

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І.І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

ЗАПИСКИ З РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

*Збірник засновано в 1997 р.
Виходить 2 рази на рік*

Випуск 2 (33) 2014

Одеса
КП ОМД
2014

ББК 81.43:47-91я43

УДК 811.11:13(067)

З 32

Засновник: Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Редакційна колегія:

Головний редактор: *Колегаєва І.М.*

доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри лексикології і стилістики англійської мови
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Жаборюк О.А. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри граматики англійської мови Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Карпенко О.Ю. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри граматики англійської мови Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Кухаренко В.А. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри лексикології і стилістики англійської мови Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Силантьєва В.І. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри зарубіжної літератури Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Таранець В.Г. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри германських та романських мов Національного університету «Одеська юридична академія»

Голубенко Л.М. – кандидат філологічних наук, професор, завідувач кафедри німецької мови Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Матузкова О.П. – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії та практики перекладу Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Відповідальний секретар: *Строченко Л.В.*

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри лексикології і стилістики англійської мови Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Технічний секретар: *Єрмоєнко С.В.*

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та практики перекладу Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Збірник містить статті з питань романо-германської філології, перекладу і викладання іноземних мов.

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet Вченою радою Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (Протокол № 4 від 23.12.2014)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації: Серія КВ № 16374-4846ПР від 17.12.2009 р.

Збірник внесено до переліку фахових видань України з філологічних наук (мовознавство). Постанова Президії ВАК України № 1-05/5 від 01.07.2010 р.

Одеський національний університет
імені І.І. Мечникова, 2014

УДК 811. 111. 81'42

Архіпова І.М.

СИНТАКТИКО-СТИЛІСТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ АВТОРСЬКИХ ВІДСТУПІВ В АНГЛОМОВНИХ ХУДОЖНІХ ПРОЗОВИХ ТЕКСТАХ ХІХ-ХХ СТ.

Робота присвячена виявленню лінгвостилістичних характеристик авторських відступів в англійських художніх прозових текстах ХІХ-ХХ ст. З позиції когнітивної лінгвістики схарактеризовано синтактико-стилістичні властивості авторських відступів, до яких віднесено конвергентний, дивергентний і конвергентно-дивергентний способи їхньої організації в художньому просторі тексту.

Ключові слова: авторський відступ, конвергентний, дивергентний, текст.

Архіпова И. М. Синтактико-стилистические характеристики авторских отступлений в англоязычных художественных прозаических текстах ХІХ-ХХ вв. Работа посвящена определению лингвостилистических особенностей авторских отступлений в англоязычных художественных прозаических текстах ХІХ-ХХ вв. С позиции когнитивной лингвистики охарактеризованы синтактико-стилистические свойства авторских отступлений.

Ключевые слова: авторское отступление, конвергентность, дивергентность, текст.

Arkhipova I. M. Syntactic and Stylistic Properties of Author's Digression in English Literary Prose of the ХІХ-ХХ centuries. This article focuses on revealing structural and syntactic properties of author's digression in English literary prose of the ХІХ-ХХ centuries. Convergent and divergent types of inserting author's digression into literary space of the text have been distinguished based on syntactic and stylistic analysis.

Key words: author's digression, convergent, divergent, text.

Інтерес до вивчення тексту в лінгвістиці не слабшає і визначається тим, що останній є сферою реалізації і формою реального існування мови, у першу чергу це стосується художнього тексту.

Текст є цілим, єдиним мовним твором, але в той же час – це поєднання висловлювань різних суб'єктно-мовних планів, між якими встановлюються складні, динамічні стосунки. Текст складається з відносно великих і відносно малих складових частин, які прийнято називати компонентами [11, 145]. Авторські відступи разом з такими включеними композиційними одиницями тексту, як вставне слово, вставка, примітка, ремарка займають у структурі художнього тексту особливе місце.

Стаття присвячена визначенню синтактико-стилістичних характеристик авторських відступів в англійських художніх прозових текстах ХІХ-ХХ ст. Як композиційні одиниці тексту авторські відступи слугують висвітленню авторського ставлення до зображуваних у творі подій і визначенню прагматичного впливу на адресата.

У філологічних роботах з теорії композиції художнього тексту авторське мовлення і образ автора висвітлювались у різних аспектах: з позиції наратології витлумачено поняття "точка зору автора" [5; 2; 12; 13], "форми і типи авторського мовлення" [1; 3; 7]; у синтактико-

стилістичному аспекті схарактеризовано особливості композиції як способу художнього розгортання теми [6], “текстову модальність” і “образ автора” як стильотвірні категорії тексту [3]. Проте власне авторські відступи, їх функції і комунікативні стратегії включення до семантичного простору художнього тексту не отримали достатнього висвітлення з позицій лінгвопрагматичного і комунікативно-функціонального підходів.

Об’єктом роботи виступають авторські відступи в англійських художніх прозових текстах XIX-XX століть.

Предметом вивчення – лінгвостилістичні і композиційно-мовленнєві форми авторських відступів. Матеріалом дослідження слугували англійські художні прозові тексти XIX-XX століть.

Мета роботи полягає у систематизації та класифікації авторських відступів у художніх англійських прозових текстах з позиції комплексного підходу, зорієнтованого на виявлення їхніх лінгвопрагматичних властивостей.

Актуальність роботи визначається її відповідністю загальному спрямуванню сучасних лінгвістичних студій із теорії композиції художнього тексту на встановлення лінгвопрагматичних властивостей композиційно-сюжетних, композиційно-структурних і композиційно-сміслових одиниць тексту.

Особливості синтактико-стилістичної організації авторського відступу розкривають його специфіку, про що свідчать структурні моделі, виявлені в ході дослідження. У художньому тексті протяжність авторського відступу не має жодного фіксованого характеру.

Проаналізувавши фактичний матеріал (1240 авторських відступів), можна сказати, що нижньою межею є вбудований відступ, виражений частиною речення, а верхня межа – це власне авторський відступ, який за своїм обсягом представлений абзацом. Обсяг авторського відступу залежить від задуму й інтенції адресанта. Деякі автори відступають від свого оповідання на декілька слів, але є і такі відступи, які утворюють цілі абзаци. Міру протяжності авторського відступу не можна встановити за допомогою жодного загального правила, це може зробити сам адресант, оскільки він краще за інших відчуває смисловий ритм свого тексту, тобто обсяг авторського відступу багато в чому залежить від ідейного задуму й естетичної інтенції автора.

Структура авторських відступів різноманітна і неоднорідна. Дослідження авторських відступів з точки зору їх структурних особливостей послужило основою для встановлення таких синтактико-стилістичних типів авторських відступів, які класифікуються нами як конвергентні, дивергентні та конвергентно-дивергентні.

У контексті дослідження конвергентність і дивергентність розглядаються як результат творчого мислення автора. Конвергентним типом мислення вважається мислення, спрямоване на пошук єдиного можливого результату [8; 10; 15]. Дивергентним – мислення, що відбувається одночасно у різних напрямках [4; 15]. Урахування розуміння понять конвергенції та дивергенції у когнітивно-психологічному ключі уможливило пояснення конвергентного або дивергентного стилю мислення адресанта, що зумовлює спосіб

розташування композиційних одиниць у художньому тексті [2; 17]. У сучасній лінгвістиці поняття конвергенція (скупченість) і дивергенція (розпорошеність) розглядаються як способи організації текстових повідомлень та мовленнєвих засобів реалізації їхніх функцій у художньому тексті. Термін і поняття конвергенції були введені в лінгвістичний обіг М. Ріффатером, який розумів конвергенцію як акумуляцію в одному місці тексту декількох різних стилістичних прийомів, експресивність яких утворюється у процесі виконання загальної стилістичної функції [16]. М. Є. Обнорська розуміла конвергенцію як концентрацію синтаксичних виражальних засобів і стилістичних прийомів в одному контексті [9]. І. В. Арнольд відносила конвергенцію до одного з типів висунень, що фокусують увагу читача на окремих елементах повідомлення [1]. Екстраполюючи ідеї вчених, у дослідженні конвергенція розуміється як скупченість різних стилістичних засобів (тропів, паралельних синтаксичних конструкцій, повторів), що створюють емоційно-експресивний вплив на читача, а дивергенція – розпорошеність їх у художньому просторі тексту.

У межах дослідження лінгвокогнітивний підхід уможливив розгляд конвергентного, дивергентного і конвергентно-дивергентного способів вписаності композиційно-мовленнєвих форм авторських відступів у художній текст через виявлення їхніх комунікативних функцій (емотивно-естетичної, фатичної, когнітивної) і встановлення стратегій (апелятивної, директивної, регулятивної, сугестивної).

Конвергентними постають авторські відступи репрезентовані скупченістю різних стилістичних засобів (паралельних синтаксичних конструкцій, повторів, тропів), що створюють емоційно-експресивне забарвлення тексту. Акумуляція різних фігур і тропів відволікає увагу читача від основного змісту тексту та спрямовує його мислення в одновекторному напрямку: міркування з проблем загального характеру, не пов'язаними з фабулою художнього тексту. Наприклад, конвергентним є підкреслений авторський відступ у наведеному фрагменті з роману Р. Кіплінга *"The Light That Failed"*, де йдеться про розгублену, дезорієнтовану в просторі та часі людину, для якої день і ніч "бачаться" в одному кольорі:

"... and Dick had settled down to his new life, which he was weak enough to consider nothing better than death. It is hard to live alone in the dark, confusing the day and night, dropping to sleep through sheer weariness at midday, and rising restless in the chill of the dawn. At first Dick, on his awakenings, would grope along the corridors..." (19, 202).

Конвергентний стиль мислення адресанта, втілений в авторському відступі, експлікується скупченістю однорідних обставин (*confusing, dropping and rising*), лексичних одиниць, що передають внутрішній стан людини, а саме, почуття самотності (*alone in the dark*), розгубленості (*confusing the day and night*), виснаженості (*rising restless*). Конвергенція як скупченість синтактико-стилістичних засобів викликає емоційний резонанс завдяки чому досягається перлокутивний ефект.

Конвергентний спосіб локалізації в композиційно-сюжетній структурі тексту властивий авторським відступам-філософським роздумам. Так, наприклад, у текстовому фрагменті з оповідання Г. Гріна *"The Quiet"*

American” за допомогою авторського відступу експлікується міркування адресанта про особисте/неособисте у житті людини:

“I shall think of a way to remain. Ordinary life goes on — that has saved many a man’s reason. Just as in an air-raid it proved impossible to be frightened all the time, so under the bombardment of routine jobs, of chance encounters, of impersonal anxieties, one lost for hours together the personal fear. The thoughts of the coming April, of leaving IndoChina, were affected by the day’s...” (18, 111).

Підкреслений авторський відступ маніфестує філософський роздум, змістовий план якого розгортається в двох поширених ускладнених реченнях, локалізованих в одному місці оповіді. Конвергентний спосіб локалізації авторського відступу-роздуму в композиційно-сюжетній структурі тексту відволікає увагу адресата від основної фабули тексту і стимулює до міркування над моральними цінностями такими, як турбота за життя, страх щось утратити. Форма узагальненої, безособової оповіді, в якій маркер особи оповідача відсутній, створює експресивно-емоційний вплив на читача. На мовному рівні це виражено скупченістю лексичних одиниць на позначення емотивного стану (*frightened, anxieties, fear*), переліком однорідних членів речення (*of routine jobs, of chance encounters, of impersonal anxieties*). Графічний знак паузації (тире між частинами першого речення) сприяє більшій концентрації уваги адресата на інформації, яка подається в авторському відступі.

Дивергентними вважаються розосереджені в тексті авторські відступи, що провокують адресата на багатовекторне міркування над колом однозначних завдань, які ставить перед ним адресант, і на відміну від конвергентних авторських відступів, актуалізують увагу адресата на фабулі основного тексту. У таких відступах проявляється винахідливість та оригінальність мислення адресанта. Дивергентним способом включаються в художній простір тексту авторські відступи-описи й афористичні сентенції, які не впливають на розгортання оповіді і композиційно-сюжетну структуру тексту. Дивергентні відступи експлікують образ автора як творчу мовну особистість, яка реалізує свій творчий потенціал шляхом розширення меж зображення об’єкту, що потребує від читача міркувань над різними аспектами у різних напрямках.

Так, наприклад, у романі С. Моема *“The Moon and Sixpence”* ми вилучили декілька фрагментів, що в цілому утворюють дивергентний відступ-опис, в якому поступово розкривається тема життя людей, які через певні обставини опинились за межею нормального людського існування:

“The society of beach-combers always repays the small pains you need be at to enjoy it. They are easy of approach and affable in conversation. They seldom put on airs, and the offer of a drink is a sure way to their hearts. The extent of their experience is pleasantly balanced by the fertility of their imagination” (20, 169); *“There are men whom a merciful Providence has undoubtedly ordained to a single life, but who, from wilfulness or through circumstances they could not cope with, have flown in the face of its decrees”* (20, 170); *“The rogue, like the artist and perhaps the gentleman, belongs to no class. He is not embarrassed by the < sans gene > of the hobo, nor put out of countenance by the etiquette of the prince”* (20, 171).

Дивергентність авторського відступу-опису виявляється не тільки в розпорошеності різних його частин у художньому просторі тексту, але й у багатовекторності однієї теми, теми соціальних проблем у суспільстві. Так, у першому фрагменті, говориться про людей, для яких притулком постає пляж. Незважаючи на нікчемний спосіб життя, адресант висвітлює їхні позитивні якості (*easy of approach and affable in conversation, experience is pleasantly balanced*). У другому фрагменті адресант акцентує увагу на тому, що милосердна передбачливість (*a merciful Providence*), як людська чеснота, приводить до самотності і незахищеності перед законом. Шляхом вживання емотивно-забарвлених лексичних одиниць (*undoubtedly, single life*) адресант викликає у адресата співчуття до таких людей. Одночасно він викриває їхні негативні якості такі, як упертість (*wilfulness*), неможливість упоратись із ситуацією (*could not cope with*). В останньому фрагменті шахрай (*rogue*) порівнюється з художником і джентльменом (*like the artist and perhaps the gentleman*), що створює комічний ефект, і всі троє, як акцентує адресант, не належать до жодного соціального класу. Усі три фрагменти поєднані загальною темою. Відрізняються вони синтактико-стилістичними засобами, які по-різному впливають на почуття адресата: від співчуття у першому фрагменті до іронії в останньому.

В афористичних сентенціях адресантом утверджуються споконвічні уявлення про абсолютні ідеали, що залишаються домінантними в усі часи. Авторські афоризми як інтегральні складові культури розкривають особливості національного менталітету, їм відводиться роль соціальних коректорів на основі етичних норм. Синтактико-стилістичними особливостями дивергентних афористичних висловлень постають: 1) нескладна синтаксична побудова (такі висловлення виражені простими синтаксичними конструкціями); 2) експлікація морально-етичного змісту тропами та фігурами мовлення, що стає зрозумілим у процесі здійснення певних когнітивних операцій (зіставлення, асоціацій, аналогій тощо). Так, наприклад, у романі Р. Кіплінга *"The Light That Failed"* ми виявили низку афористичних сентенцій, в яких розкривається тема правди/неправди у взаємовідносинах між людьми:

"Actions do not lie; words always do" (19, 104), *"Lies do not get one anywhere"* (19, 99).

Моральний смисл правди/неправди формується тут на основі метонімічного вживання лексичних одиниць *actions, words* і *lies* як характеристик дій і поведінки людей. Уживання цих одиниць у формі множини експлікує їх референтність до будь-якої людини, яка потрапляє у такий формат існування.

У романі С. Моема *"The Moon and Sixpence"*, де йдеться про любовні стосунки між Стріклендом і Бланш Строрв, автор уключає відступ-роздум, що вписується конвергентно-дивергентним способом у художній простір тексту:

"I could not believe that Strickland had fallen in love with Blanche Strove. I did not believe him capable of love. That is an emotion in which tenderness is an essential part, but Strickland had no tenderness either for himself or for

others; there is in love a sense of weakness, a desire to protect, and eagerness to do good and to give pleasure – if not unselfishness, at all events a selfishness which marvelously conceals itself; it has in a certain diffidence. These were not traits which I could imagine in Strickland. Love is absorbing; it takes the lover out of himself; the most clear-sighted, though he may know, cannot realize that this love will cease; it gives body to what he knows is illusion, and, knowing it is nothing else he loves it better than reality. It makes a man a little more than himself, and at the same time a little less. He ceases to be himself. He is no longer an individual, but a thing, an instrument to some purpose foreign to his ego. Love is never quite devoid of sentimentality, and Strickland was the least inclined to the infirmity of any man I have known...” (20,123).

У першому висловленні авторського відступу адресант говорить про кохання як емоцію, в якій ніжність посідає суттєве місце. Далі йдеться про те, що кохання – це і відчуття слабкості, і бажання виступити з протестом, і великий поштовх робити добро і приносити задоволення. У наступному висловленні акцентується на тому, що кохання може забрати всі сили, і, одночасно зробити людину могутньою. Закінчується філософське міркування висновком, що кохання завжди є сентиментальним почуттям. На мовному рівні експлікація точки зору адресанта щодо розуміння почуття любові підкріплюється емоційно-забарвленими лексичними одиницями (*tenderness, essential part, pleasure, sentimentality*), антонімічними парами лексичних одиниць (*weakness – eagerness, unselfishness – selfishness, illusion – reality*), що завдяки своїй емотивності впливають на точку зору адресата. Неоднорідні означальні підрядні речення (*which marvelously conceals itself*) та підрядні речення поступки (*though he may know*) активізують багатовекторне мислення адресата. Вживання займенника *that* як алузії на іменник *love*, лексичний повтор іменника *love* здійснюють змістовий зв'язок авторського відступу з текстом основної оповіді. Така поліфункціональність авторського відступу підкріплюється конвергентно-дивергентним способом включення висловлень, що входять до складу авторського відступу. Шляхом змішаного способу локалізації авторського відступу у художньому просторі тексту реалізується інтенція адресанта як усвідомленої, упевненої, творчої мовної особистості здійснювати перлокутивний ефект впливу на адресата.

Таким чином, проведене дослідження дозволило встановити синтактико-стилістичні типи авторських відступів: конвергентні відступи, дивергентні і конвергентно-дивергентні відступи. Конвергентні авторські відступи характеризуються експресивністю, такі відступи відволікають увагу адресата від основної фабули тексту і стимулюють адресата до роздуму. Конвергентні авторські відступи представлені в аналізованих художніх текстах переважно у формі філософських роздумів. Дивергентні авторські відступи експлікують образ автора як творчу мовну особистість, яка реалізує свій творчий потенціал шляхом розширення меж зображення об'єкта, що вимагає від читача роздумів над різними аспектами у різних напрямках. Дивергентні авторські відступи, які представлені в аналізованих художніх текстах переважно у формі опису або афористичної сентенції, здійснюють композиційно-сміслову зв'язність тексту і фокусують увагу

адресата на необхідній інформації. Прийом змішаного способу організації висловлювань авторських відступів у художньому просторі тексту говорить про адресанта як про усвідомлену, упевнену, творчу мовну особистість, що не лише пропонує адресатові теми для роздуму, але і впливає на формування його власної точки зору.

Перспективним є дослідження когнітивного аспекту авторських відступів у різножанрових художніх текстах англійської й американської прози.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арнольд И. В. Оценочность комментария в устной речи и в тексте / И. В. Арнольд // Межуровневая организация текста в естественном языке : межвуз. сб. науч. тр. – Челябинск : ЧГПИ. – 1987. – С. 3 – 10.
2. Белехова Л. І. Образний простір американської поезії: лінгвокогнітивний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец. 10.02.04. – германські мови / Л. І. Белехова. – К., 2002. – 34 с.
3. Виноградов В. В. О теории художественной речи / В.В. Виноградов. – М. : Наука, 1971. – 396 с.
4. Дружинин В. Н. Психология общих способностей / В.Н. Дружинин. – СПб. : Питер, 2007. – 368 с.
5. Женетт, Ж. Повествовательный дискурс / Ж. Женетт // Фигуры III. Работы по поэтике. – М. : Изд-во Сабашниковых, 1986. – С. 60 – 276.
6. Жирмунский В. М. Задачи поэтики / Жирмунский В. М. // Вопросы теории литературы : Статьи 1916—1926. – Л., 1928. – С. 17 – 88.
7. Кухаренко В. А. Интерпретация текста / В. А. Кухаренко. – М. : Просвещение, 1988. – С. 100 – 192.
8. Лук А. Н. Мышление и творчество / А. Н. Лук. – М. : Политиздат, 1976. – 144 с.
9. Обнорская М. Е. Синтаксические конвергенции / М. Е. Обнорская // Стилистика романогерманских языков // Уч. записки ЛГПИ им. Герцена. – Т. 491. – Л., 1972. – С. 78 – 86.
10. Серавин А. И. Конвергентное, дивергентное и творческое мышление: специфика, определения и исследования / А. И. Серавин // Психологическая газета, 2005. т. № 7/8. – С. 27 – 31.
11. Тураева З. Я. Лингвистика текста / З. Я. Тураева // Текст : структура и семантика. – М. : Просвещение, 1986. – 127 с.
12. Успенский Б. А. Поэтика композиции / Б. А. Успенский. – СПб. : Азбука, 2000. – 352 с.
13. Шмид В. Нарратология. / В. Шмид. – М. : Языки славянской культуры, 2003. – 312 с.
14. Bal Mieke. Narratology: Introduction to the Theory of Narrative / Mieke Bal. – University of Toronto Press, 1997. – 254 p.
15. Gilford G. P. Aptitude for creative thinking: one or many? / G. P. Gilford // Ibil. 1976. – Vol. 10. № 3. – P. 165 – 169.
16. Riffaterre M. Criteria for Style Analysis Text / M. Riffaterre // Essay on the Language of Literature. – N.Y., 1967. – 339 p.
17. Tsur R. Toward a Theory of Cognitive Poetics / R. Tsur. – Amsterdam : Elsevier Science Publishers, 1992. – 549 p.
18. Green G. The Quiet American / G. Green. – М. : Менеджер, 2004. – 176 p.
19. Kipling R. The Light That Failed / R. Kipling. – Moscow : Progress Publishers, 1975. – 286 p.
20. Maugham W. S. The Moon and Sixpence / W. S. Maugham. – Moscow : Progress Publishers, 1972. – 250 p.

Стаття надійшла до редакції 24.11.2014 р.

УДК 811.111'286:81'342.9

Галянт Г.В.

СУПЕРСЕГМЕНТНЫЕ ОСОБЕННОСТИ МУЖСКОЙ РАЗГОВОРНОЙ РЕЧИ АФРОАМЕРИКАНСКОГО АНГЛИЙСКОГО

*Настоящее исследование посвящено одной из актуальных проблем устной речевой коммуникации – изучению интонационного оформления регионально маркированного текста. В фокусе внимания данного исследования находится афроамериканский английский, в частности мелодические и темпоральные характеристики мужской речи. **Ключевые слова:** интонационное оформление, регионально маркированный текст, афроамериканский английский, мелодические и темпоральные характеристики мужской речи.*

Галянт Г.В. Суперсегментні особливості чоловічого розмовного мовлення афроамериканської англійської мови. Дане наукове дослідження присвячене одній з найактуальніших проблем усної мовленнєвої комунікації – вивченню інтонаційного оформлення регіонально маркованого тексту. В фокусі даного дослідження перебуває афроамериканська англійська мова, зокрема мелодичні та темпоральні характеристики чоловічого мовлення.

Ключові слова: інтонаційне оформлення, регіонально маркований текст, афроамериканська англійська мова, мелодичні та темпоральні характеристики чоловічого мовлення.

Galiant G.V. Supersegmental peculiarities of the male Afro-American English speech. The present research is dedicated to one of the most actual problems of recent years – study of the intonational arrangement of the regionally marked text. The research is focused on the Afro-American English, melodic and temporal characteristics of male speech in particular. **Key words:** intonational arrangement, regionally marked text, Afro-American English, melodic and temporal characteristics of male speech.

Для территории США характерна уникальная языковая ситуация, которая дает возможность изучения региональной вариативности афроамериканского варианта английского языка, и поэтому привлекает внимание как отечественных, так и зарубежных исследователей. Работы У. Лабова [18], А.Д. Швейцер [9], А.С. Шарандаченко [8], А.О. Назаровой [4], Р. Дилани [15], Дж. Смит [20] и многих других, внесли огромный вклад в изучение и описание произносительных особенностей американского английского.

Актуальность исследования обуславливается недостаточной изученностью интонационных характеристик речи носителей афроамериканского английского.

Данная работа выполнена в русле социолингвистики, которая рассматривает явление языка в тесной связи с человеком, его мышлением, и практической деятельностью. Данный подход получил отражение в работах К. Бо и Т. Кейбл [12], Р.В. Резника и Т.С. Сорокиной [6], А. В Вознюк [3], К. Форман [17] и многих других.

Объектом исследования является афроамериканский английский язык.

Предмет исследования составляют мелодические и темпоральные

особенности квази-спонтанного монологического текста в реализации носителей афроамериканского английского языка.

Цель данного исследования заключается в проведении аудиторского анализа и описании темпоральных и мелодических особенностей афроамериканского английского.

Материал исследования включал в себя широкий и узкий корпусы. В широкий корпус вошли документальные фильмы о жизни афроамериканского населения *"The History of Afro-American Lives"* (общий объем звучания 3 часа 45 минут). На основе широкого корпуса исследования был сформирован узкий корпус исследования, который представлен 26 аудиозаписями (длительностью от 3 до 25 секунд).

Америка – космополитическая страна, в силу чего не для всех ее жителей английский язык является родным. По данным Census 2000 (бюро переписи населения США), состоянием на 1 апреля 2000, население на территории США составило 281.4 миллиона людей. От общей цифры, 36.4 миллиона, или 12.9 % - афроамериканцы. Это число включает 34.7 миллиона людей, или 12.3 % Black в дополнении к 1.8 миллиона людей, или 0.6 % Black с примесью одной или более рас.

Афроамериканский диалект (African American English - AAE) - это один из диалектов американского английского, используемый афроамериканским населением [5].

Существует три основных теории происхождения афроамериканского варианта английского языка [19].

Первая – креольская, предложенная Д. Уинфордом. По мнению сторонников этой теории, нынешний диалект возник на основе «релексификации» (т.е. замены лексического наполнения грамматических моделей без изменения последних) так называемого общего креольского языка плантаций, распространенного в ранний период колонизации Америки по всей территории Юга. Рабы, привезенные в Североамериканские штаты, завезли с собой западноафриканские языки, в контакте с белыми хозяевами развили примитивный способ общения с использованием английской лексики, а звуковой строй языка представляет собой нечто среднее между его английским и африканским источниками.

Вторую теорию разрабатывают американские диалектологи. Они считают, что язык появился на основе специфических диалектов юга США, на которые особенно повлияли восточно-английские диалекты.

Третья, самая актуальная, – теория социолингвистическая. Она состоит в том, что своей непохожестью, другим словарным составом язык обязан тому неприятному факту, что его носители в течение нескольких веков были загнаны в черное гетто больших городов (так называемые «внутренние города») – и в замкнутых, вытесненных в нижний класс сообществах, в ограниченном пространстве появилось это своеобразное явление [3].

По словам Дж. Бо: «Темнокожее население оставалось изолированным в бедных гетто и в результате сохранило свой диалект. Физическая изоляция способствовала лингвистической изоляции и сохранению афроамериканского разговорного языка» [13].

Изучением лингвальных особенностей речи афроамериканцев занимались многие лингвисты. В работах Л. Грин [16], Э. Томаса [21] приводится детальный анализ сегментных особенностей афроамериканского английского.

В работах зарубежных диалектологов, У. Лабова [18], Д. Шахбаговой [7], речь американцев, в частности, ее темп, описывалась на уровне восприятия как медленная, растянутая, монотонная за счет растянутости ударных и безударных слогов.

Как известно, определить отличия одного произносительного типа от другого можно тремя способами: по изменениям в гласных и согласных, по изменениям в мелодической и ритмической характеристики речи, а также в качестве голоса (тембре). Различия в подъеме и падении голоса, то есть в восходящих и нисходящих интонационных моделях, в ритмической организации фразы подаются сигналы от говорящего слушающему о наличии в речи говорящего какого-либо акцента.

Любой человек может определить, быстро ли говорят другие, но вряд ли он сможет объяснить, как он это делает. Это касается не только различных языков, но и диалектов одного и того же языка. Стереотипный представитель американского английского говорит медленно, растягивая звуки, в то время как для речи афроамериканского населения характерен быстрый темп [2].

В американском варианте английского языка установлена меньшая степень выделенности ударных слогов относительно безударных, в основном за счет долготных характеристик. Это существенно влияет на характер ритма, лишая его чеканности [10].

Специфическими признаками американской речевой культуры можно считать следующее:

- преимущественное употребление сильноконечного контура, в котором слова с максимальной степенью акцентной выделенности с большей частотностью занимают финальную позицию;
- использование многовершинных синтагм, имеющих два или три слова максимальной степени акцентной выделенности, что соответствует волнообразному и скользящему движению мелодики;
- повышение роли длительности по отношению к мелодическому компоненту.

Согласно результатам исследования В.А. Артемова, в американском варианте английского языка наблюдается большая предсказуемость дистрибуции фразовых ударений. В структурном плане отмечается сглаживание как межакцентных, так и внутриакцентных контрастов, особенно по темпоральным и динамическим характеристикам, что приближает американский ритм к слогосчитающему и ослабляет редуцированность безударных слогов [1].

В лингвистической литературе нет данных о варьировании других интонационных параметров речи афроамериканцев, что обуславливает необходимость проведения комплексного экспериментального исследования интонационного оформления высказывания в афроамериканском диалекте.

В настоящей работе была использована комплексная методика исследования, основу которой составил метод аудиторского анализа.

В фокусе внимания находились мелодические и темпоральные характеристики речи. Для анализа избранного диалекта американского английского использовался системный метод, подразумевающий рассмотрение интонации как системы, выявление интонационных свойств и характеристик, определяемых разнообразными типами внутренних и внешних связей, составляющих ее просодических элементов [2].

Л.В. Щерба считал, что наиболее важным в изучении звуковой стороны речи является субъективный метод исследования с привлечением носителей языка. Среди субъективных методов исследования ведущим является аудиторский метод наблюдения, основанный на восприятии звуковых особенностей языка на слух аудиторами [11].

Проведение экспериментальной части данного научного исследования проходило в 1 этап, на котором аудиторам необходимо было решить ряд поставленных перед ними задач.

В аудиторском эксперименте участвовали аудиторы-филологи, владеющие английским языком как иностранным и имеющие опыт аудирования. Перед проведением аудиторского анализа аудиторы были ознакомлены с процедурой проведения анализа, картами аудиторского анализа и порядком их заполнения. Непосредственно перед самим проведением эксперимента аудиторам были разъяснены поставленные перед ними задачи.

Таблица 1

Экспериментальный материал исследования

№	Диктор	Возраст	пол	Штат
1	Henry Louis Gates. Jr	64	мужской	Кейсе (Западная Вирджиния), живет в Кембридж, Массачусетс
2	Henry Louis Gates. Sr	98	мужской	Кейсе (Западная Вирджиния)
3	Rick Kittles	44	мужской	Сильвания, Джорджия
4	Chris Tucker	43	мужской	Атланта, Джорджия
5	Tom Joyner	65	мужской	родился в Таскиги, Алабама, переехал в Чикаго, также проживал в Далласе

6	Vincent Brown	47	мужской	Кембридж, Массачусетс
7	Quincy Jones	81	мужской	Чикаго, Иллинойс
8	Hercules Joyner	89	мужской	Таскиги, Алабама
9	T.D. Jakes	68	мужской	Бостон, Массачусетс, Гарвард
10	Vernon Winfry	81	мужской	Костюшко, Миссисипи

Аудиторский анализ материала экспериментального корпуса данного исследования проводился по следующим параметрам:

- выявление особенностей синтагматического членения;
- определение акцентно-мелодического контура (типа мелодической шкалы, характер ядерного тона);
- выявление темпоральных характеристик в речи представителей афроамериканского английского по следующим параметрам: темп речи (быстрый, средний, медленный).

Экспериментальные тексты речи дикторов были представлены на рассмотрение аудиторов в печатном виде без знаков препинания и заглавных букв, для того, чтобы они могли руководствоваться лишь своим восприятием на слух. Аудиторы имели возможность прослушивать тексты неоднократно, вплоть до полного выполнения поставленных задач.

При синтагматическом членении выделяют смысловые группы, которые передают логические, стилистические, экспрессивно-модальные оттенки в пределах одного и того же лексико-грамматического комплекса путем их особого произнесения.

Во фразах дикторов отмечается преобладание четырех- и пятисинтагменных фраз, что объясняется спонтанным характером речи дикторов с преобладанием большого количества пауз

Мелодика – наиболее информативный и важнейший компонент интонации. Под мелодикой обычно понимают изменение высоты основного тона на протяжении высказывания.

Главной частью акцентно-мелодического контура является шкала. В большинстве случаев, акцентно-мелодический контур фраз в экспериментальном материале состоит из шкалы и терминального тона. Преобладающими типами мелодической шкалы в речи исследуемых информантов являются скользящая (58%) и ровная (42%) шкала.

Следует отметить, что речь дикторов характеризуется наличием высокого нисходящего тона в терминальной части высказывания (60%), что объясняется высокой степенью эмоциональной окраски речи.

Под темпом обычно понимается скорость протекания речи во времени.

В темпоральный компонент интонации включают также общую фонационную деятельность речевого отрезка, паузы.

Анализ темпоральных данных показал, что речь большинства дикторов характеризуется средним (39%) и быстрым (61%) темпом. Лишь речи некоторых дикторов присуще значительное замедление в силу возрастного фактора. Их речь характеризуется наличием большого количества пауз хезитации, а также дробным членением фраз.

Таким образом, особенности темпоральной организации речи афроамериканцев зависят, в первую очередь, от рода занятий человека, от его эмоционального состояния. Однако следует отметить и важность возрастного фактора.

Основная цель настоящего исследования состояла в описании суперсегментных особенностей мужской разговорной речи представителей афроамериканского английского языка. В соответствии с вышеуказанной целью в работе были выявлены основные интонационные особенности речи носителей афроамериканского английского на уровне восприятия с учетом мнения фонетистов-экспертов.

Проведенное исследование на материале мужской разговорной речи афроамериканского английского позволяет нам заключить, что преобладающими мелодическими характеристиками являются скольльзящая и ровная шкала в сочетании с высоким нисходящим тоном. Данное утверждение позволяет говорить о высокой степени эмоциональности речи, что подтверждено данными о темпоральной специфике речи афроамериканцев. Полученные методом перцептивного анализа данные об интонационной организации речи афроамериканцев могут иметь практическое применение в курсах по теоретической фонетике английского языка.

ЛИТЕРАТУРА

1. Артемов В.А. Метод структурно-функционального изучения речевой интонации: Учебное пособие. – М.: МГПИИЯ, 1974. – 160 с.
2. Бабушкина Е.А. Территориальная вариативность просодии английской речи в США (экспериментально-фонетическое исследование речевого континуума по оси север-юг): дис. ... канд. фил. наук: 10.02.04 / Е.А. Бабушкина; Московский гос. лингв. ун-т. - Москва. – 136 с.
3. Вознюк А. В. ЭБОНИКС КАК АФРОАМЕРИКАНСКИЙ ВАРИАНТ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА. – Россия, Иркутск: Иркутский государственный технический университет.
4. Назарова А.О. Вариативность интонационного оформления регионально маркированного текста: автореф. дис. ... канд. фил. наук: 10.02.04 / А.О. Назарова; Владимир. гос. гум. ун-т. - Иваново, 2009. - 18 с.
5. Николаева, К. С. АМЕРИКАНСКИЕ И АНГЛИЙСКИЕ ДИАЛЕКТЫ / К. С. Николаева, Т. В. Трушкова // Молодёжь и наука: Сборник материалов VI Всероссийской научно-технической конференции студентов, аспирантов и молодых учёных [Электронный ресурс]. — Красноярск: Сибирский федеральный ун-т, 2011. — Режим доступа: <http://conf.sfu-kras.ru/sites/mn2010/section14.html>, свободный.
6. Резник Р.В., Сорокина Т.С. A History of The English Language. История английского языка. - М.: Флинта, Наука, 2001. – 496 с.
7. Шахбагова Д.А. Фонетические особенности произносительных вариантов английского языка. – М.: Высшая школа, 1982. – 128 с.
8. Шарандаченко, А.С. Варіативність вокалізму і консонантизму в американських засобах масової інформації (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі дикторської мови): автореф. дис. ... канд. фил. наук: 10.02.04 / А.С. Шарандаченко; Одесский нацио-

- нальний университет им. И.И. Мечникова. – Одесса, 2011. – 20 с.
9. Швейцер А.Д. Социальная дифференциация английского языка в США. – М.: Наука, 1983.
 10. Щеченко Т.И. Социальная дифференциация английского произношения. – М.: Высшая школа, 1990. – 142 с.
 11. Щерба Л.В. Избранные работы по языкознанию и фонетике. – Л.: ЛГУ, 1958. – Т.1. – 182 с.
 12. Baugh С., Cable Т. History of The English Language. – UK: Routledge; 5 edition, 2002. – 464 с.
 13. Baugh J. Out of the Mouth of Slaves: African American Language and Education Malpractice. Austin: University of Texas Press.
 14. Census 2000 - Режим доступа: www.census.gov/prod/2001pubs/c2kbr01-5.pdf
 15. Delaney R. A Dialect Map of American English.– С.W. Post Campus: Long Island University, 2000. (<http://www.uta.fi/FAST/US 1 /REF/dial-map.html>).
 16. Green Lisa J. African American English: A Linguistic Introduction. – Cambridge University Press, 2002.
 17. Foreman, Christina. 2000. Identification of African-American English from prosodic cues. – Texas Linguistic Forum 43.57–66.
 18. Labov W. Profiles of Sociolinguists. – Режим доступа: <http://albuquerque.bioinformatics.uottawa.ca/Papers/labov.pdf>
 19. Peterson E. 2006. Lecture. African-American language and culture. Autumn term 2006. (14.9.-7.12.2006)
 20. Smith, Jeremy. US Dialects. 2006. (<http://www.uta.fi/FAST/US1 /REF/images/dialectsus.gif>.)
 21. Wolfram, Walt, and Erik R. Thomas. 2002. The Development of African American English. Language in Society 31. – Oxford, UK/ Malden, MA: Blackwell. 237 + xv pp.

Стаття надійшла до редакції 17.11.2014 р.

ОСОБЛИВОСТІ УТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ СЕМАНТИЧНИХ НЕОЛОГІЗМІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В СФЕРІ ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ

Неологізми є інноваціями в будь-якій мові. Нові слова з'являються щодня і їх число в англійській мові швидко зростає, особливо в сфері Інтернет-комунікації. В статті розглянуто способи збагачення лексичного складу мови та лексико-семантичних інновацій у мережі Інтернет. Встановлено причини зміни лексичного значення твірного слова. Проаналізовано їх словотвірні та функціональні особливості.

Ключові слова: неологізм, Інтернет, семантика, соціальна мережа, комунікація.

Дзюбіна О.І. Особенности образования и функционирования лексико-семантических неологизмов английского языка в сфере Интернет-коммуникации. Неологизмы являются инновациями в любом языке. Новые слова появляются каждый день и их число в английском языке быстро растет, особенно в области Интернет-коммуникации. В статье рассмотрены способы обогащения лексического состава языка и лексико-семантических инноваций в сети Интернет. Установлены причины изменения лексического значения исходного слова. Проанализированы их словообразовательные и функциональные особенности.

Ключевые слова: неологизм, Интернет, семантика, социальная сеть, коммуникация.

Dziubina O.I. The peculiarities of formation and functioning of lexico-semantic neologisms in the sphere of Internet communication. Neologisms stand for innovation in every language. New words are created every day and their number in English is growing fast, especially in Internet communication. The article focuses on the means of language enrichment and formation of lexico-semantic innovations within worldwide computer network. The causes of changes in the lexical meaning of generative words are determined. The main types of semantic neologisms word-formation and peculiarities of their functioning are analysed.

Key words: neologism, Internet, semantics, social network, communication.

Новим напрямом досліджень сучасної лінгвістики є мережа Інтернет, що є нагромадженням не лише інформації, а й появою мовних одиниць, джерелом яких є різні галузі науки та техніки, сфери життя і діяльності людини і також неологізмів утворених у межах цієї популярної системи міжособистісного спілкування. Однією з особливостей розвитку і збагачення словникового складу є вироблена здатність національних мов виражати невідоме через відоме, позначати нове за допомогою вже існуючих знаків. Тому **мета** статті полягає у визначенні пріоритетних засобів словотворення та функціонування лексико-семантичних неологізмів у мережі Інтернет. Стаття передбачає вирішення таких **завдань**: встановити причини зміни лексичного значення твірного слова; виявити функціональні особливості інновацій у мережі Інтернет. Тенденція сучасного мовознавства до аналізу новотворів, які мають місце внаслідок використання інтерактивних комп'ютерних систем у сфері гуманітарних наук та повсякденній діяльності людини, визначає **актуальність** нашого дослідження.

Дослідженню неологізмів присвячені численні праці вітчизняних і зарубіжних лінгвістів (Е.І. Ханпіра, Н. І. Фельдман, О.Г. Ликов, В.В. Лопатін, М.О. Бакіна, О.А. Габінська, О.А. Земська, А.О. Брагіна, А.В. Березовенко, І.Г. Дегтяр, А.Г. Ликов, Algeo J., McKean E., Sheidlower J., Sornig K., Fischer R. та ін.). Однак, попри появу цікавих напрацювань, в теорії неології ще залишаються невирішені проблеми. Передусім, поглиблюється інтерес до збагачення лексичного складу мови за рахунок семантичних новотворів.

Здатність позначати нове за допомогою вже існуючих знаків економить словотвірні зусилля індивідів і забезпечує «спадкоємність знання, надійність комунікації між членами мовного колективу, зближує рівні мови, надає можливість навчання і самонавчання його членів» [1, 89]. У найбільш чистому вигляді здатність позначати невідоме через відоме представлена в лексичному або семантичному словотворенні, сутність якого полягає у використанні давно існуючого в мові слова для позначення нового поняття, вербалізації концептуального значення тощо.

При цьому можливі такі варіанти:

- старі слова повністю змінюють своє раніше існуюче значення, втрачаючи раніше існуюче;
- в семантичній структурі слова з'являється ще одне прирощення смислу (сема) або (ЛСВ). У семантичних інноваціях розрізняють семантичну контамінацію та семантичну атракцію.

Значення слова включає пов'язані між собою компоненти: денотат, концепт та форму. Одна форма може співвідноситися з кількома денотатами. На його семантичний розвиток та зміну значення слова впливають як позамовні зміни в житті суспільства, так і закони мовної системи. Як приклад семантичного неологізму візьмемо слово «*cosmetic*», яке розвинуло два нових смисли: 1) декоративний; 2) оманливий: «*An unpopular and timid government introduces **cosmetic** measures just before an election, in the hope that a week is as long time in politics and that the memory of the public is as short as its belief in politicians promises is bottomless*» (1, 47).

До позамовних причин смислової зміни слова відноситься поява в житті суспільства нових денотатів – предметів чи понять. Це зміна самого денотата або уявлення щодо нього. Науково-технічний прогрес призводить до появи нових можливостей або властивостей предметів та явищ, що впливає на семантику одиниць, які їх номінують. Причиною видозміни семантики є також мовні контакти. Закріплення запозиченої лексичної одиниці в мові може призвести до зміни в семантичній структурі або стилістичній приналежності слова в мові реципієнта [3].

Розповсюдженою причиною видозміни значення слова є евфемістичні заміни, що тісно пов'язані з поняттям «політичної коректності». Зазвичай такі смислові зміни відбуваються в контексті питань національної, статевої, соціальної та сексуальної приналежності.

Отже, лексико-семантичні зміни або – неморфологічний спосіб словотворення, полягає в семантичному розщепленні багатозначного слова з подальшим поступовим утворенням слів-омонімів – слів, однокових або подібних за звучанням, але різних за лексичним значенням. Наприклад:

bank (банк) – *bank* (берег); *dear* (дорога людина) – *deer* (олень) [2, 109].

У процесі лексико-семантичного словотворення відбувається зміна лексичного значення твірного слова. Зовнішня ж форма слова зберігається. Вона не зазнає змін на формальному рівні. Лексико-семантичний спосіб належить до діахронічних способів словотворення. Цим способом утворюються здебільшого іменники.

Неологізми є не лише одиницями номінації, а й одиницями, які беруть участь у комунікації. Тому важливим аспектом усебічного аналізу лексики, зокрема неологізмів, є дослідження прагматичного аспекту. Будь-яка семантична новизна спричиняє новизну прагматичну. Таким чином, кожен новий лексико-семантичний варіант слова розширює прагматику слова, бо розширюється спектр ситуацій і контекстів її вживання, а, отже, і обмежень на її використання [3]. Отже, семантичні неологізми є прагматично маркованими одиницями.

М. Дьяченко та Л.І. Щетинін відзначають, що фактором, який обмежує продуктивність словотвірних способів, є «притаманна мовному мисленню тенденція до максимального збереження наступності в розвитку словника, прагнення позначати нові поняття відомими словесними знаками, не порушуючи номінаційного і термінологічного зв'язку поколінь» [5]. У плані збереження словникової наступності мови семантичне словотворення має очевидні переваги порівняно з іншими словотвірними засобами. До переваг можна віднести «загальновідомість матеріальної форми слова, що обирається для вторинної номінації, для позначення нового поняття» [1, 98]. До недоліків – «інтерференція старого сенсу, яка ускладнює засвоєння нового смислу, що вкладається в стару мовну форму». Серед лінгвістів немає єдиної думки про статус семантичних новоутворень. До найбільш спірних слід віднести питання: в яких випадках семантичні зміни призводять до утворення самостійного слова, а в яких лише нового смислу вже існуючої лексичної одиниці [1, 101].

Як відзначає В.І. Заботкіна, в основі утворення семантичних інновацій «лежить необхідність найменувати нову річ» [1, 93]. Такий словотвірний тип вельми продуктивний у науково технічній галузі, зокрема, в галузі високих технологій, оскільки «вимоги науково-технічного прогресу постійно створюють номінаційний вакуум у термінологічних словниках усіх галузей науки і техніки» [2, 90]. Для заповнення цього вакууму не вистачає ні всього арсеналу кореневих слів, ні можливостей афіксального апарату.

І.М. Дьяченко та Л.І. Щетинін вважають, що перехід нового слова в розряд самостійної лексичної одиниці відбувається через одне з омонімічних значень: «перетворення одного з омонімічних значень у незалежне слово супроводжується переходом в інший синонімічний ряд і зміною обсягу, а іноді і якості поняття, яке раніше позначалося цим словесним знаком» [2, 95]. Наприклад: «*browser*» (п.) – «Людина, що перегортає книги» > «веб-оглядач, програма для перегляду», «гортання »інтернет-сторінок»; «*client*» (п.) – «клієнт» > «комп'ютерний користувач»; «*cookie*» (п.) – «домашнє печиво» > «невеликий фрагмент даних про передісторію звернень даного користувача до даного інтернет-сервера, автоматично створюваний сервером

на машині користувача» [2, 137].

Акт метафоризації виражається в формі переносу деякої ознаки одного предмета на інший завдяки наявності у цього іншого предмета подібної ознаки: «*beef*» – розм. обвинувачення у кримінальному злочині („яловичина” як натяк на щось вагоме, серйозне з точки зору закону; можлива асоціація м’яса з вбивством, що суворо карається законом); «*bubble*» - розм. дуте підприємство, дута (шахрайська) компанія («булька» як символ чогось швидкоплинного, несерйозного або нереального, фіктивного). Зміни в семантичній структурі слова виявилися при аналізі словосполучення «*mall rats*», яке означає «безпритульні діти, що цілодобово вештаються по супермаркетах» [5]. В даному випадку асоціації зі словом «*Rat*» – пацюк, що відбиває ставлення до цих тварин – «небажаний», «всюдисущий» – актуалізувалися в похідному значенні.

Метафоричне перенесення є, безумовно, одним із найвагоміших способів збільшення прагматичної сили слова, бо додаткові смислові нашарування виражають передусім авторське трактування та оцінку явища, про яке йдеться. Метафора ефективна не лише там, де немає інших засобів для вираження нового змісту, а й там, де усвідомлюється потреба у вираженні прагматичного аспекту комунікації. Це зумовлено тим, що сприйняття метафори змушує реципієнта розгадати її задум, а, отже, – залучити до процесу декодування мовлення механізми розпізнавання її прагматичного коду [5].

Метонімія виявляється у перенесенні позначень одного компонента події на інший, імені класу об’єктів на об’єкт цього класу, в межах однієї ситуації. Метонімія, як і метафора, є знаковим перенесенням, однак метонімія ідентифікує предмет свого позначення, а метафора – характеризує його [6, 143]: «*ask for the floor*» – просити слова (для виступу) (слово «*floor*» перенесено з дії на місце).

В процесі семантичної номінації вихідним не завжди буває основне (інваріантне) значення. К.Ф. Заболотний виділяє два основних типи новоутворень семантичних варіантів [4, 137]:

- ланцюжковий – як вихідне виступає останнє значення багатозначного слова з семантичною структурою послідовних збільшень;
- радіальний – основне значення є вихідним для всіх наступних новоутворень, між якими складаються відносини паралелізму.

Форма, що складається виключно з одного слова, не завжди може бути точною у передачі значення, тому словосполучення є адекватнішим. Семантичні неологізми можна також розділити на тематичні групи, що включають реалії повсякденного життя, утворення в підмовах науки і техніки, в складі фразеологічних одиниць: («*on one’s own device*» – «власними зусиллями»). Деякі термінологічні новоутворення утворюються шляхом метафоризації, наприклад: «*mouse*» (п.) - «Комп’ютерна миша» (перенесення значення за подібністю); «*to mousetrap*» – (по)ставити мишоловку «запрограмувати веб-сайт таким чином, що відвідувач не зможе легко з нього вийти, натиснувши на кнопку «Назад» чи «Додому», а буде змушений закрити програму перегляду – пастка. Наприклад: «*If your browser goes squirrely, you’ve been mousetrapped*» – «Якщо Ваш браузер поводиться дивно, Вас

«спіймано у пастку» або, наприклад, неологізм «*happy slapping*», що означає напад молодих людей на перехожих, а також зйомку побиття на камеру мобільного телефона і поширення її згодом серед друзів і в Інтернеті. Дане стійке словосполучення завдяки одній з найбільш поширених моделей словосполучення в англійській мові на метафоричній основі, де поєднується нове слово і нове значення: «*Under the headline 'Concern over rise of «happy slapping» craze', the UK Guardian this week reported that, according to police and bullying organisations, happy slapping has become a 'nationwide phenomenon'*» [7].

Хоча основним способом їх утворення є «звуження (термінологізація) змісту повсякденної лексики або термінів суміжних терміносистем, а також звуження і перенесення значень термінів з однієї терміносистеми в іншу» [4, 102]. Наприклад, у сфері комп'ютерної техніки словом «*slice*» позначається «квант» (частина ресурсу пам'яті), а терміном «*prefix*» «префікс» в програмуванні називають «необов'язкові елементи» [3].

Важливим джерелом поповнення словникового складу неологізмами сфери Інтернет комунікації є соціальні мережі «Facebook» і «MySpace» та мікроблоги «Twitter». «Twitter» – це безкоштовний мікроблог (соціальна мережа), що дозволяє друзям обмінюватись короткими текстовими повідомленнями, довжина яких обмежена 140 символами [2]:

– «*to connect*» – у соціальній мережі «MySpace» користувачі можуть підписатися на оновлення на персональних сторінках відомих музикантів, скориставшись функцією «Connect». Таким чином, дієслово набуває нового смислу: у цьому середовищі це не просто підтвердження соціальних зв'язків, а висловлення бажання отримувати новини від кумира [7]. Наприклад: «*Connect your Myspace account with Facebook to begin sharing with your Facebook Friends!*» (8).

– «*to follow*» – це дієслово використовується у мікроблогах «Tumblr» і «Twitter» аналогічно до дієслова «*connect*» у «MySpace» У нейтральному контексті дієслово означає «слідкувати/слідувати за кимось», у мікроблогах його значення розширюється – «підписуватись на оновлення на сторінці користувачів та слідкувати за ними» [7]; наприклад: «*Well-known Tweetstormer and investor Marc Andreessen has produced a list of his favorite people **to follow** on Twitter*» (9).

– «*friend*» – у соціальних мережах «Facebook» і «MySpace» та мікроблогах Tumblr і Twitter відбувається семантичний зсув у понятті «друг». В інтернет-середовищі другом може стати не тільки знайома людина, але й користувач, з яким підтримуються стосунки лише в межах цього комунікативного середовища [7]; наприклад: «*When you find and follow **friends** on Twitter, you will have the ability to view their status updates*» (12).

– «*like (v., n.)*» – у соціальній мережі «Facebook» та мікроблозі «Tumblr» функція «Like» використовується для того, щоб виразити своє прихильне ставлення до статусу або зображення. Результатом цієї функції є те, що комуніканти вступають до імпліцитного діалогу з іншими користувачами [7]; наприклад:

«*Back in January, I wrote about what I call the Facebook «sharing trap»*

where you are persuaded **to like** a seemingly harmless photo that is part of a scam» (8). «If Facebook **likes** are anything to go by, Shakira is the world's favourite person (closely followed by Cristiano Ronaldo and Eminem)» (10).

– «share» – ця лексична одиниця, що використовується у соціальній мережі Facebook, набуває нового смислу: не просто поділитися чимось, а опублікувати новину або нове зображення [7]; наприклад: «Before you can start **sharing** photos and videos from Instagram to a Page you manage on Facebook, you'll need to link your Instagram account to Facebook» (10).

– «tweet (n., v.)» – у мікроблозі Twitter набуває нового значення. Воно використовується для позначення власне процесу комунікації, в якому мікроблог «Twitter» використовується як канал передачі інформації [7]. Наприклад:

«I posted a new **tweet** to Twitter about what I had for breakfast. Here are some ideas of funny things **to tweet** when you're out of ideas» (11).

В цілому, серед семантичних інновацій спостерігається тенденція до утворення більш абстрактних ЛСВ слова, переважає розширення значення. Спеціалізація значень менш характерна для останніх десятиліть. Семантичні неологізми в більшій мірі, ніж інші види новоутворень, вживаються в сленгу, який характеризується намаганням поглибити й уточнити інформацію, а також надати семантико-прагматичному змістові більшої ефективності та виразності, що спричиняє постійний розвиток лексичного вокабуляру. Використання неологізмів допомагає адресантові створити сучасну перспективу у дискурсі, підкреслити у ньому актуальність сьогодення, позбавити зайвого консерватизму. Семантичні неологізми надають ключовим концептам дискурсу принципової новизни, оскільки зазвичай асоціюються у свідомості мовців з новітнім періодом розвитку суспільства та його досягненнями.

Таким чином, семантичні перетворення є дуже продуктивним способом номінації. Крім того, вони «служать засобом посилення експресії лексики за рахунок утворюваних цим способом виразніших лексичних одиниць – синонімів до вже існуючих нейтральних слів» [6, 85].

Використання семантичних інновацій у сфері інтернет комунікації не лише сприяє акцентуванню уваги на проблемах сьогодення, а й поширенню нової форми мовлення серед представників різних професій, забезпечує користувачам швидке оволодіння новим мовним матеріалом.

Перспективним, на нашу думку, є дослідження фразеологічних інновацій у сфері комп'ютерних технологій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Заботкина В.И. Новая лексика современного английского языка / В.И. Заботкина. – М.: Высш.шк., 1989. – 126 с.
2. Компанцева Л.Ф. Интернет-лінгвістика: навч. посібник / Л.Ф. Компанцева. – К.: Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2009. – 275 с.
3. Лингвистический энцикло-педический словарь [ред. В.Н. Ярцева] – М.: Советская энциклопедия, 1990. – С.7
4. Махачшвілі Р. К. Лінгвофілософські параметри інновацій англійської мови в техносфері сучасного буття : монографія / Р. К. Махачшвілі ; Запоріж. нац. ун-т. – Запоріжжя : ЗНУ, 2008. – 204 с.

5. Янков А. В. Морфологічна структура і семантика соціально-політичних неологізмів в американському варіанті англійської мови / А. В. Янков // Респ. міжвідом. наук. зб. Серія „Іноз. філол”. – Львів, 1978. – Вип. 52. – С. 41–46.
6. Crystal D. English as a Global Language / Crystal D. – Cambridge : Cambridge University Press, 2003. – 212 p.
7. Evolution of Communication: From Email to Twitter and Beyond [Електронний ресурс] – Режим доступу до статті: http://www.readwriteweb.com/archives/evolution_of_communication.php
8. Chicago Tribune: The Facebook likes you should dislike [Електронний ресурс] – Режим доступу до статті: http://articles.chicagotribune.com/2013-08-08/features/ct-tribu-social-media-scam-likefarming-20130808_1_facebook-photos-newsfeed-the-facebook
9. Lifehack: 24 Funny Things to Tweet When You're Out of Ideas [Електронний ресурс] – Режим доступу до статті: <http://www.lifehack.org/articles/technology/24-funny-things-tweet-when-youre-out-ideas.html>
10. The real story behind Facebook 'likes': [Електронний ресурс] – Режим доступу до статті: <http://www.telegraph.co.uk/finance/newsbysector/mediatechnologyandtelecoms/11116543/The-real-story-behind-Facebook-likes.html>
11. Who To Follow On Twitter, According To Marc Andreessen [Електронний ресурс] – Режим доступу до статті: <http://techcrunch.com/2014/10/19/who-to-follow-on-twitter-according-to-marc-andreessen/>
12. wikiHow:: How to Find Friends on Twitter [Електронний ресурс] – Режим доступу до статті: <http://www.wikihow.com/Find-Friends-on-Twitter>

Стаття надійшла до редакції 24.10.2014 р.

УДК 81:1

Домброван Т.И.

ДИАХРОНИЧЕСКАЯ ЛИНГВОСИНЕРГЕТИКА – НОВОЕ НАПРАВЛЕНИЕ В ИЗУЧЕНИИ ИСТОРИИ ЯЗЫКА

В статье обосновывается необходимость изучения развития языка в методологически новом ракурсе – в рамках разрабатываемой автором диахронической лингвосинергетики. Рассматривается вопрос о соотношении традиционной дисциплины «история языка» и предлагаемой диахронической лингвосинергетики. Намечаются перспективы дальнейших исследований.

Ключевые слова: английский язык, история языка, диахроническая лингвосинергетика-, синергетика, фазовый переход.

Домброван Т.И. Діахронічна лінгвосинергетика – новий напрям у вивченні історії мови. У статті обґрунтовується необхідність вивчення розвитку мови у методологічно новому ракурсі – в межах започаткованої автором діахронічної лінгвосинергетика. Розглянуто питання співвідношення традиційної дисципліни «історія мови» та запропонованої діахронічної лінгвосинергетика. Намічено перспективи подальших досліджень.

Ключові слова: англійська мова, історія мови, діахронічна лінгвосинергетика, синергетика, фазовий перехід.

Dombrovan T.I. Diachronic linguosynergetics as a new approach to the studies of language development. The article stresses the necessity to study language development from a new methodological perspective, namely – within diachronic linguosynergetics, started by the author. Correlation between the traditional “history of a language” and the suggested diachronic linguosynergetics is determined. Subjects for further research are outlined.

Key words: the English language, a history of a language, diachronic linguosynergetics, synergetics, a phase transition.

«Открытие новой теории подобно восхождению на гору, когда вдруг открывается новая и более широкая панорама».

Альберт Эйнштейн

Открытия в естествознании XX века кардинально изменили научную картину мира и привели к пересмотру устоявшихся представлений о мироустройстве, что ознаменовалось переходом научной мысли от восприятия мира как предсказуемого и устойчивого к представлению мира как перманентно нестабильного, изменчивого, инновационного, нелинейного, находящегося в состоянии самоорганизованной критичности.

Синтез естественнонаучных картин мира создает основу для формирования *новой парадигмы знания*, ядро которой составляют идеи синергетики. Согласно определению Т. Куна, парадигма рассматривается как «признанные всеми научные достижения, которые в течение определенного времени дают научному сообществу модель постановки проблем и их решений» [15, 11]. В лингвистической проекции понятие «парадигма» сближается с понятием «философия языка» и выступает как особый стиль

мышления, как господствующий в какую-либо данную эпоху взгляд на язык, связанный с определенным философским течением, притом именно таким образом, что философские положения используются для объяснения наиболее общих законов языка [30, 4].

Цель данной статьи – привлечь внимание историков языка к необходимости расширения категориальной сетки лингвистики и открытия новых перспектив в исследовании языковой динамики.

Ученые едины во мнении, что будущее – за междисциплинарными направлениями в науке, поскольку «кросс-фертилизация различных дисциплин создает новое интеллектуальное пространство» [13, 133]. Полагаем, что сегодня именно синергетика представляет уникальную возможность концептуального прорыва в языкознании, что и определяет **актуальность** предлагаемого исследования.

Возможность такого концептуального прорыва заключается в междисциплинарном (точнее сказать, трансдисциплинарном) характере синергетики, объектом изучения которой выступают сложные открытые нелинейные развивающиеся системы любой онтологии. Другими словами, в рамках синергетической научной парадигмы синтезируются данные, полученные в сфере различных наук, изучающих особенности развития и функционирования систем и живой, и неживой природы. Выявление общих закономерностей эволюции сложноорганизованных систем составляет основу, своеобразный знаменатель для построения единой, универсальной теории самоорганизующихся сложных систем.

Синергетика представляет собой дальнейшее развитие идей кибернетики и общей теории систем, но в отличие от своих предшественниц смещает исследовательский фокус с состояния гомеостаза системы на ее развитие, на изучение поведения системы в так называемых режимах с обострением и в фазовых переходах. Синергетика «проникает неизмеримо глубже. Она пытается выяснить базисные механизмы эволюции и самоорганизации сложных систем вообще» [14, 62].

Термин *синергетика* (от греч. συνέργεια – сотрудничество, согласованное действие) был предложен в 1970 г. немецким физиком Германом Хакеном для обозначения науки о совместном действии компонентов и подсистем в различных сложных системах.

Среди новых идей, которые внесла синергетика в понимание развития, особо выделяют: 1) представление о кооперативных эффектах, определяющих целостность системы; и 2) концепцию динамического хаоса, раскрывающую механизмы становления новых уровней организации: «То, что в традиционном диалектическом описании развития структурно не анализировалось, а просто обозначалось как «скачок», «перерыв постепенности», «переход в новое качество», теперь стало предметом научного анализа» [31].

Одним из основных понятий синергетики является понятие самоорганизации – спонтанного упорядочения структуры сложноорганизованной открытой системы в точке наименьшей устойчивости, получившей название точки бифуркации. Процесс самоорганизации происходит в пограничных состояниях системы, в так называемых фазовых переходах. Понятие самооргани-

заци и понятие фазового перехода неразрывным образом связаны с такими основными философскими законами, как закон перехода количества в качество и закон отрицания отрицания (борьбы противоположностей).

Философская составляющая синергетики образует основу синергетического стиля научного мышления, что, в свою очередь, способствует экспансии синергетики в гуманитарные области знания. Здесь, в гуманитарных науках, синергетика предстает, скорее, как междисциплинарный методологический подход к изучению сложных систем различной онтологии. В науке о языке синергетика приобретает статус научной парадигмы.

Современные лингвисты все чаще отмечают, что языкознание нуждается в новой парадигме, поскольку «все аспекты языковой структуры не существуют автономно, а, напротив, фундаментальным образом зависят от механизмов реальной языковой деятельности и от когнитивных структур, которыми располагает мыслящий индивид» [6, 13]. Это приводит к необходимости развития концепции языка как сложной иерархически организованной мегасистемы, компоненты которой когерентно сопряжены: «На смену линейному (последовательному) типу связи, когда одно вытекает из другого, подчиняясь воздействию внешних причин, предлагается представление об одновременном целостном характере связей» [там же, 15].

Первые лингвистические исследования с применением понятийного аппарата синергетики (главным образом, работы Р.Г. Пиотровского в России и Л.С. Пихтовниковой в Украине), относятся к концу XX века. Они заложили фундамент нового, междисциплинарного направления в изучении языка – лингвистической синергетики, или лингвосинергетики. Не отрицая системной организации языка, лингвосинергетика дополняет филологическую традицию важными положениями о языке как об открытой, нелинейной, изменяющейся, самоорганизующейся мегасистеме.

Аппликативный потенциал лингвосинергетики огромен. Как подчеркивает Н.Ф. Алефиренко, многокачественная онтология языка не только допускает, но и предполагает применение принципов лингвокогнитивной синергетики в психосемантике, лингвокультурологии, нейролингвистике и других «гибридных» лингвистических дисциплинах [2, 229]. Сожаление вызывает тот факт, что это – «новая, находящаяся в фазе становления и поэтому мало знакомая парадигма системного познания когерентных процессов естественного языка» [там же, курсив автора].

Наши наблюдения показывают, что на современном этапе в рамках общей лингвосинергетики наиболее активно разрабатываются частные проблемы синергетики *текста* [5; 7; 18; 19 и др.] и *дискурса* [1; 2; 20; 24-27; 29], менее разработаны проблемы синергетики *перевода* [16], *идиолекта* [28], синергетики речевых *девиаций* [21], *словообразования* [11]. При этом, как отмечает Ф.С. Бацевич, овладения аппаратом синергетики для изучения языка пока не произошло [4, 38].

Анализ специальной литературы за последнее десятилетие позволяет следующим образом очертить аппликативный потенциал синергетической парадигмы в лингвистике (см. Табл. 1.).

Таблица 1

Основные направления лингвистической синергетики

	объект исследования	направления	авторы
ЛИНГВОСИНЕРГЕТИКА	речь/ речевая деятельность	синергетика текста	Белоусов К.И., Москальчук Г.Г. (Оренбург, Россия), Моисеева И.Ю. (Челябинск, Россия), Глазунова О.И. (Санкт- Петербург, Россия)
		синергетика дискурса	Алефиренко Н.Ф. (Белгород, Россия), Муратова Е.Ю. (Минск, Беларусь), Пихтовникова Л.С. (Харьков, Украина), Пономаренко Е.В. (Москва, Россия), Словицова Е.Л. (Пермь, Россия)
		синергетика перевода	Кушнина Л.В. (Пермь, Россия)
		синергетика речевых девиаций	Пашковский В.Э. (Санкт- Петербург, Россия)
		синергетика идиолекта	Семенец Е.А. (Кировоград, Украина)
		ЯЗЫК	синхроническая лингвосинергетика
диахроническая лингвосинергетика	Домброван Т.И. (Одесса, Украина)		

Выделение двух основных объектов анализа объясняется тем, что «языковая и речевая системы по своей природе являются самоорганизующимися» [25, 6]. Очерченные направления могут быть в дальнейшем более детализированы, в том числе и на основе дополнительных критериев классификации.

Предпринятое нами разделение на синхроническую лингвосинергетику и диахроническую лингвосинергетику (см. Табл.1.) носит весьма условный характер, поскольку система языка перманентно подвижна.

Разведение синхронического и диахронического подходов предполагает лишь временное, обусловленное исследовательскими задачами выделение изучения языка в состоянии подвижного равновесия (синхрония) и в состоянии межфазового перехода и/ или режимов с обострением, вызывающих качественные изменения в организации и функционировании языка (диахрония).

Синхрония и диахрония представляют собой две неотъемлемые плоскости исследовательского процесса, и, наверное, невозможно отдать предпочтение какой-либо одной из них. Они состоят в отношении комплементарности – так сказать, лингвистические инь и ян. Безусловно, важным является знание современного состояния и функционирования исследуемой системы либо ее фрагмента. Однако не менее существенным представляется проникновение в историю становления и изменения системы, выявление закономерностей ее (само)организации, объяснение ее поведения на том или ином этапе существования, очерчивание тенденций и возможных путей развития в будущем.

Утверждаемая нами *диахроническая лингвосинергетика* позволяет переместить проблему становления и развития сложной языковой мегасистемы в центр исследовательских интересов. Диахроническая лингвосинергетика является новым ракурсом изучения динамичной языковой системы, который помогает выявить, описать и смоделировать регулятивные процессы самоорганизации на разных уровнях языковой системы. Освоение новых для филологии принципов синергетического анализа позволяет внести важные дополнения в теорию эволюции естественного языка как открытой, неравновесной, неустойчивой, нелинейной, саморазвивающейся мегасистемы.

Возникает вопрос о соотношении традиционной дисциплины «история языка» и предлагаемой диахронической лингвосинергетики.

В ставшем классическом учебнике истории английского языка, автором которого является Б.А. Ильиш, в частности, отмечается, что «предметом истории английского языка как научной дисциплины является систематическое изложение развития языка с самых ранних времен его существования до наших дней» [12, 5] и что история языка стремится «дать по возможности полную и всестороннюю характеристику языка каждого периода» [там же, 6]. Другими словами, традиционная история языка представляет историю конкретного языка как описание последовательности синхронических срезов языковой системы, с упором на констатацию тех или иных изменений, которые данная языковая система претерпела на разных уровнях организации. В то же время, объектом исследования в *диахронической лингвосинергетике* являются переходные явления в языке, языковая система в состоянии «критичности» ее развития, в режиме «с обострением». Основная цель диахронической лингвосинергетики заключается в осмыслении состояний становления, в выявлении механизмов внутрисистемной реструктуризации с учетом внешних факторов воздействия, а также в моделировании эволюции конкретной языковой системы с прогнозированием вариантов ее дальней-

шего изменения. Таким образом, диахроническая лингвосинергетика дополняет традиционную историю языка новым ракурсом исследования языковой системы, а также предлагает новый для традиционной истории языка понятийный инструментарий.

К сожалению, диахронические исследования сопряжены с рядом сложностей. Прежде всего, это известная фрагментарность материала исследования. Ученые в состоянии изучать только сохранившиеся до наших дней тексты, написанные на отдельных диалектах. Неполнота фактического материала затрудняет изучение древнего языка во всем его разнообразии (стилистическом, ареальном, социальном и т.д.).

Еще одна сложность – это корректный отбор материала для анализа. Нельзя отрицать, что «понятие диахронического изменения в языке является эффективным только тогда, когда речь идет о сравнении последовательных синхронических состояний, довольно удаленных по времени друг от друга» [17, 59]. Однако весьма проблематичным представляется сопоставление языковых образцов, различных по содержанию и функционально-стилевой принадлежности.

На наш взгляд, идеальным «знаменателем» для проведения диахронического анализа изменений в структуре языка выступают разновременные версии текстового массива Библии. Сопоставимые в отношении информационной ценности («наполняемости»), эти тексты прекрасно иллюстрируют изменения, произошедшие в информационной таре («упаковке»). Именно поэтому материал для анализа в рамках нашей работы включал пять версий молитвы «Отче Наш» (The Lord's Prayer) [32; 33], представляющих образцы английского языка различных хронологических периодов и датированных, соответственно,

- I. – XI в. (Old English: Matthew 6.9 ; West Saxon Copy),
- II. – 1380 г. (Middle English: Matthew 6.9; Wycliffe's translation),
- III. – 1611 г. (Modern English: The King James Bible),
- IV. – 1928 г. (Late Modern English: Book of Common Prayer) и
- V. – 1977 (New English Version, adopted by the Church of England in 1977).

Проведенный анализ данных выявил качественные изменения в морфологической организации слов английского языка на протяжении рассматриваемого периода: резкое сокращение количества словоизменительных и словообразовательных морфем свидетельствует о типологической перестройке системы английского языка. Используя методику анализа морфологической типологии языков [см.: 8], для каждого из рассматриваемых текстов мы вычислили индекс синтетичности.

Самый высокий индекс (0,5), естественно, относится к версии I; для версии II индекс синтетичности гораздо ниже – 0,2, в то время как для последующих периодов значение индекса (в округлении – 0,1) практически не менялось. Графическое представление динамики индекса синтетичности имеет такой вид (см. Рис. 1, где на вертикальной оси отмечен индекс синтетичности, горизонтальная ось обозначает «стрелу» времени):

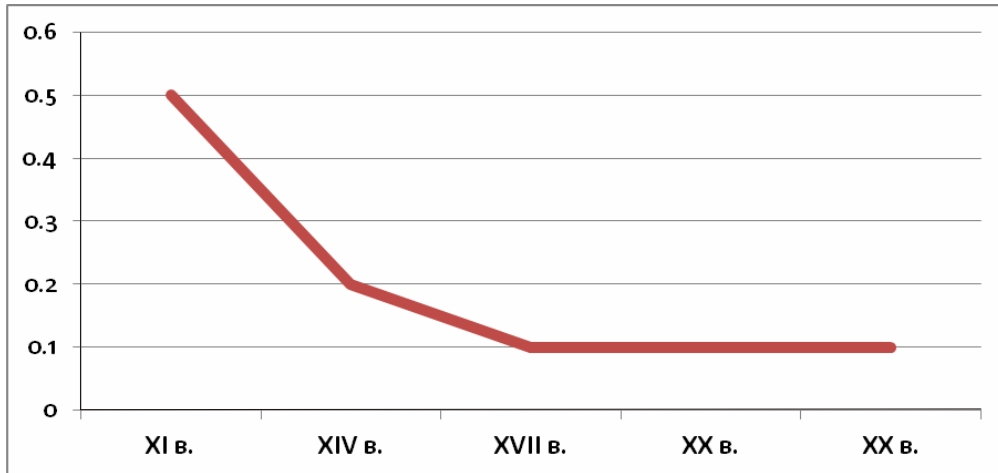

Рис. 1. Динамика індекса синтетичності в англійському мові (XI – XX вв).

Полученные данные свидетельствуют о динамичности языковой системы и наглядно показывают, что в рассматриваемый период в системе английского языка имел место резкий переход из одного состояния в другое (фазовый переход).

Изучение истории английского языка с опорой на теории, получившие углубленную разработку в рамках синергетики – теорию неустойчивых диссипативных систем, теорию самоорганизации сложных неравновесных систем, концепцию темпомиров и др., позволило нам создать синергетическую модель развития английского языка, представляющую эволюцию английского языка в триедином ракурсе:

1. Эволюция английского языка как изменение пространственно-временной конфигурации состояний языковой мегасистемы;
2. Эволюция английского языка как синхронизация темпомиров в грамматической системе и
3. Эволюция английского языка как изменение параметрического паттерна мегасистемы [подробнее об этом см.: 9;10].

В **заключении** отметим, что наши исследования заложили фундамент диахронической лингвосинергетики как нового направления в филологических студиях, которое отражает парадигмальные сдвиги в науке на современном этапе, значительно обогащает общелингвистический арсенал методов и методик анализа и открывает широкие перспективы углубленного изучения языковых феноменов в их исторической ретроспективе.

Представляется возможным определить такие основные **векторы дальнейших исследований** в рамках диахронической лингвосинергетики на материале не только английского, но и других языков, а именно:

- хаос и порядок в процессе межъязыковой интерференции;
- фрактальность в историческом словообразовании;
- типологизация силового переструктурирования сложной системы;
- разработка алгоритма прогнозирования дальнейших изменений в

отдельных подсистемах языка и в языковой мегасистеме в целом;

- феномен «переключения кода» в условиях глобализации, а также многие другие.

В завершении приведем еще одну цитату, на этот раз французского математика Пьера Бака: «Это лишь первый шаг к новому образу мысли, а вовсе не конец пути» [3, 188].

И радуется душе исследователя, что в Одесском национальном университете имени И.И. Мечникова лекционный курс лингвосинергетики включен с 2014 г. в учебную программу для магистров. Наш вуз является первым (и пока единственным) в Украине университетом, где преподается лингвосинергетика. Иначе говоря, студенты факультета романо-германской филологии ОНУ имени И.И. Мечникова имеют уникальную возможность расширить свой научный кругозор, знакомясь с самыми последними достижениями в науке о языке. Это замечательно и обнадеживающе.

ЛИТЕРАТУРА

1. Алефиренко Н.Ф. Дискурсивная синергетика «живого» слова / Николай Федорович Алефиренко // Язык. Текст. Дискурс: Научный альманах Ставропольского отделения РАЛК / Под ред. проф. Г.Н. Манаенко. – Вып. 6. – Краснодар, 2008. – С. 20-26.
2. Алефиренко Н.Ф. Лингвокогнитивная синергетика: истоки, принципы, сущность / Николай Федорович Алефиренко // Studia linguistica cognitiva. Вып. 2: Наука о языке в изменяющейся парадигме знания. – Иркутск: Изд-во БГУЭП, 2009. – С.228-255.
3. Бак П. Как работает природа: Теория самоорганизованной критичности. Пер.с англ. / П.Бак / Вступ. ст. Г.Г. Малинецкого. – М.: УРСС: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2013. – 276 с.
4. Бацевич Ф. Духовна синергетика рідної мови: Лінгвофілософські нариси: монографія / Флорій Бацевич. – К.: ВЦ «Академія», 2009. – 192 с.
5. Белоусов К.И. Синергетика текста: От структуры к форме / К.И.Белоусов. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2008. – 248 с. (Синергетика в гуманитарных науках.)
6. Герман И.А. Введение в лингвосинергетику. Монография / И.А.Герман, В.А.Пищальникова. – Барнаул: Изд-во Алт.ун-та, 1999. – 129 с.
7. Глазунова О.И. Синергетика творчества: Опыт анализа художественного текста / Ольга Игоревна Глазунова. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2012. – 344 с. (Серия «Синергетика: от прошлого к будущему».)
8. Гринберг Дж. Антропологическая лингвистика: Вводный курс. Пер.с англ. / Джозеф Гринберг. – М.: Едиториал УРСС, 2009. – 224 с.
9. Домброван Т.И. Синергетическая модель развития английского языка: Монография / Татьяна Ивановна Домброван. – Одесса: КП ОГТ, 2014. – 400 с.
10. Домброван Т.И. Язык в контексте синергетики: Монография / Татьяна Ивановна Домброван. – Одесса: КП ОГТ, 2013. – 346 с.
11. Єнікєєва С.М. Принципи синергетики як методологія дослідження словотвірної системи (на матеріалі англійської мови) / Санія Маратівна Єнікєєва // Нова філологія: зб. наук. праць. – Запоріжжя: Запорізьк.нац. ун-т, 2008. – № 29. – С. 223-230.
12. Ильиш Б.А. История английского языка /Борис Александрович Ильиш. – М.: ИЛИЯ, 1958. – 367 с.
13. Князева Е.Н., Курдюмов С.П. Основания синергетики: Человек, конструирующий себя и свое будущее. – М.: КД «ЛИБРОКОМ», 2011. – 264 с.
14. Князева Е.Н., Курдюмов С.П. Синергетика: Нелинейность времени и ландшафты коэволюции. – М.: КомКнига, 2011. – 272 с.
15. Кун Т. Структура научных революций / Пер. с англ. И.З. Налетова. /Общ.ред. и послесл. С.Р. Микулинского и Л.А. Марковой. – М.: Прогресс, 1977. – 300 с.
16. Кушнина Л.В. Основные принципы синергетики перевода / Людмила Вениамивновна Кушнина // Вестник Удмурдского университета. Серия «История и филология». – 2011. – Вып.4. – С. 173-177.

17. Лайонз Дж. Язык и лингвистика: Вводный курс. Пер. с англ./ Джон Лайонз. – М.: Едиториал УРСС, 2010. – 320 с.
18. Моисеева И.Ю. Синергетическая модель текстообразования. – АДД: 10.02.19 // Моисеева Ирина Юрьевна. – Челябинский госуд.ун-т. – Челябинск, 2007.– 39 с.
19. Москальчук Г.Г. Структура текста как синергетический процесс / Галина Григорьевна Москальчук. – М.: Едиториал УРСС, 2010. – 296 с.
20. Муратова Е.Ю. Лингвосинергетика поэтического текста / Елена Муратова. – Мн.: Изд-во «Простобук», 2011. – 219 с.
21. Пашковский В.Э., Пиотровская В.Р., Пиотровский Р.Г. Психиатрическая лингвистика. Изд. 3-е. / Владимир Эдуардович Пашковский, Вероника Раймондовна Пиотровская, Раймонд Генрихович Пиотровский / Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2013. – 168 с
22. Пиотровский Р.Г. О лингвистической синергетике / Раймонд Генрихович Пиотровский // Научно-техническая информация. – Серия 2 «Информационные процессы и системы». – 1996. – № 12. – С.1-12.
23. Пиотровский Р.Г. Лингвистическая синергетика: исходные положения, первые результаты, перспективы / Раймонд Генрихович Пиотровский. – СПб.: Филол.фак-т С.-Петерб. гос.ун-та, 2006. – 160 с.
24. Пихтовникова Л.С. Синергетический метод для исследования дискурса в прагматистическом аспекте / Лидия Сергеевна Пихтовникова // Вісник ХНУ. – 2009. – № 848. – С. 48-52.
25. Пихтовникова Л.С. Лингвосинергетика: основы и очерк направлений. Монография / Пихтовникова Лидия Сергеевна. – Х: ХНУ им.В.Н. Каразина, 2012. – 180 с.
26. Піхтовнікова Л.С. Самоорганізація дискурсу: синергетичні принципи і підходи до лінгвістичного аналізу / Піхтовнікова Лідія Сергіївна // Сучасні фундаментальні теорії та інноваційні практики навчання іноземної мови у ВНЗ: колективна монографія. /За ред. В.Г. Пасинок. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. – С.218-231.
27. Пономаренко Е.В. О принципах синергетического исследования речевой деятельности / Е.В.Пономаренко // Вопросы филологии. – 2007. – № 1. – С. 14-23.
28. Семенець О.О. Синергетика поетичного слова /Семенець Олена Олександрівна. – Кіровоград: Імекс ЛТД, 2004. – 338 с.
29. Словицова Е.Л., Ельцова М.Н. Синергетические категории дискурса (на материале рекламного дискурса) / Екатерина Леонидовна Словицова, Мария Николаевна Ельцова // Вестник Пермского ун-та. – Серия «Российская и зарубежная филология». – 2012. – Вып. 2(18). – С. 67-73.
30. Степанов Ю.С. В трехмерном пространстве языка: Семиотические проблемы лингвистики, философии, искусства / Юрий Сергеевич Степанов. – М., 1985.– 335 с.
31. Степин В.С. Саморазвивающиеся системы и постнеклассическая рациональность / Вячеслав Семенович Степин // Вопросы философии. – 2003. – № 8. – С. 5-15.
32. www.ruf.rice.edu/~kemmer/Words04/history/paternoster.html
33. www.lords-prayer-words.com

Стаття надійшла до редакції 15.09.2014 р.

УДК 821.111.12

Єрьоменко С.В.

НАПРЯМИ ДОСЛІДЖЕНЬ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

У статті розкрито погляди вчених на поняття „мовна особистість”, окреслено існуючі напрями досліджень мовної особистості у лінгвістиці, проаналізовано взаємозв'язок понять „дискурс” і „мовна особистість”.

Ключові слова: мовна особистість, дискурс, рівні мовної особистості, напрям дослідження.

Єременко С.В. Направления исследований языковой личности в современной лингвистике. В статье раскрыты взгляды ученых на понятие «языковая личность», очерчены существующие направления исследований языковой личности в лингвистике, проанализирована взаимосвязь понятий «дискурс» и «языковая личность».

Ключевые слова: языковая личность, дискурс, уровни языковой личности, направления исследования.

Yeremenko S. The focuses of linguistic personality investigations in modern linguistics. The given articles defines the notion 'linguistic personality', discusses the focuses of linguistic personality investigations in linguistics, differentiates the notions 'discourse' and 'linguistic personality'.

Key words: linguistic personality, discourse, linguistic personality levels, the focuses of investigation.

Антропоцентричне спрямування сучасної лінгвістики сприяє появі цілої низки праць (від статей до ґрунтовних монографій і дисертаційних досліджень), присвячених питанням дослідження поняття „мовної особистості”, стисла характеристика яких і є основною метою даної статті. Сам термін „мовна особистість” був уведений у науковий обіг у працях В.В. Виноградова. Вперше визначення даного терміна було наведено Г.І. Богіним, який розумів під цим людиною, що розглядається з точки зору її готовності продукувати мовленнєві вчинки, створювати і сприймати мовленнєві твори [2]. З ім'ям Ю.М. Караулова пов'язаний початок багатопланового дослідження поняття „мовної особистості”. Під мовною особистістю він розуміє „сукупність здібностей і характеристик людини, які обумовлюють створення та сприйняття нею мовленнєвих творів (текстів), що різняться ступенем структурно-мовної складності; глибиною та точністю відображення дійсності; певним цільовим спрямуванням” [7, 51]. Тотожне розуміння мовної особистості спостерігаємо й у поглядах Ф.С. Бацевича, який визначає мовну особистість як „індивіда, що володіє сукупністю здатностей і характеристик, які зумовлюють створення й сприйняття ним текстів, що вирізняються рівнем структурно-мовної складності та глибиною й точністю відображення дійсності” [1, 188].

У численних трактуваннях мовної особистості, які з'явилися наприкінці минулого століття, можна чітко виділити два напрями – це лінгводидактичний та лінгвокультурологічний. У лінгводидактиці індивіда розглядають як

сукупність мовленнєвих здібностей. Лінгвокультурологія робить предметом дослідження „національно-культурний прототип носія певної мови, збірний культурно-історичний образ” [22, 16].

Загальноновизнаним є також трирівневий розподіл структури мовної особистості на вербально-семантичний, лінгво-когнітивний і прагматичний рівні. На думку Ю.М. Караулова, реконструкція світобачення людини, яке поєднує у собі когнітивний (система цінностей людини та її картина світу) та прагматичний (життєві цілі, цінності, настанови) рівні, може здійснюватися на матеріалі породжуваних особистістю текстів, тобто її дискурсу. Багатоаспектний характер монографії Ю.М. Караулова, в якій він пов'язав поняття „мовна особистість” і „дискурс”, поєднав дослідження мовної особистості з аналізом тексту, не виключив можливості реконструкції мовної особистості реальної історичної особи, намітив перспективи вивчення національної мовної особистості, посприяв тому, що його праця стала основою цілої низки досліджень. Інтегральним фактором цих праць є взаємозалежність і взаємовключення понять „мовна особистість” і „дискурс” (що також знаходить своє підтвердження у поглядах таких відомих дослідників як О.О. Селіванова, Ф.К. Бацевич, І.П. Сусов, К.Ф. Сєдов та ін.). В той же час різотлумачення поняття „дискурс” пояснюють різнонаправленість цих досліджень. Серед цих робіт можна говорити про виділення таких напрямів:

а) перший з них – проводяться дослідження з типологізації мовної особистості в залежності від особливостей дискурсивної поведінки (комунікативних стратегій, комунікативної компетенції, мовленнєвої культури) відповідного індивіда (наприклад, роботи О.О. Пушкіна, О.Б. Сиротининої, В.Є. Гольдіна, І.П. Сузова, С.О. Сухих тощо). Так, наприклад, І.П. Сусов та О.О. Пушкін невід'ємними вважають поняття „дискурсу” та „особистості”, оскільки „особистість включена до дискурсу, але разом з тим вона творить цей дискурс, тобто піднімається над ним” [20, 15]. А це означає, що в дискурсі втілюються темпераменти, здатність до здійснення певних видів діяльності, зокрема комунікативної, домінуючі почуття і мотиви діяльності, індивідуальні психологічні особливості тощо. Основним завданням І.П. Сузова бачить побудову типології мовних особистостей, спираючись на мовленнєві акти, ходи, прийоми, тактики і стратегії особистості у процесі комунікації. Тобто І.П. Сусов наголошує на важливості вивчення саме третього рівня мовної особистості (прагматичного). З ним повністю погоджується О.О. Пушкін, розпочинаючи моделювання авторитарної особистості з вершини системи, а саме - з прагматичного рівня. Він приходить до висновку про залежність типу особистості від структури її дискурсу [13; 14]. Ще далі йде російський дослідник С.О. Сухих, який знову ж таки звертається до дослідження третього найвищого рівня мовної особистості (прагматичного) і в залежності від установки комуніканта та його особистісних рис виділяє гармонійний тип особистості, конфліктний та імпульсивний типи особистості. Гармонійний тип характеризується пластично-динамічною установкою, плановою поведінкою, втіленою в домінуванні чітких стратегій, когерентністю (зв'язністю, логічністю розвитку) теми, що розвивається; домінуванням

маркерів упевненості, позитивним ставленням до загальної теми спілкування, дотриманням соціальних схем і норм, відсутністю вираженої боротьби за роль комунікативного лідера, здатністю змінювати установку під впливом аргументації, підтриманням усіх принципів кооперації. Конфліктному типу властива грубо-статична установка, імпульсивність, бажання лідерства у спілкуванні, егоцентричність мовлення, порушення когерентності теми розмови, відхід від соціальних норм і схем, домінування модальних маркерів зі значенням непевності, наявність іронії, сарказму, конфліктне зіткнення інтенцій. Імпульсивний тип – це „раб ситуації” спілкування, що характеризується бажанням мовного лідерства, порушенням соціальних норм і схем, швидкою зміною точок зору на одне і те саме явище, схильністю до негативної оцінки соціальних чинників; партнери комунікації можуть легко впливати на нього [21].

б) другий напрям, де проводяться дослідження мовної особистості персонажа/персонажів/автора відповідного художнього твору/творів, що дає змогу говорити про індивідуальну/колективну мовну особистість, спираючись на її дискурс, який охоплює набір висловлень окремого героя/героїв у тексті твору (наприклад, роботи Я.О. Бондаренко, З.А. Кузневич, І.А. Морякіної, Т.І. Сурян тощо). Даний напрям характеризується комплексним підходом до вивчення мовної особистості. Так, Я.О. Бондаренко вважає, що „аналіз феномену мовної особистості вимагає врахування не тільки комунікативних, а й когнітивних аспектів індивідуального дискурсу” [3, 4]. До комунікативних параметрів дискурсу мовної особистості вона відносить передусім комунікативні тактики і стратегії, що зумовлюються потребами мовної особистості в самовираженні й самоствердженні. Концептуальні параметри дискурсу мовної особистості досліджуються за допомогою концептуального аналізу, об’єктом якого є смисли. І.А. Морякіна, визначаючи поняття колективної мовної особистості англійців, вважає, що збірний мовний портрет англійця є складною „ієрархічно організованою системою національно-культурних, соціокультурних та індивідуально зумовлених особливостей когнітивної та комунікативної діяльності носіїв англійської мови, відображених у їхньому мовленні” [3, 3].

в) третій напрям – проводяться дослідження мовної особистості реальної історичної особи (відомого письменника, вченого, політичного діяча) на матеріалі окремого мовленнєвого жанру чи низки жанрів, що становлять спадщину відповідної особистості (наприклад, роботи Н.І. Гайнуліної, С.І. Гіндіна, Т.І. Довжикової, О.В. Попової, В.Ф. Стеція, спроба низки дослідників охарактеризувати мовну особистість російського вченого О.О. Реформатського тощо). Т.І. Довжикова, досліджуючи мовну особистість П. Куліша, приходять до висновку, що повнота дослідження конкретної мовної особистості досягається у сукупності творів, і наближенням до неї може слугувати творчість письменника в цілому. Дискурс особистості може й повинен охоплювати різножанрові і різностильові комунікативні одиниці. „В самому виборі мовної особистості як об’єкта лінгвопсихологічного дослідження закладено потребу комплексного підходу до її аналізу, можливість і необхідність виявлення її психологічних, філософсько-світоглядних передумов, етно-на-

ціональних особливостей, соціальних характеристик, історико-культурних витоків” [6, 4].

г) четвертий напрям – запропоновано дослідження мовної особистості у ракурсі її мовленнєвої біографії з урахуванням соціопсихолінгвістичних факторів еволюції комунікативної компетенції людини. Російський дослідник К.Ф. Сєдов окреслив специфіку комплексного вивчення реальної мовної особистості з урахуванням психологічних особливостей індивіда та соціальних аспектів формування його мовленнєвої поведінки й особливостей мовленнєвої біографії на основі різних мовленнєвих жанрів. Зупинимось детальніше на поглядах даного вченого. К.Ф. Сєдов говорить про центральне місце мовної особистості в антропоцентричній лінгвістиці, яка досліджує співвідношення понять „дискурс” і „особистість”. Базуючись на відомому висловленні Ю.М. Караулова про те, що „за кожним текстом стоїть мовна особистість, яка володіє системою мови” [7], К.Ф. Сєдов стверджує, що за кожною мовною особистістю стоїть чисельність створюваних нею текстів. На думку вченого, структура дискурсу виступає відбиттям і вираженням особливостей мовної особистості, її комунікативної компетенції. Структура дискурсу залежить від індивідуально-психологічних особливостей мовної особистості [15]. Оперуючи такими термінами, як дискурсивна діяльність, дискурсивна поведінка, дискурсивне мислення, дискурсивна компетенція, К.Ф. Сєдов наголошує на тому, що еволюція мовної особистості – це еволюція, розвиток комунікативної компетенції людини. Також К.Ф. Сєдов виділяє граматичний, прагмалінгвістичний, психолінгвістичний і соціопсихолінгвістичний аспекти вивчення структури дискурсу, підкреслюючи, що останній з них дає змогу найповніше дослідити становлення мовної особистості у ракурсі її мовленнєвої біографії. Оскільки проводиться дослідження дискурсу, неможливим, на думку вченого, є ігнорування його жанрової природи, оскільки мовленнєвий жанр є інваріантом дискурсу. „У ході свого становлення мовна особистість вростає у систему жанрових норм, у свою чергу жанрова система характеризує дискурсивне мислення і дискурсивну компетенцію мовної особистості” [15, 70]. Оволодіння мовною особистістю певними жанрами може слугувати основою для створення повної характеристики мовної особистості. Ця думка К.Ф. Сєдова перекликається з поглядами С.І. Гіндіна [5], який також стверджує, що мовленнєві жанри в різній мірі придатні до вивчення мовної специфіки особистості. В рамках кожного окремого жанру проявляється лише частина спектру мовних навичок та вмій людини. Для опису всього спектру необхідно вивчати мовленнєву діяльність особистості в досить великому наборі жанрів. Вже сам набір жанрів, якими володіє та користується людина, є однією з найважливіших характеристик її мовної особистості.

Дослідження мовної особистості потребує, на думку К.Ф. Сєдова, виділення критеріїв для класифікації у виділенні типів і різновидів мовленнєвої поведінки людини. Необхідно прослідкувати зв'язок між особистісними психологічними характеристиками людини, факторами, що впливають на її становлення (сім'я, її вплив тощо), та її дискурсивною поведінкою [15]. Тобто необхідно встановити не лише психологічні особливості певного ін-

дивіда, а також умови становлення його особистості, виявити ті фактори, що стали ключовими у процесі становлення, а також дослідити жанрову специфіку дискурсу особистості для того, щоб отримати комплексну характеристики мовленнєвої біографії особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф.С. Основы коммуникативной лингвистики: Пособие. – К.: Академія, 2004. – 342 с.
2. Богин Г.И. Модель языковой личности в ее отношении к разновидностям текста: автореф. дис. ... докт. филол. наук. – Л., 1984. – 24 с.
3. Бондаренко Я.О. Дискурс акцентуированных мовних особистостей: автореф. дис.... канд. філол. наук: 10.02.04. – К., 2002. – 19 с.
4. Гайнулина Н.И. Языковая личность Петра Великого как факт диахронии // Русский язык: исторические судьбы и современность. – М., 2001 // <http://www.philol.msu.ru>
5. Гиндин С.И. Биография в структуре писем и эпистолярного поведения // Язык и личность. – М.: Наука, 1989. – С. 67-77.
6. Довжикова Т.І. Мовна особистість Пантелеймона Куліша: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. – К., 2003. – 21 с.
7. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. – М.: Наука, 1987. – 263 с.
8. Караулов Ю.Н. Предисловие. Русская языковая личность и задачи ее изучения // Язык и личность. – М.: Наука, 1989. – С. 3-11.
9. Кузнецов З.А. Языковая личность в литературно-художественном дискурсе Э. Хемингуэя: автореф. дис.... канд. филол. наук: 10.02.04. – Иркутск, 1999. – 19 с.
10. Морякіна І.А. Мовна особистість у художній прозі Дж. Голсуорсі: лінгвокогнітивний та прагматичний аспекти (на матеріалі романів форсайтівського циклу): автореф. дис.... канд. філол. наук: 10.02.04. – К., 2005. – 20 с.
11. Пауфощима Р.Ф., Красильникова Е.В. и другие. Опыт описания языковой личности. А.А. Реформатский // Язык и личность. – М.: Наука, 1989. – С. 152-211.
12. Попова О.В. Языковая личность Ивана Грозного (на материале деловых посланий): автореф. дис.... канд. филол. наук: 10.02.02. – Омск., 2004. – 18 с.
13. Пушкин А.А. Прагмалингвистические характеристики дискурса личности // Личностные аспекты языкового общения: Межв. сб. научн. тр. – Калинин, 1989. – С. 45-53.
14. Пушкин А.А. Способ организации дискурса и типология языковых личностей // Язык, дискурс и личность: Межв. сб. научн. тр. – Тверь, 1990. – С. 50-59.
15. Седов К.Ф. Дискурс и личность: Эволюция коммуникативной компетенции. – М.: Лабиринт, 2004. – 320 с.
16. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.
17. Сиротинина О.Б., Гольдин В.Е. Русский язык и культура речи. – М., 2002. – 256 с.
18. Стецій В.Ф. Мовна особистість Уласа Самчука (світоглядна орієнтація і мовтворчість): автореф. дис.... канд. філол. наук: 10.02.01. – Донецьк, 2003. – 18 с.
19. Сурия Т.И. Языковая личность автора и персонажа художественной прозы (на материале прозы М.А. Булгакова): дис.... канд. филол. наук: 10.02.01. – Одесса, 1994. – 192 с.
20. Сусов И.П. Личность как субъект языкового общения // Личностные аспекты языкового общения: Межв. сб. научн. тр. – Калинин, 1989. – С. 3-16.
21. Сухих С.А. Структура коммуникантов в общении // Языковое общение: процессы и единицы: Межв. сб. научн. тр. – Калинин, 1988. – С. 22-29.
22. Федотова М.А. Языковая личность в чужом лингво-культурологическом пространстве (на материале англоязычной прозы XX-XXI веков): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. – германские языки. – Одесса, 2006. – 243 с.

Стаття надійшла до редакції 2.10.2014 р.

УДК 811.111'373'272:374.73

Колегаева И.М.

СТАТЬЯ МУЗЕЙНОГО КАТАЛОГА: КОГНИТИВНО-КОММУНИКАТИВНЫЙ ФЕНОМЕН

Публикация посвящена когнитивно-коммуникативной специфике такого поликодового сообщения, как статья музейного каталога. Рассмотрены коммуникативные тактики вовлечения адресата в восприятие пиктографического компонента сообщения, а также возможные функциональные потери при неполной коммуникации (элиминации текстового сообщения из-за незнания адресатом языка изложения).

Ключевые слова: поликодовое сообщение, адресат-читатель, адресат-зритель, коммуникативные тактики.

Колегаева И.М. Стаття музейного каталогу: когнітивно-комунікативний феномен. Публікація присвячена когнітивно-комунікативній специфіці такого полікодового повідомлення, як стаття музейного каталогу. Розглянуто комунікативні тактики залучення адресату до сприйняття піктографічного компоненту повідомлення, а також можливі функціональні втрати при неповній комунікації (елімінації текстового повідомлення з причини незнання адресатом мови викладу).

Ключові слова: полікодове повідомлення, адресат-читач, адресат-глядач, комунікативні тактики.

Kolegaeva I.M. Museum catalogue article: a cognitive-communicative phenomenon. The publication is about cognitive-communicative features of such message as a museum catalogue article. It deals with communicative tactics of involving the addressee into reception of the pictographic component of the message. It regards, besides, possible functional losses in case of an incomplete communication (caused by the addressee's language deficiency).

Key words: polycode message, addressee-reader, addressee-on-looker, communicative tactics.

Данная статья служит продолжением и развитием темы, затронутой в предыдущей публикации [1].

Объектом изучения по-прежнему выступает статья музейного каталога как знаковое единство репродукции живописного полотна и вербальной текстовой аннотации.

Предмет анализа в теперешнем исследовании – специфические коммуникативные тактики, используемые автором аннотации для расширения информационной базы поликодового сообщения и оптимизации восприятия адресатом иконического и вербального компонентов сообщения как единого смыслового комплекса.

Цель состоит в том, чтобы очертить коммуникативные пути и вербальные средства, которые многократно оптимизируют рецептивную деятельность адресата музейного каталога. Предыдущая наша публикация завершалась выводом о том, что «именно челночная деятельность пользователя музейным каталогом (постоянное переключение из роли читателя в роль зрителя) является одной из отличительных черт коммуникации в рамках поликодового текста, каковым является единство репродукции и ее вербального комментария, представленных в музейном каталоге» [1,100].

Развивая этот тезис, мы продолжаем свои наблюдения над рецептивной деятельностью просто *зрителя* (пользователя каталогом, не знающего языка аннотации, а значит, просто *рассматривающего* репродукцию живописного полотна) и *зрителя-читателя* (пользователя каталогом, который *рассматривает* репродукцию и *читает* аннотацию).

Информационный контент аннотации в музейном каталоге предлагает сведения двух типов. Контент первого типа расширяет кругозор читателя, но не влияет непосредственно на рецепцию полотна. Контент второго типа – это сведения, которые оптимизируют восприятие живописного творения, воспроизведенного в каталожной репродукции. Охарактеризуем каждый из них отдельно.

К первому типу относятся сведения, которые можно обозначить литературоведческим термином «вертикальный контекст» соответствующего полотна. Аннотация сообщает: кем, когда и в рамках какой школы оно создано, где выставлялось, здесь содержится биографическая и искусствоведческая информация о художнике, историческая справка о полотне: сложности его атрибуции, история создания и т.п.

Паспорт полотна начинается с указания имени и псевдонима (если таковой был) живописца, времени и места его рождения и смерти. При этом данные о смерти, как правило, указаны точно, данные о рождении могут быть приблизительны: «*Pinturicchio, originally Bernardino di Betto, called Pinturicchio (around 1454 Perugia – 1513 Sienna)*» (p.5); «*Titian, originally Tiziano Vecellio, called Titian (approximately 1488/90 Pieve di Cadore – 1576 Venice)*»(p.15).

Биографические данные, упоминаемые в аннотации, акцентируют в первую очередь *творческую ипостась* личности, о которой идет речь. Читатель узнает о том, в какой мастерской учился и работал художник: “*Wildens was an assistant of Rubens, often painted landscape backgrounds for Rubens’ figure compositions*”(p.46); какую роль сыграли в его творчестве другие живописцы: “*Snyders achieved his special talent after Rubens, who was a friend of his (as was van Dyck)*”(p.48); “*Philips Koninck was influenced by Hercules Seghers and Rembrandt*”(p.56). Значительно реже указывается влияние автора аннотируемого полотна на последующее развитие живописи: “*Domenico Fetti influenced the Venetian style of painting after the end of the 16th century*” (p.32). Изредка подчеркивается уникальность творческой манеры художника: “*Vermeer was the only Dutch painter of the 17th century whose style was not connected to any school of painting*” (p.59).

Анализируемый нами музейный каталог (*Masterpieces of Dresden. Picture-Gallery “Old Masters”. By H.Marx. – Leipzig: E.A.Seeman, 1993*) [2] описывает полотна Дрезденской галереи, собранные в т.н. коллекции «Старых мастеров». История существования этих полотен насчитывает несколько столетий. Не удивительно, поэтому, что вопрос атрибуции полотна очень часто затрагивается в аннотации. Анализ показал, что 14% выборки содержит подобные сведения. Иначе говоря, более, чем в каждой десятой аннотации упоминаются факты предыдущей *ошибочной* атрибуции полотна:

(“The Adoration of the Magi” by **Francesco Francia** – И.К.) “...*was regarded at the Gallery in the beginning as a painting of Perugino*” (p.9);

(“The Meeting of Jacob and Rachel” by **Palma Vecchio** – И.К.) “...*this painting was until 1880 mistaken as a work of Giorgione*” (p.15);

(“Portrait of a Man” by **Velasquez** – И.К.) “... *this portrait reminds one of Titian under whose name it appeared in the gallery*” (p.29).

История создания полотна также является предметом обсуждения в аннотации. Упомянуты имена заказчиков и иногда длинный путь, который прошла картина, прежде чем попала в коллекцию Дрезденской галереи: “*Raphael created “The Sistine Madonna” around 1513 for the main altar of the monastery church San Sisto in Piacenza. The order came from Pope Julius II*” (p.12); (“Landscape” by Claude Lorraine – И.К.) “...*was painted on the order of a Lyon customer, but turned up in various Paris collections and finally in the collection of the Saxon envoy to the French court, Ch.H.Count Hoym, who bought it for the Dresden gallery*” (p.40).

Искусствоведческая направленность вербального сообщения в статье музейного каталога ярче всего проявляется в экспликации «интертекстуальных» связей аннотируемого полотна с художественными произведениями других мастеров живописи. Примерно каждая пятая аннотация анализируемой выборки содержит «отсылку» к какому-либо другому полотну, либо к творческой манере другого художника, либо к другой школе живописи.

Так, аннотация, комментирующая полотно «Юный знаменосец» (Piazzetta «The Young Colour-Bearer»), проводит параллели не только с живописными произведениями: «*Delacroix and Courbet would have found for him a place in a scene of commune*», но также отсылает читателя к образу литературного персонажа – знаменитого Гавроша из романа В.Гюго «Отверженные»: «*This boy is a relative of Gavroche on the barricades*» (p.34).

Рассуждая о жанровых и композиционных особенностях комментируемого полотна, говоря о сходстве и отличии разных художественных школ, автор аннотации предполагает наличие у своего читателя определенных фоновых знаний искусствоведческого характера. Например, характеристика полотна «Сводня» (Jan Vermeer «The Procuress») построена на противопоставлении двух художественных течений: «*It is closer to some compositions of the Utrecht Caravaggists than to the motives of the Dutch genre-painters of Leiden or Haarlem*», автор аннотации утверждает, что композиционно картина Вермеера восходит к манере живописца, чье имя вряд ли известно широкой публике: «*this painting was based on composition of Christaen van Couwenberch*» (p.57).

Пользователь каталога, владеющий языком издания (в данном случае английским), воспринимая информационный контент первого типа, остается исключительно в роли *читателя*, пополняющего свой тезаурус в области искусствоведения. Тот читатель, чей тезаурус уже содержит те знания, на которые опирается автор аннотации, может мысленно сравнить описываемую картину с другими полотнами и составить свое мнение о наличии интертекстуальных связей между ними. Подобная когнитивная деятельность, безусловно, обогащает весь процесс коммуникации. Пользователь

каталога, не владеющий языком издания, в данной коммуникации попросту не принимает участия.

Контент второго типа в аннотации музейного каталога, более всего соответствует тому, что в искусствоведении и литературоведении называется термином *экфрасис*, обозначающим описание произведения *изобразительного искусства в литературном* тексте [3]. Здесь, прежде всего, активизируется «челночная» деятельность адресата (владеющего языком): его переключение из роли *читателя* в роль *зрителя* и наоборот. Говоря о контенте второго типа, имеем в виду сведения о картине, о ее содержании (сюжет, фигуранты, детали), об изменениях, которые претерпело полотно и изображение на нем.

Прочитав соответствующую часть аннотации, читатель с большим интересом рассматривает репродукцию, ища в ней подтверждение сказанного.

Комментируя содержательную сторону живописного полотна, аннотация пересказывает сюжет, если картина относится к нарративной живописи (преимущественно это Библейские сюжеты), поясняет, какой персонаж изображен на полотне, чем он знаменит.

Например, аннотация к полотну «Святая Агнесса» (Jusepe de Ribera «St.Agness») поясняет, что Святую Агнессу преследовали за веру в Христа, выставив ее нагую на поругание. Пока ангел не принес ей покрывало, она прикрывала наготу, обернувшись своими волосами: «*She wrapped herself in her hair until an angel brought her cloth to cover herself*» (p.26). Прочитав об этом, пользователь каталога рассматривает женскую коленопреклоненную фигуру с длинными распущенными волосами, окутанную покрывалом, спускающимся с небес, и ситуация, изображенная на полотне, наполняется дополнительным смыслом. Если пользователь каталога (не владеющий языком изложения) соответствующего библейского эпизода не знает, его восприятие полотна «Святая Агнесса» оказывается не столь глубоким.

При необходимости аннотация содержит сведения о том, кто послужил моделью библейского персонажа. Например, в аннотации к «Сикстинской Мадонне» Рафаэля уточняется, что в образе Святого Сикста изображен Папа Юлиус II: «*St.Sixtus has a resemblance to Pope Julius II, because the acorn at the top of the tiara is part of the coat of arms of the family Rovera, from which Julius II descended*» (p.12). Читатель непременно обратит взор на фигуру святого и внимательнее рассмотрит его головной убор.

Рассказывая о полотне Мурильо (Bartolomeo Murillo «Madonna and Child»), автор аннотации указывает на то, что в образе Мадонны есть сходство с реальной знатной дамой: «*Mary allegedly resembles Dona Maria de Leganés and this painting is therefore often called «Madonna Leganés»*» (p.27). Заглавный персонаж полотна Рубенса «Bathseba», как утверждает аннотация, воплощает черты жены живописца: «*One can feel in this painting, like in all women Rubens painted after 1630, that his second wife, Hélène Fourment, was his model*» (p.44). То обстоятельство, что пользователь каталога никогда не видел прототипов персонажей, изображенных на полотне, в данном случае нерелевантно. Изложение приобретает некоторую нотку интимизации, которая привлекает читателя-зрителя.

Более 15% выборки приходится на портретную живопись. Портреты могут быть именными: т.е. название полотна содержит имя изображенного человека, указание на его социальный статус, например, Rosalba Carriera «Portrait of the Countess Anna Katarina Orzelska» или Lucas Cranach the Elder «Duke Henry the Pious and his Wife, Catherine of Mecklenburg».

Портреты могут именоваться более обобщенно, например, Pinturicchio «Portrait of a Boy» или Titian «Portrait of a Lady in White», или Bernardo Strozzi «Girl with a Viola da Gamba».

В любом случае информация о прототипе излагается в тексте аннотации, поскольку предполагается, что портрет отражает все характерные черты изображаемой личности. К примеру, комментарий к портрету французского маршала Мориса Саксонского (Quentine de la Tour «Portrait of Maurice of Saxony Marshal of France») весь состоит из пересказа жизненного пути Мориса графа Саксонского, его военных успехов и побед и завершается следующим пассажем: «*He was not only a soldier but also a man of the salons, educated, clever and a friend of Voltaire and Marquise de Pompadour. The painting by De La Tour emphasizes this side of his personality*» (р.39). Подобное оценочное высказывание подталкивает *читателя* обратиться к репродукции портрета (т.е. переключиться на роль *зрителя*), чтобы попытаться удостовериться в сказанном самостоятельно.

Контент второго типа в аннотациях музейного каталога особенно интересен в плане изучения коммуникативных тактик вовлечения читателя в процесс восприятия полотна, о котором ведется рассказ. Кроме упомянутой выше **тактики интимизации повествования**, здесь широко используется **тактика акцентирования изобразительной детали**. Так, например, в аннотации к известному полотну Лиотара «Шоколадница» (Jean-Etienne Liotard «The Chocolate Girl») комментируется особенность передачи освещения: «*The painting... is illuminated through two windows, which reflect in the glass*» (р.39). Репродукция, занимающая все пространство каталожной страницы, имеет размеры 25,5 x 15,85 см. Деталь, о которой упоминается в аннотации, – это изображение стакана с водой на подносе в руках девушки. В стеклянных стенках стакана (его высота на репродукции 16 мм) видны два крохотных отражения окон, через которые предположительно падает свет на фигуру девушки; изображения окон как таковых на картине нет. Вероятность того, что зритель, рассматривающий репродукцию, обратит внимание на эту деталь, ничтожна. Автор аннотации прибегает к тактике вовлечения адресата в активный процесс восприятия всего поликодового сообщения, заставляя читателя-зрителя присматриваться к тому, что *изображено* для того, чтобы лучше воспринять то, что *сказано*.

Некоторые детали изображения хотя бы гипотетически могут быть замечены зрителем самостоятельно, без подсказки текстовой аннотации. Однако в поликодовом сообщении статьи музейного каталога есть сведения о таких особенностях ее пиктографической составляющей (репродукции), которые в принципе не доступны адресату-*зрителю*. Только адресат-*читатель*, к примеру, в статье Joos van Cleve «The Small Adoration of the Kings» получает информацию о том, что на полотне есть изображение художни-

ка – автора картины: “*The painting contains the self-portrait of the master...in the centre, behind the parapet, one hand in front of his chest, pushed into his coat*” (р.60). Многофигурная композиция «поклонения волхвов» на переднем плане изображает Марию с младенцем, Иосифа и трех волхвов. На заднем плане видны фигуры трех мужских персонажей, наблюдающих за приношением даров новорожденному Иисусу. Одна из фигур и есть автопортрет художника, распознать которого можно по упомянутым в аннотации деталям: мужчина стоит за парапетом, рука засунута за лацканы сюртука. Поиски этой фигуры на полотне адресатом-зрителем стимулируются использованной в тексте аннотации коммуникативной тактикой, нацеленной именно на то, чтобы переключить адресата с одной коммуникативной роли на другую: *читатель* становится *зрителем*. Самоочевидно, что адресат-зритель (и только) подобной информации не получает.

Еще одним информационным «бонусом» адресату-читателю, недоступным адресату-зрителю (и только), оказываются сведения о том, чего в настоящее время **нет на полотне**, но что было на нем ранее. Так, например, аннотация в статье Giorgone «Sleeping Venus» сообщает читателю, что в картину, написанную в 16 веке, спустя три столетия были внесены изменения: фигура купидона, который любит спящую Венеру, была закрашена в 19 веке. “*A cupido, which was sitting in former times worshipping the Venus is now only discernible through x-rays. The hardly recognizable remains were painted over in the 19th century*” (р.16).

Широко известная картина Рембрандта «Автопортрет с Саскией», по утверждению автора аннотации, изначально имела не только другое название и тему «Блудный сын в таверне с проститутками», но и другой формат (горизонтальный, а не вертикальный, как сейчас). Однако художник «отрезал левую часть полотна, и картина обрела вертикальный формат»: *The history of origin of this painting is complicated. It was designed in landscape format and as a motive with many figures as “The Prodigal Son in a Tavern with Prostitutes”. The painting was later cut down on the left hand side by Rembrandt, as a result of which the upright format originated*” (р.50).

Адресату-читателю музейного каталога становятся известными некоторые детали из истории создания полотна, которые недоступны адресату-зрителю. Например, аннотация в статье Jacob Jordans «The Family of Christ at the Sepulchre» сообщает, что картина после ее создания была переписана автором (в искусствоведении это обозначается термином *пентименто* [4]) под влиянием полотна Караваджо «Погребение Христа». Следствием этого влияния, сказано в аннотации, является не только изменение эмоциональной тональности картины, но и ее композиции: тональность стала более сдержанной, а из композиции исчезло изображение могилы. “*This early painting was later partly painted over by the painter and displays clearly the influence of Caravaggio’s “Entombment of Christ”, which ...led to use such restrained and dignified expressions in his painting style. The figures display “composure”. In connection with Caravaggio’s composition also arises the impression that on the left hand side the grave with the body should follow*” (р.46). Подобная информация побуждает читателя внимательнее присмо-

треться к полотну, возможно, домысливая, как могла выглядеть картина до ее переделки.

Коммуникативная тактика вовлечения читателя в созерцание аннотируемого полотна эксплицируется целым рядом вербальных маркеров. Подобными маркерами являются упоминания фигуры «наблюдателя», с которой читатель каталога идентифицирует себя: «*The observer can feel in front of this painting...*» (p.18); «*the observer is reminded in front of this painting that Annibale Caracci was overwhelmed by the paintings of Veronese*» (p.23).

К подобным маркерам относится также использование инклюзивного **we** и обобщающего **one**: «*we see on this painting the rebirth of antique architecture*» (p.9); «*the landscape speaks to us in much quieter shades*» (p.15); «*our painting was listed in "Liber Veritatis as number 110"*» (p.40); «*after close inspection one can notice under plain features, deep thoughts and feelings*» (p.5).

Не только личный, но и временной и, особенно, пространственный дейксис в тексте аннотации выступает мощным средством вовлечения читателя в созерцание репродукции. Наречие **here**, указательные местоимения **this**, **these** обозначают аннотируемое полотно **this painting/portrait/picture/pastel** или то, что изображено на нем, **this Madonna/panoramic view/silence**, помещая картину и читателя-зрителя в единое пространственное поле.

«*Эта картина*», «*этот портрет*», «*это полотно*» упоминаются в тексте аннотации, акцентируя пространственную близость читателя-зрителя и полотна, представленного на репродукции, в едином визуальном поле с текстом. Читателю нет необходимости перелистывать страницы каталога, репродукция непременно расположена рядом с текстом и адресат может легко перевести взгляд на картину, переключившись на роль зрителя, а затем возвратиться к тексту.

Интересными представляются наблюдения над функционированием слов-шифтеров, маркирующих роль адресата в восприятии пространства, изображенного на полотне.

Как известно, **антропоцентрическая концептуализация пространства** по оси **право** \leftarrow **лево** (также, как и по оси **вперед** \leftarrow **позади**) предполагает наличие человека, воспринимающего некоторый локус. Судя по текстам аннотаций, таким человеком может быть, а может и не быть читатель, становящийся зрителем, созерцающим репродукцию.

Ось **вперед** \leftarrow **позади** полностью реализуется в замкнутых рамках изображенного локуса. Для зрителя, рассматривающего картину, **все**, что он видит, находится **вперед** него. Этот факт не рефлектируется. Пространственные отношения **вперед** \leftarrow **позади** маркируются, ориентируясь на фигуру персонажа или другую заметную деталь изображенного локуса.

Так, аннотация к многофигурной картине Пуссена «Царство Флоры» сообщает читателю-зрителю о том, кто именно изображен на полотне. Для облегчения поиска соответствующих фигур автор указывает их простран-

ственные координаты: «**позади Аякса, перед деревьями, украшенными гирляндами, находится статуя Приапа**» («**Behind Ajax, in front of trees entwined with festoons, is a statue of the futility-god Priaus**») (p.41). Точкой отсчета в этой пространственной оси выступают изображенные объекты.

Точка отсчета пространственной оси **право** \longleftrightarrow **лево** находится в локусе зрителя и иногда (очень редко) в локусе изображенного мира. Слова-шифтеры **right** \longleftrightarrow **left**, касающиеся полотна в целом, рамы, ориентированы только относительно позиции наблюдателя: “*The afternoon sun shines from **the right hand side***” (p.53); “*The biblical theme is displayed **at the left edge of the painting** and the small figures are disappearing in the dark forest*” (p.40).

Любопытная ситуация складывается при необходимости ориентации зрителя по оси **право** \longleftrightarrow **лево**, если на полотне изображена центральная человеческая фигура, (как правило, лицом к зрителю). В этом случае имеет место зеркальное отражение пространства: то, что с точки зрения зрителя находится **справа**, автоматически, оказывается по **левую** руку от изображенного человека.

Наши наблюдения над выборкой свидетельствуют, что в подавляющем большинстве подобных случаев центром координат **право** \longleftrightarrow **лево** становится не человек на картине, но человек перед картиной, т.е. зритель. На полотне Bernardo Strozzi «Girl with a Viola da Gamba» изображена молодая женщина, которая **правой рукой** опирается на бюро, на нем лежат открытые ноты и скрипка, при этом аннотация описывает картину так: «*the woman holds a Viola da gamba. Some books of music and a violin are **on her left side***” (p.31).

Монументальное полотно живописца 16 века Корреджио, написанное для алтаря в г. Модена, имеет пирамидальную композицию: по центру вверху расположена фигура Мадонны с младенцем, **по правую руку** от нее – Иоанн Креститель, по **левую** – Святой Георгий. Статья в каталоге Correggio “Madonna with St.George” описывает расположение фигур на полотне с точки зрения зрителя: “*the figure standing **on the left hand side** is John the Baptist...**on the right side**, elegantly poising, is St.George*” (p.20).

Тщательный анализ выборки из 59 статей каталога выявил единственный случай применения «персонажной» точки отсчета для оси **право** \longleftrightarrow **лево**. Описывая зимний пейзаж в статье Jan Wildens «Winter Landscape with Huntsman», автор аннотации упоминает детали, находящиеся **по правую руку** от центральной фигуры охотника, говоря о них: «***on the right hand side** only some closely seen bare trees and bushes appear*» (p.46).

Таким образом, очевидно, что слова-шифтеры в тексте аннотации музейного каталога в качестве фокуса, прежде всего, имеют фигуру читателя-зрителя. Они также эксплицируют включенность пользователя каталога в единый локус, объединяющий адресата и статью каталога, причем единство локуса имеет как физическое (на пространстве страницы), так и когнитивное (в процессе рецепции иконического сообщения) измерения.

Все выше сказанное в первую очередь относится к деятельности поль-

зователя каталога, владеющего языком изложения, а потому способного подчиняться применяемым к нему в аннотации коммуникативным тактикам, что приводит к обогащению его индивидуального тезауруса сведениями из текста аннотации, а также к более глубокому (рецептивному и когнитивному) восприятию предложенной репродукции.

Пользователь каталога, лишенный возможности прочесть текст, вынужден ограничиваться созерцанием живописного полотна с опорой на собственные запасы искусствоведческого тезауруса. Предположительно это активизирует его индивидуальную творческую коммуникативную деятельность. Однако существенный информационный потенциал, предлагаемый аннотацией, остается невостребованным, в конечном итоге все же обедняя коммуникативную (как рецептивную, так когнитивную) деятельность пользователя музейного каталога.

Подводя итог выполненным наблюдениям, скажем следующее. Статья музейного каталога представляет собой поликодовый семиотический комплекс, реализующий разнообразные средства и коммуникативные тактики для оптимизации адресатной деятельности пользователя каталога, как в коммуникативной роли читателя, так и в коммуникативной роли зрителя. Отсечение одной из этих ролей (к примеру, невозможность прочесть текст аннотации) значительно обедняет не только рецептивную, но и когнитивную деятельность пользователя музейного каталога.

ЛИТЕРАТУРА

1. Колегаева И.М. Музейный каталог как вид поликодового текста // Записки з романо-германської філології // Одеський національний університет імені І.І.Мечникова: ф-т романо-германської філології. – Вип. 1 (32). – Одеса: КП ОМД, 2014. – С.92–101.
2. Masterpieces of Dresden. Picture-Gallery "Old Masters". By H.Marx. – Leipzig: E.A.Seeman, 1993. – 64 p.
3. Экфрасис. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Экфрасис>.
4. Большой англо-русский и русско-английский словарь. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.английскиесловари.рф/bolshoy_anglorusskiy_i_russkoangliyskiy_slovar/ page/pentimento.280460.

Стаття надійшла до редакції 17.11.2014 р.

ОСОБЕННОСТИ АКЦЕНТУАЦИИ В РЕЧИ ПРЕДСТАВИТЕЛЕЙ ПРОФЕССИЙ С ПОВЫШЕННОЙ РЕЧЕВОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТЬЮ

В статье проанализированы особенности акцентуации в речи представителей профессий с повышенной речевой ответственностью – политиков, актеров, преподавателей. Профессиональная принадлежность является одним из важнейших компонентов социального статуса говорящего. Акцентуация выявляет компоненты текста, выступающие коммуникативным центром высказывания.

Ключевые слова: акцентуация, социальный статус, текст, компонент, профессия.

Корнелаева Е.В. Особливості акцентуації в мовленні представників професій з підвищеною мовленнєвою відповідальністю. У статті досліджуються особливості акцентуації в мовленні представників професій з підвищеною мовленнєвою відповідальністю – політиків, акторів, викладачів. Професійна приналежність є одним з найважливіших компонентів соціального статусу мовця. Акцентуація виявляє компоненти тексту, які є комунікативним центром висловлювання.

Ключові слова: акцентуація, соціальний статус, текст, компонент, професія.

Kornelaeva E.V. Peculiarities of accentuation of heightened speech responsibility profession representatives. The article deals with the peculiarities of accentuation in the speech of politicians, actors, lecturers. Profession is one of the main components of the speaker's social status. Accentuation helps to reveal components of text which can be the communicative centre of the utterance.

Key words: accentuation, social status, text, component, profession.

Одним из важнейших компонентов социального статуса человека, безусловно, является его профессиональная принадлежность. Можно предположить, что род деятельности – это один из факторов, оказывающих непосредственное влияние на просодическое оформление речи человека.

В данном исследовании предпринята попытка описать просодические особенности речи представителей профессий с повышенной речевой ответственностью в экстралингвистической ситуации, не предполагающей непосредственного исполнения ими своих профессиональных ролей.

Актуальность настоящего исследования обусловлена интересом современной лингвистики к изучению социального аспекта речевого общения, в частности, к проблеме социально-статусной маркированности речи на фонетическом уровне.

Научная новизна исследования заключается в том, что в работе описываются особенности просодического оформления речи представителей профессий с повышенной речевой ответственностью вне сферы профессиональной коммуникации.

В работе предпринята попытка выявления особенностей акцентуации в речи представителей профессии политика, актера, преподавателя.

Объектом исследования являются спонтанные монологические высказывания представителей профессий с повышенной речевой ответствен-

ностью (актеров, политиков, преподавателей), реализованные в информационно-разговорном стиле.

Предметом исследования являются особенности акцентуации, изучаемые как маркеры профессиональной принадлежности говорящего.

Цель исследования состоит в выявлении и описании отдельных компонентов текста, выступающих коммуникативным центром высказывания.

Поставленная цель предполагает решение следующих задач:

- выявить просодические средства, при помощи которых происходит выделение;

- определить какая из единиц текста является выделенной и почему.

Материалом исследования послужили аудиозаписи интервью с британскими актерами, политиками и преподавателями, общей продолжительностью звучания 2 ч. 40 мин.

Выбор исследуемых профессиональных групп (актеры, политики, преподаватели) также не был случайным. Прежде всего, нужно отметить, что речевое общение составляет основу профессиональной деятельности представителей указанных профессий, иными словами, все эти профессии относятся к сфере повышенной речевой ответственности. Кроме того, профессиональная речь представителей всех трех профессий является воздейственной, однако, в каждом случае воздействие отличается особой направленностью.

Так, в речи актеров преобладает эстетическая функция: целью профессиональной речи актера является воздействие на чувства и эмоции зрителя посредством создания определенного сценического образа в соответствии с требованиями роли. Можно предположить, что речь актера отличается высокой степенью вариативности и «гибкости», так как в процессе исполнения профессиональной деятельности ему приходится исполнять различные роли и имитировать «чужую» речь.

В профессиональной речи преподавателей преобладает информационный компонент. По мнению Е.Л. Фрейдиной, долгосрочная цель академической речи — обучение, краткосрочная — передача информации. При этом воздействие на аудиторию (убеждение) осуществляется за счет «активного информирования» [3, 88].

Как мы уже отмечали, профессиональная речь политиков призвана, прежде всего, оказать социально-психологическое воздействие, определенным образом повлиять на формирование массового сознания. Воздействие в этом случае, как правило, носит пропагандистский манипулятивный характер (см. работы О.Г. Ермаковой, Е.М. Красильниковой и др.).

Выделение коммуникативных центров играет большую роль в просодической реализации текста. Как отмечает Е. Л. Фрейдина, «общепризнанным в настоящее время является тот факт, что содержание текста должно быть организовано таким образом, чтобы обеспечить структурно-смысловое единство дискурса и в то же время предоставить адресату возможность идентифицировать, интерпретировать и понять информацию. Обе эти задачи решаются за счет выделения некоторых единиц дискурса на фоне других» [3, 151].

Нам представляется, что при анализе местоположения коммуникативного центра правомочно воспользоваться теорией «широкого и узкого фокуса», положения которой разделяют многие современные фонетисты (A. Cruttenden, J. Wells, R. Ladd). Согласно этой теории, высказывание (или интонационная группа) реализуется в широком фокусе тогда, когда все оно содержит новую важную информацию. Положение ядерного тона в такой интонационной группе является немаркированным (т.е. ядерный тон приходится на последнее смысловое слово в интонационной группе). Узкий фокус, напротив, предполагает выделение лишь части интонационной группы, являющейся, с точки зрения говорящего, наиболее важной и часто содержащей новую, не упоминавшуюся ранее информацию.

В ходе аудиторского анализа мы пришли к выводу о том, что, хотя большая часть высказываний всех информантов реализована в широком фокусе, в отдельных случаях положение ядерного тона в их речи можно охарактеризовать как маркированное. Примечательно, что информанты используют узкий фокус как в типичных случаях, предполагающих маркированное положение ядра (выделение новой информации на фоне уже известной), так и в тех случаях, когда узкий фокус не является обязательным, очевидно, в целях придания своей речи большей выразительности за счет сильного выделения ключевых компонентов высказывания.

С нашей точки зрения, использование информантами узкого фокуса в целом свидетельствует о их способности умело структурировать информацию, выделяя наиболее важные компоненты текста. Приведем несколько примеров:

1) *The scientific community | has to interACT with the public| in order to explain things|| (П-М)*

2) *One of the things we have been trying to do | over the last few years | is to | map out for students | different ways of using the library[...] and to try and SHOW the students | the vaRIEty of the ways | in which you can use the library| (ПП-М)*

3) *I think one just | somehow | inSTINCTively adapts to the requirements|| (А-М)*

В первом примере в узком фокусе реализована вторая интонационная группа (выделенным является только ударный слог слова *interact*). Очевидно, таким образом, бывший премьер-министр Великобритании Тони Блэр подчеркивает мысль о необходимости общения ученых и общественности, так как в ходе этого общения ученые смогут объяснить простым, предотвратив тем самым искажение фактов в отношении последних научных достижений.

Во втором высказывании сразу две интонационные группы реализуются: в узком фокусе. Маркированное положение ядерного тона на словах *show* и *variety*, с нашей точки зрения, обусловлено желанием диктора (преподавателя университета) подчеркнуть мысль о том, что существует множество (*variety*) методов работы с библиотечными ресурсами, и задача преподавателя – ознакомить (*show*) студентов с этими методами.

Третье высказывание принадлежит британскому актёру Колину Ферту.

Отвечая на вопрос, интервьюера, о том, продумывает ли актер заранее при подготовке к различным ролям, особенности своего поведения, речи и т.п., Колин Ферт использует узкий фокус (выделяет слово *instinctively*) для того, чтобы подчеркнуть, что обычно не происходит специальной подготовки, адаптация к роли происходит «инстинктивно».

Примечательно, что во всех трех случаях узкой фокализации аудиторы отмечают использование в качестве ядерного тона высокого эмфатического падения.

Интересно также, что, по данным аудиторского анализа, в речи политиков (реже) актеров в узком фокусе реализуются не только ключевые смысловые компоненты высказывания, но и второстепенные текстовые единицы, выполняющие, на первый взгляд, исключительно грамматическую функцию. Речь идет о вспомогательных глаголах. В ходе аудиторского анализа нами было отмечено множество случаев, когда в качестве фокусной единицы выступает вспомогательный глагол как необходимый для образования грамматической формы сказуемого, так и специально используемый говорящими для придания большей выразительности высказыванию.

Например:

1) *For example, | we ARE talking about | junk food advertising | which, I think | is a huge problem. || (П-Ж)*

2) *We HAVE put the needs of young carers | into the frame for local authorities, | for health services, | for schools. | (П-Ж)*

3) *And | I think the truth is I || I DO know women like this | (А-Ж)*

4) *One talent I DO have | is that I | know my direction || (А-М)*

Первые два из приведенных высказываний принадлежат политикам, два другие — актерам. Как отмечает J. Wells, положение ядерного тона на вспомогательном или модальном глаголе обычно возникает в двух случаях: 1) тогда, когда говорящий хочет подчеркнуть определенную «полярность» высказывания, положительную или отрицательную (в большинстве случаев это происходит в противопоставлениях, при «смене полярности» - *You are not involvEd. — Oh but I AM involved!*); 2) для придания высказыванию большей выразительности (в этом случае не происходит противопоставления, или оно подразумевается, но не получает эксплицитного выражения) [6, 135-136]. Очевидно, что высказывания, приведенные выше, иллюстрируют второй случай: выделение вспомогательного глагола в качестве фокусной единицы является эмфатическим приемом, придающим речи выразительность.

Еще одним частным случаем использования узкого фокуса информантами является использование так называемого «контрастивного фокуса» (J. Wells). Контрастивный фокус используется при сопоставлении и противопоставлении, при этом во всем высказывании выделяются только противопоставляемые единицы. Следует отметить, что контрастивное выделение — это не столько эмфатический, сколько логический прием, способствующий лучшему восприятию информации, и, таким образом, его использование обусловлено желанием говорящих сделать свою речь максимально эффективной и легкой для восприятия, что, в свою очередь,

характеризует их как людей, обладающих высоким уровнем развития речевых навыков.

Рассмотрим примеры использования контрастивного фокуса:

1) *And although it was very fashionable | to have WHITE skin, (the only descriptions that I could find of her | that were maybe | truthful actually describe her | as having rather SALLOW skin.* || (А-Ж)

2) *But I think the difference between stem cell and GM | was the difference between | starting from the proposition of how do we help people | being | the POSITIVE and RIGHT way | to construct the debate | - and how do we help some commercial interest |- being the WRONG way to start it.* || (П-М)

В первом примере, представляющем собой отрывок из интервью британской актрисы Хелен Миррен, противопоставляются слова *white* и *sallow*. Оба слова, по данным анализа, произносятся со средним нисходящим тоном, причем слово *white* было отмечено аудитором как эмфатически выделенное.

Во втором высказывании, принадлежащем бывшему премьер-министру Тони Блэру, в контрастивном фокусе реализуются три слова: *positive*, *right* и *wrong*. Очевидно, что в данном случае происходит противопоставления двух первых слов (позитивный, правильный) третьему (неправильный). По данным аудиторского анализа, все три слова произносятся с низким нисходящим тоном.

Как видно из примеров, приведенных выше, узкая фокализация используется информантами, в первую очередь, для логического выделения наиболее значимых компонентов высказывания. Кроме того, в некоторых случаях реализация отдельных компонентов текста в узком фокусе способствует их эмфатической выделенности.

Однако, как мы уже отмечали, большая часть синтагм в речи информантов реализована в широком фокусе, положение ядра высказывания при этом является немаркированным. Следует отметить, что в случае широкой фокализации многие высказывания информантов воспринимаются как эмфатически выделенные, в первую очередь, за счет особенностей акцентуации и тонального оформления.

Так, одним из наиболее типичных приемов, используемых для выделения высказывания, реализованного в широком фокусе, является пословное акцентирование. Е. Л. Фрейдина, ссылаясь на О. А. Мейер, отмечает, что «такой способ просодической организации высказывания типичен для преподавателя» [3, 156]. Следует отметить, однако, что в ходе аудиторского анализа случаи использования пословного акцентирования были зафиксированы не только в речи преподавателей, но и в речи политических деятелей. Рассмотрим следующие примеры:

1)... *we need to set | CLEAR TOUGH NUTRITIONAL STANDARDS |* (П-Ж)

2)... *and the need to CHANNEL ONE'S ENERGIES | INTO the COMMON GOOD | RATHER than SIMPLY PURSUING | the one's own interests.* || (ПР-М)

В первом примере, взятом нами из интервью бывшего министра по делам детей Маргарет Ходж, пословное акцентирование происходит за счет оформления ударного слога каждого слова нисходящим тоном узкого

диапазона (7пт, 5пт и 5 пт соответственно); причем, начало каждого последующего падения в предъядерной части синтагмы, по данным акустического анализа несколько ниже, чем начало предыдущего (250-218-207 Гц). На ядерном слоге происходит расширение тонального диапазона до 8 пт, значение уровня начала падения - 212 Гц. Кроме того, на отрезке высказывания, отмеченном пословным акцентированием, происходит снижение скорости произнесения, по данным анализа, среднеслоговая длительность там составляет 290 мс: (значения сдс в предыдущей и последующей синтагмах равны 197 мс и 218 мс соответственно). Следует отметить, что при таком просодическом оформлении, интонационная группа воспринимается как выделенная, что, очевидно, соответствует желанию диктора подчеркнуть мысль о том, что необходимо установить четкие стандарты школьного питания.

Второй пример представляет собой высказывание директора средней школы, в котором он подчеркивает мысль о том, что ученикам необходимо учиться работать в коллективе. Здесь происходит очевидное противопоставление: необходимость направить энергию на общее благо противопоставляется преследованию собственных интересов. Примечательно, что в этом высказывании диктор три раза использует прием пословного акцентирования. Аудиторы характеризуют этот отрезок текста как очень ритмичный, выразительный. В первых двух случаях предъядерная часть синтагмы оформлена падающей шкалой, в третьем случае — восходящей. Во всех трех случаях в качестве ядерного тона используется высокий нисходящий тон широкого (15 пт в первых двух синтагмах) и сверхширокого (21 пт в третьей синтагме) диапазона. Скорость изменения ЧОТ ядерных тонов в синтагмах составляет -2,7 пт/50 мс, -5,1 пт/50 мс, -5,2 пт/50 мс, что соответствует углу падения средней крутизны в первом случае и очень, крутому углу падения во втором и третьем случаях. В первых двух синтагмах эффект акцентирования достигается за счет последовательного повышения громкости произнесения ударных слогов (73-76-80 Дб в первой синтагме, 77-78-80 Дб во второй синтагме). В третьей синтагме, напротив, громкость произнесения снижается на ядерном элементе (с 79 Дб до 73 Дб), однако, ядро интонационной группы воспринимается как сильно выделенное за счет использования диктором очень крутого высокого нисходящего тона сверхширокого диапазона (контраст между уровнем ЧОТ конца предъядерной части и уровнем ЧОТ начала падения составляет 13 пт).

Интересно отметить, что в ходе анализа речи актеров случаев пословного акцентирования зафиксировано не было. Вероятно, это связано с тем, что данный прием в большинстве случаев носит дидактический характер и, по мнению многих исследователей просодии, создает эффект «назидательности» и определенного «давления» на слушающего. Очевидно, что создание такого рода эффекта зачастую входит в профессиональные задачи педагогов и политиков и едва ли является необходимым в профессиональной деятельности актеров.

Проведенное исследование особенностей акцентуации в речи представителей профессий с повышенной речевой ответственностью, позволяет

заклучить, что речь политиков, актеров, преподавателей соответствует требованиям стиля (информационно-разговорный) и жанра (интервью). В ней обнаруживаются черты спонтанной монологической речи, такие как самоперебивы, самокоррекция, использование эмфатического фразового ударения, использование приема пословного акцентирования. Перечисленные особенности речи свидетельствуют о высокой степени развития у информантов речевых навыков, вследствие их привычки к публичному говорению в рамках профессиональной деятельности.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ермакова О.Г. Модификация просодического оформления политических речей на протяжении XX века (на материале британского и американского варианта английского языка): автореф. дисс....канд.филол.наук. – М., 2005. – 16 с.
2. Красильникова Е.М. Просодическая реализация функции воздействия в текстах информационного и ораторского стилей (экспериментально-фонетическое исследование на материале американского варианта английского языка): автореф. дисс....канд.филол.наук. – Волгоград, 2005. – 23 с.
3. Фрейдина Е.А. Публичная речь и ее просодия. – М.: Прометей МПГУ, 2005. – 191с.
4. Cruttenden A. Intonation. - Cambridge University Press, 1986. – 201 p.
5. Ladd D.K. Intonational Phonology. – Cambridge, 1996. – 334 p.
6. Wells J.C. English Intonation. An Introduction. – Cambridge, 2006. – 276 p.

Стаття надійшла до редакції 5.12.2014 р.

УДК 811.111:81'342.3

Костромина О.В.

ГЕНДЕРНЫЕ СТЕРЕОТИПЫ РЕЧЕВОГО ПОВЕДЕНИЯ АВСТРАЛИЙЦЕВ

В статье рассматриваются вопросы, связанные с гендерными особенностями речевого поведения носителей австралийского английского. Аутентичный материал исследования и проведенный слуховой анализ позволили нам заключить, что речь австралийцев, мужчин и женщин, характеризуется разнообразным интонационным ритмом с преобладанием восходящего терминального тона, ровной шкалы, узкого и широкого диапазона.

Ключевые слова: гендерные особенности, речевое поведение, интонационный ритм, слуховой анализ, австралийский вариант английского языка.

Костромина О.В. Гендерні стереотипи мовленнєвої поведінки австралійців. У статті розглянуто питання, які пов'язані з гендерними особливостями мовленнєвої поведінки носіїв австралійського варіанту англійської мови. Аутентичний матеріал дослідження та проведений слуховий аналіз дозволили нам зробити висновок, що мова австралійців, чоловіків і жінок, характеризується різноманітним інтонаційним ритмом, з переваженням висхідного термінального тону, рівної шкали шкали вузького та широкого діапазону.

Ключові слова: гендерні особливості, мовленнєва поведінка, інтонаційний ритм, слуховий аналіз, австралійський варіант англійської мови.

Kostromina O.V. The gender stereotypes of the spoken behaviour of the Australians . The article addresses the questions regarding the gender peculiarities of the spoken method of the representatives of the Australian English. The authentic material of the investigation and the acoustic analysis led to the following: the speech of the Australians, both men and women, is characterized by different intonation rhythm with the predominance of the rising terminal tone, level scale, wide and narrow voice range.

Kew words: gender peculiarities, spoken method, intonation rhythm, acoustic analysis, the Australian variant of the English language.

В последнее время в украинском и зарубежном языкознании проявляется все больший интерес к исследованиям, основанным на социально и культурно маркированной специфике пола. Изучается взаимосвязь биологического пола человека с его психическими особенностями, социальным статусом и речевым поведением.

Первым, кто заговорил о гендере, как о социолингвистической переменной, был американский социолингвист И.Лабов. Его исследования выявили расслоение фонологических переменных в зависимости от пола, возраста, социоэкономического статуса и ситуативного контекста. И.Лабов выявил две закономерности: 1) женщины всех возрастов и классов используют более стандартные варианты языка, чем мужчины; 2) низший средний класс «гиперкорректен» в своем языке, т.е. копирует черты среднего класса с целью завоевания социального престижа. И в этом случае женщины более успешны, а в процессе воспитания детей они передают свой гиперкорректный язык детям, тем самым вызывая изменения языка.

Британский лингвист П. Традгилл подчеркивал, что именно социаль-

ные факторы объясняют наблюдаемые гендерные различия в речи [5, 22]. Р.К.Потапова и В.В.Потапов установили, что различия между мужскими и женскими голосами относятся как к сегментному, так и к супraseгментному уровням. На сегментном уровне выявлено, что значения форманта гласных в речи женщин оказываются сдвинутыми вверх по оси частот и «растянутыми» по частотной оси. Применительно к супraseгментному уровню отмечено, что при нейтральном эмоциональном состоянии женская речь характеризуется большей степенью вариативности, большим мелодическим диапазоном, более высоким регистром и ускоренным темпом [2, 215].

Целью данного исследования является определить какие интонационные средства характеризуют речь мужчин и женщин, представителей австралийского варианта английского языка.

В задачи исследования входило следующее :

- провести аудиторский анализ и выявить интонационные средства дифференцирующие речь австралийцев в гендерном аспекте.
- описать гендерные стереотипы речевого поведения представителей австралийского английского.

Актуальность данной работы определяется необходимостью выявления особенностей речевого поведения мужчин и женщин, носителей австралийского варианта английского языка, т.к. до настоящего времени просодические особенности австралийского английского недостаточно изучены и требуют детального освещения в гендерном аспекте.

Материалом исследования послужили монологические высказывания носителей австралийского варианта английского языка. Женская речь в нашем исследовании представлена двумя австралийками (*Julie and Lisa Molly*). *Julie* инженер по профессии, проживает в Канберре. *Lisa Molly* домохозяйка из города Брисбена. Мужская речь представлена коренными австралийцами (*Patrick u Steve*). *Patrick* по профессии инженер из Аделаиды. *Steve* программист, проживающий в городе Канберра. Общее время звучания экспериментального материала 1ч. 20 минут.

В данной работе исследован мелодический компонент интонации, так как он является наряду с темпом основной дифференцирующей характеристикой мужской и женской речи. Речевая мелодика является важнейшим компонентом поскольку определяет коммуникативный тип высказывания. Мелодика реализуется в разных диапазонах и регистрах звучания на всех участках акцентно-мелодического контура фразы: в предтакте, такте (шкале), терминальном тоне и заударных (безударных или слабоударных) слогах. В ходе слухового анализа были выявлены мелодические особенности разговорной речи представителей австралийского английского. Аудиторы отметили, что диапазон голоса как у мужчин, так и у женщин в основном находится в пределах среднего, а регистр варьируется от низкого до высокого у женщин и от низкого до среднего у мужчин. Тональные изменения в начальных безударных слогах образуют предтакт, который может быть высоким (*High Pre-Head*), средним (*Level Pre-Head*) и низким (*Low Pre-Head*).

Преобладающей в исследуемом материале в речи женщин является ровная шкала среднего уровня, а в речи мужчин ровная шкала в низком регистре.

Таблица 1

Высотная реализация мелодической шкалы в % у мужчин в австралийском английском

Уровень шкала	Высокий	Средний	Низкий
Нисходящая ступенчатая	-	-	41,3
Восходящая ступенчатая	-	-	1,2
Ровная	-	-	58

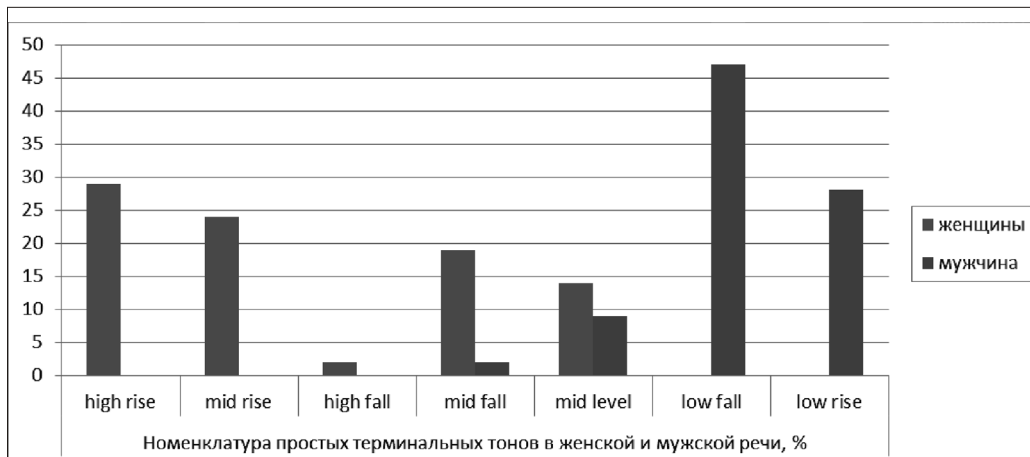

Рис.1 Номенклатура простых терминальных тонов в женской и мужской речи

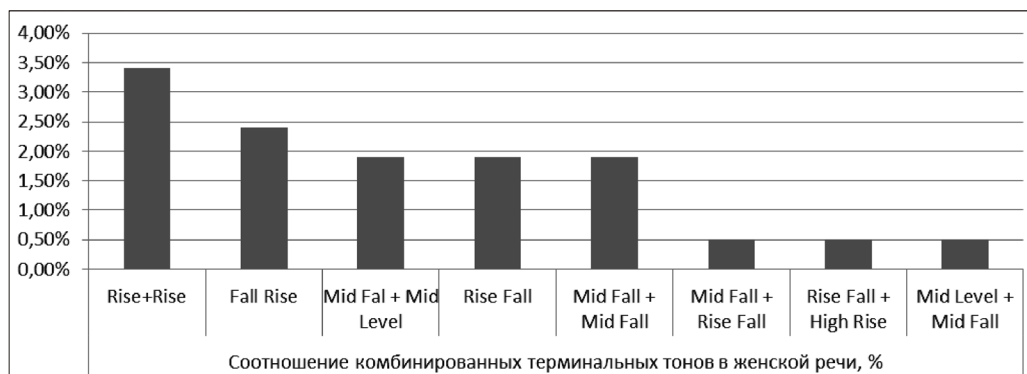

Рис.2 Соотношение комбинированных терминальных тонов в женской речи

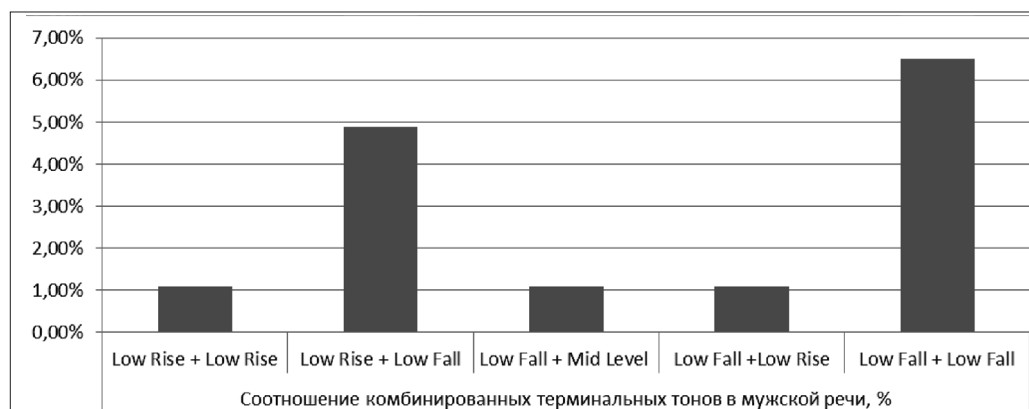

Рис.3 Соотношение комбинированных терминальных тонов в мужской речи

Анализ экспериментального материала монологической разговорной речи в Ause продемонстрировал, с одной стороны, частотность простых тонов, а с другой, - довольно широкие возможности вариативного сочетания различных тонов друг с другом (Таблица № 2), что в большей степени характеризует речь женщин. Репертуар составных терминальных тонов в речи мужчин менее богатый и разнообразный.

Из данных Таблицы № 2 и Диаграммы № 2 видно, что монологическая речь женщин в Ause чаще всего оформляется *высоким и средним восходящими тонами (High Rise, Mid Rise)* в сочетании с *ровной шкалой* среднего уровня. В речи мужчин наиболее частотными являются низкий нисходящий и низкий восходящий тоны в сочетании с *ровной шкалой* низкого уровня.

Таблица 2

Сводная таблица соотношения терминальных тонов в речи мужчин и женщин представителей Ause

Тип тона		Женщины	Мужчины
		Количество фраз (% к общему количеству)	
Rise	High Rise	59 (28,6)	-
	Mid Rise	49 (23,7)	-
High Fall		3 (1,4)	-
Mid Fall		40(19,4)	3(1,8)
Mid Level		28(13,5)	15(8,9)
Rise+Rise		7(3,4)	-
Rise Fall		4(1,9)	-
Mid Fall+Mid Level		4(1,9)	-
Fall Rise		5(2,4)	-
Mid Fall + Mid Fall		4(1,9)	-
Mid Fall + Rise Fall		1(0,5)	-

Mid Level+Mid Fall		1(0,5)	-
Low Fall		-	78(46,7)
Low Rise		-	46(27,5)
Low Rise+Low Rise		-	2(1,2)
Low Rise + Low Fall		-	8(4,7)
Low Fall + Mid-Level		-	2(1,2)
Low Fall+Low Rise		-	2(1,2)
Low Fall+ Low Fall		-	11(6,5)

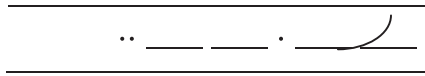
Как видно из таблицы № 2 и диаграмм № 1,2,3 количество простых и сложных тонов в речи женщин и мужчин разное. В речи женщин преобладают восходящие тоны, представленные *High Rise* (28,6%) и *Mid Rise* (23,7%). В речи мужчин наиболее частотным является *Low Fall* (46,7%). Достаточно высока в речи мужчин встречаемость *Low Rise* (27,5%). Для речи обоих полов свойственно использование *Mid Level* и *Mid Fall*.

В речи обоих полов встречаются три разновидности предтактов:

а) низкий предтакт, реализующийся в низком регистре речи:

женская речь:

They have 'more knowledge 'what's 'going 'on // (SNK)

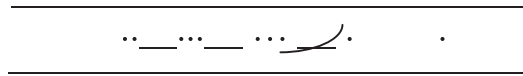
в речи мужчин:

I don't 'read very much // (SRK)

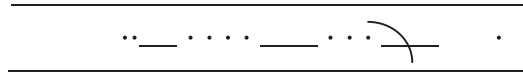
б) ровный предтакт среднего уровня звучания, когда начальные безударные слоги находятся на одном уровне с первым ударным слогом.

в речи женщин:

I've 'done a bit of 'travelling a'round Aust'ralia // (SNK)

But I 'guess I would have to 'say that it's a 'warm climate // (SSB)

в речи мужчин:

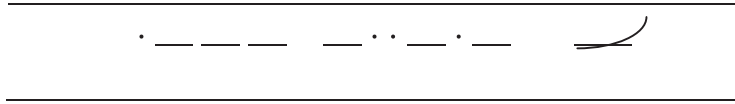
I 'wish I had 'some 'free time // (SRK)

в) высокий предтакт, реализующийся в высоком голосовом регистре :

в речи женщин:

If I 'had 'spare time / 'what I would 'like to 'do 'is / 'read 'more // (последняя

синтагма оформлена Mid Rise, который реализуется в узком диапазоне) (SLH)

в речи мужчин:

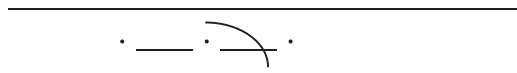
But 'usually with air 'conditioning that's o key // (SMH)

В речи мужчин и женщин реализуется преимущественно ровный тип мелодического контура шкалы.

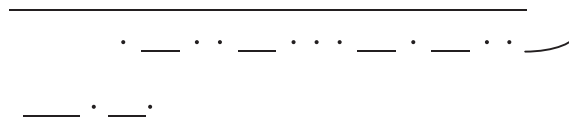
Ровная шкала в речи женщин в AusE в предтерминальной части представлена несколькими разновидностями :

а) собственно ровная, когда все ритмические группы (РГ) интонируются на одном и том же тональном уровне. Например:

I 'think it's horrible //

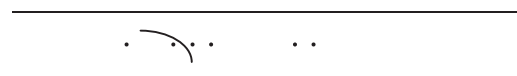

The 'birth of my 'first 'daughter and 'then the 'birth of my 'second daughter (SLH)

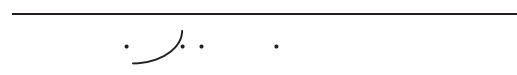
б) волнообразно-ровная, когда реализация РГ характеризуется восходящее-нисходящим движением тона. Например:

I 'don't have a com'puter at 'home // (SKW)

в) скользяще-ровная, в которой реализация ритмогруппы характеризуется скольжением тона вниз. Например:

I 'think they are 'coping 'quite 'well (SRTth)

В речи мужчин ровная шкала, реализуемая в низком регистре, не представлена подобными вариациями. Поэтому мужская речь звучит более монотонно и менее эмоционально.

Монотон, в ровной шкале, достигается за счёт уменьшения интервала между ударными и безударными слогами. Все разновидности ровных шкал объединяет средний уровень их реализации в ритмогруппе.

Таким образом, проведенное нами исследование, позволяет сделать выводы, что преобладающим терминальным тоном в речи австралийских женщин является восходящий, представленный средним и высоким восходящим тонами узкого и широкого диапазонов (Mid Rise, High Rise). Восходящий тон характеризуется как «мягкий», вежливый и имеет значение дружеского участия. Восходящий тон может встречаться в начальной, медиальной (в частности, при перечислении) и финальной частях высказывания. Характерным ядерным тоном в речи мужчин является низкий нисходящий.

Восходящие тоны в речи женщин комбинируются с разными типами шкал и предтактами (низким, ровным, высоким). Повышение может реализовываться на любом слове, представляющим собой смысловой центр высказывания, когда говорящий сосредотачивает внимание собеседников на одном из семантически важных слов.

Речь австралийских женщин характеризуется также ровным тоном, средним нисходящим с нефинальным падением и высоким нисходящим.

Высказывания в речи мужчин могут оформляться ровным тоном, низким восходящим.

В речи женщин сложные тоны более вариативны, чем в мужской речи, и представлены сочетанием разных простых терминальных тонов. Сложные тоны передают значения некатегоричности, вежливого противопоставления, контраста или сомнения говорящего. Наличие разных составных тонов в речи женщин говорит о её большей эмоциональности, экспрессивности и выразительности.

ЛИТЕРАТУРА

1. Антипова А.М. Ритмическая система английской речи. – М.: Высшая школа, 1984. – 120 с.
2. Потапова Р.К., Потапов В.В. Язык, речь, личность. – М.: Языки славянской культуры, 2006. – 215 с.
3. Шевченко Т.И. Социальная дифференциация английского произношения. – М.: Высшая школа, 1990. – 102 с.
4. Labov, William. Principles of Linguistic Change. Vol.2. – Social Factors, 2001.
5. Trudgill, Peter. Sociolinguistics. An Introduction. – Harmondsworth: Penguin Books, 1981.

Стаття надійшла до редакції 2.10.2014 р.

ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ КОНЦЕПТ YANKEE В АНГЛОМОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

Стаття присвячена аналізу понятійної, образної та конотаційної складових концепту YANKEE в англomовній картині світу та визначенню розбіжностей у сприйнятті цього концепту в американській та британській лінгвокультурі. Також були розглянуті зв'язки концепту YANKEE з концептом NORTH і встановлено його важливу роль у концептуалізації американської півночі.

Ключові слова: концепт, лінгвокультура, англomовна картина світу.

Красницька К. Лінгвокультурний концепт YANKEE в англomовній картині світу. *Стаття присвячена аналізу понятійної, образної та коннотативної складових концепту YANKEE в англomовній картині світу та виявленню протиріччя в сприйнятті цього концепту в американській та британській лінгвокультурі. Також були розглянуті зв'язки концепту YANKEE з концептом NORTH і встановлено його важливу роль у концептуалізації американського півночі.*

Ключевые слова: концепт, лінгвокультура, англomовна картина світу.

Krasnitskaya K. The linguistic-cultural concept YANKEE in the English-language world-picture. *The article is dedicated to the analysis of the nominative, connotative and image constituents of the concept YANKEE in the English-language world-picture and to the determination of discrepancies in the perception of this concept in the American and British linguistic culture. The bonds between the concepts YANKEE and NORTH have also been examined and an important role of the former in the conceptualization of the American North has been proved.*

Key words: concept, linguistic culture, English-language world-picture.

Метою даної статті є визначити особливості сприйняття північних територій США в англomовній лінгвокультурі шляхом аналізу концептуалізації специфічної американської реалії, пов'язаної з цими територіями. Такою реалією є, зокрема, мешканець північних штатів янки (*yankee*). **Об'єктом** даного дослідження виступає концепт YANKEE, і його відбиття в англomовній картині світу. **Матеріалом** дослідження слугували текстові фрагменти, що містять лексеми-вербалізатори концепту YANKEE, відібрані з художніх і публіцистичних англomовних творів, та лексикографічні джерела (етимологічні, тлумачні та енциклопедичні словники англійської мови).

Кожна національна культура будує свою модель світу, картину світу. Специфіка мовної картини світу певного етносу найяскравіше виявляється в таких її структурних елементах як лінгвокультурні концепти. Слідом за лінгвістом Нерознак В.П. вважаємо, що «безеквівалентна лексика чи те, що зазвичай називають «не підлягаюче перекладу у тексті», і є тим лексиконом, на матеріалі якого і слід складати списки фундаментальних національно-культурних концептів» [3, 85]. Дослідниця Іваніщева О.Н. зазначає, що «національна специфіка представляє собою притаманну певному народу

реалію, культурно значущу в певній мові і культурі, і відображає ставлення або стереотипи сприйняття цієї реалії» [2, 127].

Для американської лінгвокультури однією з таких національно-специфічних реалій є фігура типового мешканця Північних штатів – янки.

Існує точка зору, що у американській картині світу не має сталих ментальних асоціацій та стереотипних уявлень, пов'язаних з Північчю. Теза про неформальність концепту NORTH в американській лінгвокультурі обстоюється низкою культурологічних досліджень американського суспільства (В.Зелінський [19], Т.Дж. Джордан [6] та ін.). З іншого боку, деякі дослідники стверджують, що «Північ у буденній свідомості американців локалізована здебільшого опосередковано як місце проживання спільноти людей, чий спосіб життя, риси характеру, переконання і мова відрізняються від жителів американського Півдня» [1, 54]. Представником такої «типово північно-американської» спільноти людей і є янки. Вбачаючи розгалужену структуру феномену янки у американській картині світу, тобто існування багатозначної понятійної складової, сталого образу та певної конотації, розглядаємо цей феномен як лінгвокультурний концепт YANKEE, що є складовою частиною концепту NORTH і вербалізований у англійській мові лексемою *yankee* та кількома похідними від неї: *yank*, *Yankeedom*, *Yankeeism*.

Існує декілька теорій походження лексеми *yankee*. У більшості етимологічних словників зустрічається теорія, згідно якої, ця лексема була вперше використана датськими переселенцями у Нью-Амстердамі на позначення англійських колоністів з Коннектикута (північні території США). Джерелом лексеми вважається спотворене датське *Janke* буквально «*Little John*» зменшувальне від традиційного і широко розповсюдженого англійського імені *John (Jack)*. Згідно іншої теорії праобразом лексеми *yankee* стало датське словосполучення *Jan Kaas (John Cheese)*, яким спочатку інші американські колоністи позначали датчан, що живуть в Новій Англії. Це словосполучення мало зневажливий відтінок. Пізніше значення лексеми розширилося, і вона стала позначати жителів Нової Англії взагалі, а потім і будь-яких жителів півночі США [13, 10].

Як засвідчують тлумачні словники англійської мови [7; 8; 12; 14; 16; 18] понятійна складова вербалізованого концепту *Yankee* складається з трьох базових значень, два з яких пов'язані із концептом NORTH. Це значення «мешканець/уродженець північних штатів Америки, особливо Нової Англії» (наприклад, така дефініція лексеми *yankee* наведена у словнику *New Webster's Dictionary & Thesaurus of the English language: a native of any of the Northern states of the USA*) та «солдат, що воював під час Громадянської війни на боці Півночі» (наприклад, так дефінується лексема *yankee* у словнику *Longman Dictionary of Language and Culture: someone who fought against the southern states in the American Civil War*). Ці значення зареєстровані у всіх тлумачних та енциклопедичних словниках аналізованої вибірки. Один зі словників у дефініції зазначає негативне забарвлення лексеми *Yankee*. У словнику *Longman Advanced American Dictionary* одним зі значень лексеми *yankee* є наступне: *yankee – a word meaning someone born in or living in the*

northern states of the US, sometimes used in an insulting way by people from the southern US. Тобто згідно з цим визначенням, південці, називаючи мешканця північних штатів янки, можуть його образити (*used in an insulting way*).

Аналіз англomовного художнього дискурсу підтверджує розповсюдженість негативної конотації лексеми *yankee*. Така конотація з'явилася під час Громадянської війни, коли південці називали словом янки своїх супротивників з Півночі.

Переважає більшість прикладів узуального використання лексеми *yankee* (767) зареєстровані у романі М.Мітчел *Gone with the Wind*, сюжет якого пов'язаний саме з Громадянською війною в США. З цього числа у 53 випадках конотація лексеми була негативною, у 6 випадках — позитивною, інші випадки використання мали нейтральну оцінку.

У романі простежується поступова зміна конотації лексеми *yankee* протягом Громадянської війни – від зневаги до боєздатності та боягузливості мешканців Півночі (приклади 1, 2) до визнання їх сміливості (приклад 3) та одночасно росту страху і ненависті (приклади 4, 5) до них.

(1) *And anyway, the **Yankees** are too scared of us to fight. There won't be any war* (10, 40).

(2) *"Why, one Southerner can lick twenty **Yankees**"* (10, 88).

Одна з героїнь роману у світській бесіді заперечує можливість війни через буцімто страх янки перед армією Півдня (приклад 1). Впевненість у бойовій перевазі південців над солдатами з Півночі у прикладі 2 демонструється гіперболою: одному південцю приписується здатність впоратися з двадцятьма янками. Використання розмовного дієслова *lick*, що має значення «легко когось перемогти», також свідчить про зневагу до боєздатності супротивника. Після перших значних успіхів янки їхня бойова сила (*good fighters*) визнається південцями.

(3) *No one denied now that the **Yankees** were good fighters* (10, 228).

Разом з цим визнанням приходять страх та ненависть. Ці почуття до янки експліцитно продемонстровані в прикладі (4) лексемами *hate and fear*, що описують почуття «навіть малих дітей» (*even small children*) до дій загарбників — руйнівників рідних осель і міст.

(4) *Even small children could recite with hate and fear the horrors the **Yankees** had inflicted upon the conquered territory* (10, 208).

Причиною ненависті до янки стає в першу чергу те, що Громадянська війна порушила звичний хід життя, позбавила людей простих речей, які вони сприймали як належне і незмінне. Так у прикладі (5) ненависть героїні-південки до янки (*she hated the **Yankees***) пояснюється хоча б тим, що вона не може випити ранком справжню каву з вершками.

(5) *If for no other reason she hated the **Yankees** because they kept her from having real coffee with sugar and thick cream in it* (10, 288).

Епітет з яскраво негативною конотацією *damn* або його варіації *damned*, *goddamned*, що означає «клятий», характеризує лексему *Yankee* у романі М.Мітчелл 15 разів. Приклад (6) засвідчує сталість такого сприйняття янки з боку південців. Героїня вважає, що її почуття, виражені епітетом *damn*, ніколи не зміняться (*I never expect to call them anything else*).

(6) *They are damn **Yankees!***” cried *Scarlett passionately*. “*And I never expect to call them anything else*” (10, 403).

Негативна конотація лексеми засвідчена і в англomовних творах, сюжет яких не стосується подій Громадянської війни. Так у прикладі (7) полісмен називає імовірних порушників спокою “якимись покидьками-янки” (*some **Yankee trash***).

(7) *Some **Yankee trash** stirring up trouble. We’ll catch em, ma’am,*” he said (15, 405).

Двома відмітними рисами янки, зафіксованими у художньому англomовному дискурсі, є походження з простої сім’ї або робочого класу, невихованість і погані манери та особливий акцент. У прикладі (8) з роману *Gone with the Wind* героїня висловлює думку про те, що різниця між південцями і янки виявляється лише у двох речах: у гірших манерах (*with worse manners*) та жакливому акценті (*terrible accent*).

(8) ***Yankees** are pretty much like Southerners — except with worse manners, of course, and terrible accents* (10, 276).

Особливий акцент мешканців півночі згадується і в творі сучасної письменниці-американки (приклад 9). Цей особливий акцент позначається саме лексемою **Yankee**.

(9) *Elaine Stein laughed like a growl. Her accent was tight, **Yankee*** (15, 246).

Янки ніколи не може бути справжнім джентльменом в очах південців. Тому героїня роману М.Мітчелл висловлює великий подив, коли її батько називає одного з прибульців з Півночі джентльменом (приклад 10). Ступінь подиву передана за допомогою стилістичного прийому еліпсис у репліках героїні та комунікативного типу речень – питальне та окличне речення. Перша частина речення – це риторичне питання, бо для південки негативна відповідь очевидна.

(10) *A **Yankee** a gentleman? Why, Pa!*” (10, 341).

Брак належного виховання у янки настільки міцно закріпився в свідомості американців, що навіть призвело до утворення okazіоналізму *Yankeefied* зі значенням «непристоїно/невиховано, як янки». Героїня роману М.Мітчелл використовує цей okazіоналізм (приклад 11), щоб продемонструвати наскільки сильно південне місто Атланта підпало під вплив ділових, вічно поспішаючих (*it was (...) **Yankeefied** to hurry*) та невихованих (*ill bred*) янки.

(11) *It was ill bred and **Yankeefied** to hurry. But in this period, Atlanta was more ill bred and **Yankeefied** than it had ever been before or would ever be again* (10, 554).

У романі М.Твена *A Connecticut Yankee in King Arthur’s Court* опис головного герою-янки ілюструє основні стереотипи, пов’язані з концептом *Yankee* (приклад 12). По-перше, місце народження героя — північ США, штат Коннектикут. По-друге, походження героя з робітничої сім’ї — батько був ковалем, а дядько – ветеринаром (*my father was a blacksmith, my uncle was a horse doctor*), типове для янки. По-третє, герой роману характеризує себе як практичну (*practical*) та абсолютно несентиментальну і непоетичну (*barren of sentiment (...) or poetry*) людину.

(12) *I was born and reared in Hartford, in the State of Connecticut (...). So I am a **Yankee** of the **Yankees** — and practical; yes, and nearly barren of senti-*

ment, I suppose — or poetry, in other words. My father was a blacksmith, my uncle was a horse doctor (17).

Крім двох вищеописаних значень, вербалізований концепт YANKEE має ще два семантичні компоненти, не пов'язані зі сторонами світу. По-перше, це значення «мешканець Нової Англії» (воно зафіксовано в усіх словниках вибірки). Використання лексеми *yankee* у цьому значенні ілюструє текстовий фрагмент (приклад 13) з Енциклопедії Чикаго Р.Дженсона. Використавши лексему *yankee* на початку речення, він далі уточнює її значення як «американці англійського походження, які через Нову Англію та Нью-Йорк перемістилися до Чикаго».

(13) *Yankees, Americans of English descent via New England or New York, began moving to Chicago in the 1830s and infused it with a peculiar dynamism (5).*

Ще одне значення лексеми *yankee* — це загальне значення «американець». Воно зафіксоване у всіх обраних для аналізу словниках. У цьому значенні, як пояснюють лексикографічні та довідкові джерела, лексема *yankee* використовується за межами США. У прикладі (14) автор, говорячи про відразу мешканців Англії до американців (*the Yankee (...) became the pet abomination of the English*) після остаточного затвердження їхньої незалежності у 1812 році після Англо-американської війни, використовує лексему *янкi* на позначення американської нації.

(14) *All things American were under the ban in England after the War of 1812. (...) The Yankee, flushed with victory, became the pet abomination of the English. (...) [But in] 1914 the sudden prospect of disaster caused the English (...) to find all their own great virtues in the degraded and disgusting Yankee, now so useful as a rescuer (9).*

Вищенаведений приклад доводить, що використання даної лексеми на позначення мешканців США більш типове для негативного контексту. Промовистими є також епітети, що характеризують лексему *Yankee* у вищенаведеному прикладі. Це прикметники «*деградууючий та відразливий*» (*degraded and disgusting*), що мають безумовно негативну конотацію.

Цікавий перелік значень лексеми *янкi* в залежності від території її використання знаходимо у іронічному визначенні американського письменника Е.Б. Уайта (приклад 15).

(15) *To foreigners, a Yankee is an American.*

To Americans, a Yankee is a Northerner.

To Northerners, a Yankee is an Easterner.

To Easterners, a Yankee is a New Englander.

To New Englanders, a Yankee is a Vermonter.

And in Vermont, a Yankee is somebody who eats pie for breakfast (11).

Цей приклад демонструє розгалуженість понятійної складової концепту YANKEE, а також певні складності у точній ідентифікації *янкi*, як мешканця певної місцевості. Проте незалежно від місця проживання *янкi* певні риси (практичність, ділова кмітливість, робоче походження) притаманні денотату лексеми *yankee*.

На завершення проведеного аналізу треба зазначити, що феномен YANKEE в англомовній картині світу доцільно вважати лінгвокультурним

концептом. Наявність ціннісного компонента, тобто певного ставлення англосмовної спільноти до даного феномена, притаманні даному концепту асоціації у свідомості мовця (зовнішній вигляд, освіта, рід занять і т.п.), а також широка представленість вербалізованих елементів даного концепту в англосмовному художньому дискурсі дозволяють розглядати концепт YANKEE як елемент культури, реалізований в мові.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єгорова Н.А. Концепты «СЕВЕР/THE NORTH» и «ЮГ/THE SOUTH» в американской и русской картинах мира: дис. ... канд. филолог. наук: 10.02.20. / Єгорова Н. – Москва, 2010. – 188 с.
2. Иванищева О.Н. Лексикографирование культуры / О.Н. Иванищева — Санкт-Петербургский государственный университет, 2004. — 132 с.
3. Нерознак В.П. От концепта к слову: к проблеме филологического концептуализма / В.П. Нерознак // Вопросы филологии и методики преподавания иностранных языков: сб. научных тр. — Омск, 1998. — С. 80-85.
4. An Etymological Dict. of English Language: Oxford at the Clarendon Press New Edition / [revised and enlarged by Rev. Walter Skeat, Litt.D.]. - University Press, Oxford. – 1956.
5. Jensen, Richard. «Yankees» in Encyclopedia of Chicago /Jensen R. // The Electronic Encyclopedia of Chicago © 2005 Chicago Historical Society: The Newberry Library. – [Електронний ресурс.] – Режим доступу: <http://www.encyclopedia.chicagohistory.org/pages/1391.html>
6. Jordan T.G. The human mosaic: A thematic introduction to cultural geography / T.G.Jordan, L. Rowntree — 2nd ed. - New York: Harper & Row, 1979. - 482 p.
7. Longman Dictionary of Contemporary English - Pearson Education Limited, 2000. - 3rd CD-Rom Edition.
8. Longman Dictionary of Language and Culture. - London: Longman, 2000. - 1951с.
9. Mencken, H.L. The American language: An inquiry into the development of English in the United States / H.L. Mencken, 2nd ed. New York: A.A. Knopf, 1921, Bartleby.com, 2000. – [Електронний ресурс.] – Режим доступу: www.bartleby.com/185/.
10. Mitchell M. Gone with the Wind / Margaret Mitchell. – A Project Gutenberg of Australia eBook, 2002. – [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://gutenberg.net.au/ebooks02/0200161p.pdf>
11. National Geographic Encyclopedia. Education. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до енциклопедії: <http://education.nationalgeographic.com/education/encyclopedia>
12. New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language. – Lexicon Publications Inc., Danbury, CT, USA. – 1993. – 1216 p.
13. Online Etymological Dictionary / [2001 © Douglas Harper]. – 2001-2014. [Електронний ресурс]: Режим доступу до словника: <http://www.etymonline.com/index.php>.
14. Oxford Advanced Learner's Dictionary / [eds. Wehmeier S., Ashby M.]. – Oxford: Oxford University Press, 2000. – 1540 p.
15. Stockett K. The Help / Stockett K. [Електронний ресурс]– Режим доступу: <http://englishtips.org/1150824365-the-help-by-kathryn-stockett.html>
16. The American Heritage® Dictionary of the English Language: Fourth Edition / [ed. Ammer C.]. – Houghton Mifflin Harcourt Company, 2000. – [Електронний ресурс]: Режим доступу до словника: <http://209.10.134.179/61/95/S0589500.html>.
17. Twain M. A Connecticut Yankee in King Arthur's Court / Mark Twain. - The Project Gutenberg EBook, 2006. – 573 p. – [Електронний ресурс]: Режим доступу до роману: <http://www.gutenberg.net/8/86/>
18. Webster's New World Dictionary of the American Language. Second College Edition / [eds. David B. Gurlnik, Simon Schuster]. - Pearson Education Limited, 1999. – 1356 с
19. Zelinsky W. North America's vernacular regions //Annals of the Association of American Geographers. - Vol. 70. — Issue 1.-Washington, 1980. - P. 1-16.

Стаття надійшла до редакції 12.09.2014 р.

АЛЬТЕРНАТИВНАЯ ЛИТЕРАТУРА СОВРЕМЕННОСТИ

В статье идет речь о распространении альтернативной литературы (Alt Lit) во всех литературных жанрах, стилях и направлениях. Выделяется интегральный признак всех альтернативных произведений – выражение точки зрения автора, отличной от общепринятой. Обсуждаются библейское, радикальное, субкультурное направления и «альтернатива формы» – графические романы и манга.

Ключевые слова: альтернативная литература, альтернативные направления нарратива, альтернативные формы.

Кухаренко В.А. Альтернативна література сучасності. У статті йдеться про поширення альтернативної літератури (Alt Lit) у всіх літературних жанрах, стилях та напрямках. Розглядається інтегральна ознака всіх альтернативних творів – вираження кута зору автора, відмінного від загальноприйнятого. Обговорюються біблійний, радикальний та субкультурний напрями, а також „альтернатива форми” – графічні романи та манга.

Ключові слова: альтернативна література, альтернативні напрями нарративу, альтернативні форми.

Kukhareenko V. Alternative Literature Today. The article stresses growth of alternative literature (Alt Lit) in all literary genres, styles and directions. Their integral feature is expression of the author's point of view contrasting/denying the one generally accepted. Three directions of contemporary Alt Lit are specially discussed (the biblical, the radical and the subcultural), the same as "alternative of the form" – graphic novels and manga.

Key words: alternative literature (Alt lit), alternative literary directions, alternative forms.

Основоположителем альтернативной научной документалистики (прежде всего, истории) считается Тит Ливий (59 до н.э. – 17 н.э.), который в своей многотомной «Истории Рима» предположил возможное развитие Рима, если бы Александр Македонский не умер в 323 году до н.э., а вступил в борьбу с Римом.

Альтернативный, – т.е. другой, иной (от лат. *alteritas* – инаковость, различие [14, 61]), отличный от общепринятого или индивидуально выражаемого собеседником/обществом взгляда, мнения. Парадоксальным представляется, что зачинателем «альтернативности» в области истории был именно историк, представивший двух гигантов в точке бифуркации и рассмотревший тот вектор развития событий, который мог бы иметь место, но не состоялся. Иными словами, «что было бы, если бы», с легкой руки Тита Ливия вошло и постепенно заняло существенное место в литературе разных стилей и жанров. В науке, например, существуют альтернативные теории образования планеты Земля и создания живого мира, биохимических процессов, развития и смены цивилизаций и др. В жанр биографии, относящийся к документалистике, вошли альтернативные, так называемые «художественные биографии», хотя само обозначение жанра можно отнести к области контрфактуального мышления [10, 140], ибо «художественный», т.е. творящий один из возможных миров, и «документальный»,

т.е. представляющий прошлые факты *реального* мира, по определению, относятся к разным категориям. Однако именно «художественная биография» представляет субъективный, всегда положительный, взгляд на того, чья биография «творчески» *альтернативно* обрабатывается. Неслучайно один из британских литературных критиков назвал подобные произведения *mockumentary* [12, 32].

Сказанным выше я хотела подчеркнуть проникновение альтернативности в любую коммуникацию. С одной стороны, это естественно, ибо каждый из двух (или более) участников коммуникации имеет собственный, индивидуальный взгляд на обсуждаемое событие, который совпадает или не совпадает с большинством. Несовпадение и имеет место в выражении альтернативности. Однако, альтернативность в истории реализуется формулой «что было бы, если бы... Что было бы, если бы пуля Фани Каплан прошла не по касательной, а убила бы Ленина? Что было бы, если бы в ночь на 18 июня 1815 года не пошел ливень, превративший поле «битвы народов» Ватерлоо в обычное болото, где вязли кони, люди и надежда Наполеона – артиллерия?» Вопросы в сослагательном наклонении можно продолжать до бесконечности. Некоторые исследователи полагают, что обсуждение проблем неосуществленного вектора бифуркационного выбора свидетельствует о социальном дискомфорте общества [2].

Как альтернатива тому «Что было бы, если бы» используется и в искусстве. Например, известные петербургские «Митьки» сняли фильм «Чапаев, Чапаев» (реж. Ф. Тихомиров), где рассказали: если бы Чапаев не утонул в реке Урал, он ушел бы в советский быт 20-х годов, стал служащим с портфелем, а потом и мирным пенсионером. В английском фильме *Closing doors* героиня, которую играет Гвинет Пэлтроу, утром оставляет еще дремлющего возлюбленного и спешит на работу. Тут авторы отбрасывают Время назад – зрители снова видят нежные прощальные поцелуи, героиня так же спешит в метро, но двери поезда захлопываются «перед носом», и она возвращается домой – а здесь ее возлюбленный, дремота которого прошла, активно принимает другую даму.

Таким образом, одну из функций в художественном творчестве *альтернативного* направления можно определить как исследование/описание/нарратив/дискурс того, «что было бы, если бы...».

Второй функцией использования альтернативного вектора развития событий является нарушение хронологически упорядоченной композиции: в любой точке бифуркации сюжетной линии автор останавливает Время и ведет героя по другой – альтернативной – дороге. Например, герой известного романа Дж. Фаулза «Женщина французского лейтенанта» [22], подчиняясь голосу разума, останавливается в гостинице, не делая попыток встретиться с загадочной женщиной. Описав его утренний отъезд к невесте, автор возвращается к предыдущему вечеру, когда, после мучительных раздумий, герой все же идет в комнатку Сары и проводит с ней ночь. Дальнейшее развитие событий идет именно по этому направлению. Автор еще раз использует уже знакомый прием остановки Времени, возвращения назад и включения альтернативного варианта, который, как и в первом слу-

чае, стал основным и увел героя от прежних планов.

Третья функция литературной альтернативности, по-видимому, старейшая – это выявление разных точек зрения на один объект. По сути дела, практически каждый диалог художественного произведения реализует разные точки зрения. (При этом он не называется альтернативным). В альтернативных текстах нет свойственной диалогу смены реплик. Здесь полностью представляется сначала одна точка зрения, а за ней следует другая, опровергающая первую, пересказывая, с иной эмоционально-оценочной лексикой, тот же набор событий. Примеров здесь множество. Борис Акунин, например, написал пьесу «Инь и Ян». Она полностью выдержана в духе альтернативности, даже формально: история загадочного убийства рассказывается сначала женщиной Инь¹. Эта история занимает ровно полкнижки. Чтобы прочитать об этих же событиях, переданных с точки зрения Яна, книжку нужно перевернуть и читать «с другой стороны». Шрифты – один нормативный, другой «вниз головой» встречаются посередине книги.

Произведение Акунина было поставлено на сцене Театра на Малой Бронной. При входе в театр каждый зритель получал два талончика – один с именем Инь, другой – Ян. Зритель должен был выбрать мужскую или женскую версию драмы и опустить соответствующий талончик в урну.

Большинство голосов определяло, что будут играть актеры. Вернее, как будут расставлены акценты, т.к. реплики персонажей меняли только интонацию и оценку.

В изящно изданной и весьма популярной в прошлом десятилетии книжке Оксаны Робски «Любофф/он» сначала современная Золушка, а потом нагловатый хлыщ-бизнесмен рассказывают одну и ту же историю: встретились в деловой обстановке, трудно сходились, сошлись. Она романтически влюбилась, он снисходительно-презрительно отправил ее подальше. Заглавие, играющее бездушной метафорой «включил/выключил» подчеркивает эффект несостоятельности мечтаний героини и жесткую прагматичность многоопытного героя.

В 2006-2007 гг. Клинт Иствуд выпустил 2 фильма о кровавых сражениях за крошечный островок в Тихом океане в конце II мировой войны². Японцы превратили его в непробиваемую крепость. Американцы (средний возраст морских пехотинцев 19 лет) ценой невероятных жертв, взяли остров и «зачистили» его. Первый (из двух) фильм *The Flags of our fathers* показывает и рассказывает этот эпизод с точки зрения наступающих американцев – гибнут юноши, еще не знавшие жизни, но уже отдающие ее. Второй фильм *Letters from Iwojima* представлен с японской точки зрения. Он сыгран и озвучен японскими артистами. Английскому языку достались только титры. Следуя закону и своей клятве императору японские солдаты бьются до последнего. Один из них пишет каждый день письма домой, которые носит под мундиром и которые были обнаружены на его трупе.

В январе 2012 года в МХТ им. Чехова поставили пьесу «Жестокий муж»

¹ Инь и Янь – восточные символы женского и мужского.

² Диалогия получила Золотой глобус и была награждена на десятке фестивалей, в том числе в Каннах и в Венеции.

– историю брака Каренина и Анны с точки зрения мужа и страдающего человека – он великодушен, он теряет карьеру и положение в обществе, он любит Анну и сына – свою позднюю семью, так и не ставшую для него теплой. Читатели романа всегда соперничали Анне, считая Каренина сухим стариком. А он оказался другим, и этот другой был взят, очень тщательно и бережно, из текста. Мы просто не замечали этого, оценивая судьбу Анны через ее восприятие. Спектакль, не нарушая Толстого, показал нам альтернативную точку зрения на семейную трагедию.

С двух точек зрения рассматриваются события романа Фей Уэлдон *Affliction* [25], фильма Ж.-Л. Трентиньяна «Муж и жена», многие романы Г. Гессе, М. Павича, Г. Маркеса, С. Рушди и др.

Говоря о функции альтернативной точки зрения, следует еще раз подчеркнуть, что она выражается единым текстовым материалом с основной, даже в случае его повторения – в повтор не вводятся ни новые персонажи, ни новые ситуации. Более того, альтернатива в ряде случаев вообще остается в импликации и ее появление/рассмотрение становится задачей адресата-читателя.

Подобную ситуацию мы наблюдаем в произведениях с так называемым *открытым концом*. Открытый конец, т.е. отсутствие разрешения загадки, ответа на заданный вопрос и под., не означает незавершенности произведения, ибо «завершенность текста – это функция замысла, положенного в основу произведения» [1, 46] и ее нельзя приравнивать к концу текста, который *по замыслу автора* оставлен для читательского выбора – каким образом разрешится сюжетная коллизия. Внутренняя логика развития характеров персонажей должна привести читателя к одному из альтернативных окончаний, желательному для автора. Но альтернатива другой концовки остается, и «настроение неизвестности сопровождает конец текста» [6, 302]. Множественность концовок можно считать «меткой» Милорада Павича, известного своей нелинейной прозой.

С открытым концом остается ряд новелл сборника *“The Lemon Table”* Джона Барнса [21], произведений Дж. Фаулза (например, *The Magus, A Maggot*), Нобелевского лауреата У. Голдинга (напр., *Lord of the Flies, Pincher Martin*) и мн. др.

В ряде случаев автор сам перечисляет возможные альтернативы концовок, читатель должен только выбрать, опять же исходя из внутренней логики развития характеров и ситуаций. Например, в известном «Черном Принце» Айрис Мердок [23] читателю предложены 5 альтернативных вариантов определения убийцы. В «Хронике объявленной смерти» Г. Маркеса ненадежными свидетелями предложены множественные альтернативные личности возможного преступника. В «Коде да Винчи» Дэна Брауна каждый из участников расследования преступления предлагает свой вариант объяснения происшедшего. Один из них восходит к Марии Магдалине.

Включение библейской истории в криминальный роман следует рассмотреть отдельно, ибо *альтернативное Евангелие* получило довольно широкое распространение в западной литературе.

Не вдаваясь в подробности, можно предположить, что в I веке н.э. по-

явилось значительное количество записей об отдельных периодах земной жизни Христа. Часть из них принадлежала людям, лично знавшим Иисуса, разделявшим или не разделявшим Его учение, часть – тем, кто слышал о Нем, был знаком с Его учениками. Какие-то из этих разнообразных записей, сделанные на греческом, коптском, арамейском языках, переписывались, что продлило им жизнь, о каких-то исследователи узнали из других источников. Из этого множества источников, нередко противоречащих друг другу, Первым Собором, состоявшимся в IV веке, были отобраны четыре Евангелия (от Луки, Марка, Матфея, Иоанна), которые были признаны каноническими [13] и используются церковью, в отличие от прочих, составляющих корпус неканонических или *альтернативных*. За истекшие после смерти Христа почти два тысячелетия были обнаружены несколько папирусов разной степени сохранности. Все эти неканонические Евангелия отнесены к апокрифическим и насчитывают около двух десятков [13]. Последним (обнаруженным на территории Египта) оказалось *Евангелие от Иуды* [19]. Ветхий папирус был подвергнут скрупулезнейшему исследованию химиков, физиков, лингвистов. Его аутентичность не вызывает сомнений. Написано оно на коптском языке и, по-видимому, является переводом с греческого. Международная группа специалистов, под эгидой Национального географического общества Англии перевела его на английский и немецкий языки, после чего был сделан перевод на русский язык [19]. В отличие от прочих апокрифических текстов, пересказывающих известные из канонических Евангелий факты или добавляющие к ним отдельные детали, «Евангелие от Иуды» вводит не просто альтернативное, но противоположное представление о мотивах и роли Иуды в распятии Христа. Из предателя он превращен в спасителя: это Иисус сам попросил своего любимого и доверенного ученика Иуду выдать его римлянам: своей мученической смертью он хотел искупить Грех человеческий. И Иуда пожертвовал своей репутацией и жизнью во имя исполнения великой миссии Учителя:¹ «Зная, что Иуда размышляет о возвышенном, Иисус сказал ему: «Отступи от прочих и я раскрою тебе тайны царства Божия. Ты можешь достичь его, но это принесет тебе много горя» [16, 25]. Иисус у Иуды нередко улыбается и смеется, что тоже идет вразрез с общепринятым обликом серьезного и грустного Христа.

В XX веке появляется *Евангелие как альтернативный жанр художественной литературы*. Произведения пишутся чаще всего от имени самого Христа – например, в США Норман Мейлер написал *The Gospel According to the Son*; в Испании это сделал Хуан Тофур; в Португалии Жозе Сарاماго, для которого эта книга решила в его пользу сомнения Нобелевского комитета, после споров все таки наградившего его заветной премией; в России – петербургские «Митьки». Есть несколько Евангелий от Марии Магдалины, в каждом из которых более или менее прозрачно проходит линия интимных отношений Марии и Иисуса².

¹ Интересно, что еще до обнаружения манускрипта Иуды, в 1970 г. композитор Эндрю Ллойд Вебер написал рок-оперу *Jesus Christ Superstar*. Автор пьесы Тим Райс пользовался синоптическими Евангелиями и «Жизнью Христа» Фултона Дж. Шина.

² Эта линия становится ведущей в бестселлере Дэна Брауна «Код да Винчи»

В первых числах декабря 2014 года в Великобритании вышла книга С. Якубовича и Б. Уилсона *The Lost Gospel*, где авторы, на основании найденного в VI в. н.э. сирийского манускрипта, восстанавливают утерянное, по их мнению, Евангелие от Марии Магдалины [8]. Здесь же, в Великобритании, вышло первое Евангелие, написанное ирландцем Колином Тойбиным от имени Марии – матери Христа, где альтернативно представлены события, описанные в канонических источниках: Мария боится за сына и не одобряет его проповедническую деятельность, которая привлекла разношерстную толпу далеко не религиозного характера. Она боится и за себя и уходит с места распятия сына, когда он еще страдает на кресте [24].

Включились в модное направление и известные российские детективщицы братья Вайнеры – они написали «Евангелие от палача». Написал свое Евангелие и В. Соловьев, а Андрей Курков «написал свою версию Евангелия» [3]. «Свои» версии появились в Чехии, Германии, Польше – всего на сегодняшний день существует около двух десятков альтернативных Евангелий, написанных авторами разных стран и освещающих библейские события с разных точек зрения, не совпадающих с канонической литературой. Альтернативное Евангелие – это, по сути дела, раздел художественной биографии, о которой речь шла выше, с тем уточнением, что творческое воображение писателя работает более активно и бурно, поощряемое практически полным отсутствием исторических документов.

Альтернативное письмо, как уже было сказано, проникло во все жанры и стили, выполняя основную – интегрирующую – функцию: проявить отличие высказываемой точки зрения от общепринятой, от мейнстрима. Профессор Эдинбургского Университета Крис Эттон в 1996 г. издал первую монографию, посвященную анализу альтернативного письма. Он определяет его так: «Альтернативная литература – это литература, отражающая взгляды меньшинства и часто печатаемая неофициальным путем» [16, 8].

Согласная с ним писательница и феминистка Клара Летч-Томпсон подчеркивает определяющую роль точки зрения: «Альтернативная литература пишется с перспективы, отличной от прочих книг жанра – например, эротика – не альтернативная литература, а лесбийская эротика – это альтернативная литература [9]. То же, например, – не просто книга об истории Америки, а книга об истории Америки, написанная с точки зрения социалиста» [9].

Рассмотрение в альтернативном контексте *радикальной*, левой, феминистской литературы началось в 1960-е годы, годы высокой социально-политической активности разных групп населения США и Европы. В это же время появился *Alternative Press Index (API)* [14]. Сначала он печатался в США один раз в квартал, теперь – один раз в два года. Здесь, с подробными выходными данными, расположенными по тематическим рубрикам, перечисляются все авторы и их статьи/книги, освещающие борьбу за национальную независимость, теорию и практику социализма, проблемы туземных народов, феминизм, гомосексуализм, экологию, демократию, анархизм.

Библиотечные работники считают API самым полным и достоверным справочным изданием по альтернативной радикальной литературе.

Популярности и широкому распространению еще одного направления

альтернативной литературы способствовал бурный рост возможностей самовыражения и коммуникации, связанный с использованием электронных носителей информации. Действительно, абсолютно любой текст, с разной степенью интенсивности отрицающий мейнстрим, «мигом» выкладывается в Интернет и становится достоянием всех желающих с ним познакомиться.

Термин *Alt Lit (Alt-Lit)* был впервые использован для обозначения группы объединившихся авторов Твиттера и Тамблера, один из которых – Кори Стивенс ввел "*Alt Lit Gossip*" летом 2011 года [11]. В отличие от радикального направления (его авторы даже хотят убрать *Alt Lit* из своей «аккредитации», заменив для себя термин, ставший слишком многозначным, на *independent*). Эта литература не публикуется и существует только в электронном виде. Правда, в последние годы некоторые тексты пробились в печать и даже стали основой для теле- и кино-сценариев. Здесь можно назвать самый известный в России альт-лит роман В. Чекунова «*Кирза*» [5], «самая смешная и трагичная из всех книг, написанных об армии на русском языке» [5]. Организовалось и издательство «Альтернативная литература» заявившее, что его предполагаемый портфель будет принимать тексты *контркультурного направления*. Один из скандально известных российских авторов *Alt lit* – Иван Фолькерт – еще в 2007 году опубликовал свое знаковое произведение «Сказки темного леса» в таинственном издательстве "*Mushroom elves press*". Сам автор, петербуржец, говорит о своем творении: «Свыше полутысячи смешных и жутких, удивительных и кровавых историй, произошедших в среде питерских ролевиков в период с 1991-2000 г. Все, про что бы вы хотели узнать – истории РИ – глазами подонков, глумление над людьми, попойки и употребление наркотиков, секты и самоубийства, погромы и провокации, облавы и противодействие властей – все здесь» [4].

Жестокость, извращенность, наркотики – частые темы этого субкультурного альтернативного направления. Один из критиков объясняет садомазохизм «Сказок» Фолькерта его биографией: «Питерский ролевик из группы Грибных эльфов, изгнанный из группы со скандалом за пьянство, злостное хулиганство и воровство. Прозвище Джонни. Состоит на учете в психдиспансере, поэтому освобожден от уголовной ответственности» [4].

В защиту этого направления можно сказать, что не все, появляющееся в *Alt Lit Gossip* апеллирует к низменным чувствам возможного читателя. Здесь появляется много поэзии, есть забавные зарисовки. В укор ему, правда, ставят «интернетский жаргон, отсутствие прописных букв там, где они нужны, орфографические и грамматические ошибки» [7].

Следует или не следует поощрять/запрещать субкультурных альтернативщиков? При открытости Интернета вопрос решается на индивидуальном уровне – смотрю этот сайт/блог – не смотрю.

Подводя итоги, можно сказать, что в каких-то формах альтернативная литература существовала во все времена. И главным ее признаком было и остается выражение точки зрения на происходящее, отличной от общепринятой (*different from or opposing mainstream*).

С ростом количества лиц, публично выступающих со своей альтерна-

тивной точкой зрения, наметилось несколько направлений альтернативного письма, главными из которых стали *библейское, радикальное и субкультурное*. Они различаются тематикой и апелляцией к объекту, вызывающему возражения/изменения/добавления.

Альтернативная точка зрения либо проявляется в едином тексте с общепринятой, либо выражается через самостоятельный текст, либо осуществляется через композиционно-временные приемы: возвращение к точке бифуркации и открытый конец. Оба активизируют внимание читателя и интенсифицируют связь «автор-читатель», делая последнего соучастником творческого процесса.

Альтернативная литература, как было показано, – это литература, главное отличие которой от мейнстрима и общепринятых норм – в непривычности/неожиданности контента. Форма в подавляющем большинстве случаев при этом не затрагивается.

Однако, есть исследователи, которые выделяют «альтернативу формы», т.е. перенесение внимания автора и читателя с текста на картинку к нему. При этом адепты «альтернативности» «картинных романов» (*Graphic Novels*) отталкиваются от «инаковости» книги, в которой на 2 страницы цветных, отлично выполненных портретов или сцен активного действия приходится от двух до трех строчек текста. Этот жанр является развитием давно известных простецких комиксов, где рисунки носили характер выполненных в спешке карандашных набросков. *Graphic novels* называли романами потому, что их листаж (кстати, нумерации страниц нет) доходит до 200 страниц, «графический» атрибут этот жанр получил за резкие прямые линии, которые делят страницу на 2-5 частей, каждую из которых заполняет профессионально выполненный цветной рисунок.

Внимание на графике сосредоточено и в японских «манга» (яп. «разрешенное законом»), где рисунок носит чрезвычайно условный, геометрический характер: например треугольные лица, условно намеченные фоновые строения и минимум текста. Эти японские комиксы появились на Лейпцигской книжной ярмарке в 2002 и сразу привлекли к себе внимание. Их придумали четыре японских художницы, первые буквы имен которых составляют их общий псевдоним *CLAMP*. Книжки манга в том же 2002 году начали переводить на европейские языки, полностью сохраняя авторские рисунки и даже печатая книгу по японскому формату, – т.е. так же, как арабские или еврейские книги, манга читаются справа налево, поэтому английская или украинская первая страница – это последняя страница манги, которая открывается «сзади» и читается до конца и первой обложки. Основные тематические направления манги – криминал и юмор. В США вот уже второе десятилетие выпускается серия *Silver Manga*.

Сегодня существуют альтернативные медиа (радио, TV, газета), публицистика, художественная литература. Отмечая литературное всепроникновение альтернативы Эттон пишет: «Альтернативная литература называется таковой в связи с тем, как она публикуется, какие взгляды она отражает, как она написана, как она распространяется. Она может принять форму зина (фанзина – *fan-(maga)zine*), собственноручно напечатанного и опу-

бликованного романа, радикально направленного журнала, журналов, выпускаемых религиозными, экологическими или феминистскими группами, романа, изданного индивидуально или Университетским издательством, наконец, книжки, которая написана и переплетена вручную» [16, 42].

Разнонаправленность, разножанровость, разноформатность альтернативной литературы свидетельствует о росте возможностей высказать свою точку зрения на дискуссионный вопрос. В Украине молодые авторы (напр., Любо Дереш, Сергій Жадан, Тарас Прохасько, Ірен Роздобудько, Ірена Карпа и др.) в ряде своих произведений тоже выступают с радикальной или субкультурной точки зрения, показывая этим не только подробности нашей сегодняшней жизни, но и ранее не слишком свойственные Украине тенденции к раскрепощению мысли и речи.

Читателю альтернативной прозы, имеющему, как все *homo sapiens*, собственную точку зрения на окружающее, не всегда совпадающую с общепринятой, приходится разбираться, по сути дела, в соотношении трех перспектив – общепринятой, авторской и собственной. Особенно сложно их разделить, оценить и проанализировать тому читателю, который не ограничивает ознакомление с книжкой строчками, ее наполняющими, но внимателен и к информации, остающейся между строк. Таким читателем, который умеет расшифровать и проанализировать прочитанное, должен быть, по определению, филолог (греч. любящий знание). Хочется пожелать молодым растущим филологам «умело» читать стихи и прозу, в том числе альтернативную.

ЛИТЕРАТУРА

1. Гальперин И.Я. Текст как объект лингвистического исследования. – Изд. 2-ое / И.Я. Гальперин. – М.: Комкнига, 2007. – 148 с.
2. Гузарян А. Жанр альтернативной истории как системный индикатор социального дискомфорта / А. Гузарян – электрон. ресурс – http://samlib.ru/f/forum_a_i/doclad1.shtml/
3. Курков А. Я написал свою версию Евангелия / А. Курков // Сегодня. – 24 апр. – 2008. – С. 40.
4. Миров П. Сказки темного леса Фолькерта / П. Миров – электрон. ресурс: [war.pmirov.burda / ru](http://war.pmirov.burda.ru)
5. Чекунов В. Кирза / В. Чекунов. – М.: Популярн. лит-ра, 2013. – 304 с.
6. Эко У. Открытое произведение. Форма и неопределенность в современной поэтике / У. Эко. – СПб.: Академ. проект, 2004. – 384 с.
7. Goldsmith K. If Walt Whitman Vlogged / K. Goldsmith – электрон. ресурс – <http://www.newyorker.com/books>
8. Howse C. A sticky story of honeycomb, blood and the fifth Gospel/ Ch. Howse // The Daily Telegraph. – Nov. 12/ - 2014. – P. 26.
9. Leitch-Tompson C. Perspectives in Alt Lit / C. Leitch-Tompson. – электрон. ресурс: http://www.suite101.com/article.cfm/alternative_literature/64540
10. Roese N.J. Contractual thinking / N.J. Roese // Psychological Bulletin. – 1997. – Vol. 1 – P. 133-148.
11. Roggenbuck S. (ed) Introduction /S. Roggenbuck et al. // The Yolo Pages / Ed. by S. Roggenbuck. – Boston: Boost House, 2014. – 270 p.
12. Williams D. Did he really say it? / D. Williams. – Daily Herald. – 19 July – 1999. – P. 32.

Справочная литература

13. Библийская энциклопедия – электрон. ресурс: <http://slovari.yandex.ru/dict/biblic/article/bib/bib-1327.htm>

14. Латинско-русский словарь. – Изд. 2-ое перераб. и доп./ И.Х. Дворецкий. – М.: Русский язык, 1976.
 15. Alternative Press Index. An Index to Alternative and radical publications. – Baltimore – Vol. 1 (762 p.) – (the publication continues).
 16. Atton C. Alternative Literature. A practical guide for librarians / Ch. Atton. – Aldershot: Gower Publ. Ltd, 1996. – 556 p.
 17. The Marvel Encyclopedia / Senior editor A. Dougall – L.: Dorling Kindersley Ltd, 2005. – 400 p.
 18. Thompson J. Manga. The Complete Guide / J. Thompson – N.Y.: Ballantine Books, 2007. – 556 p.
- Иллюстративная литература**
19. Евангелие от Иуды / Пер. с коптского и ред. Р. Кассера, М. Мейера, Г. Вюрста; Пер. с англ. И.А. Бочкова, А.Г. Георгиева / под ред. И.П. Давыдова. – М.: АСТ: Астрель, 2007. – 190 с.
 20. All Lit Gossip. – электрон. ресурс: <http://www.sweetparanoia.com>
 21. Barnes J. The Lemon Table / J. Barnes. – L.: Jonathan Cape, 2004. – 213 p.
 22. Fowles J. The French Lieutenant's Woman / J. Fowles. – L.: Picador, 1976. – 358 p.
 23. Murdoch I. The Black Prince / I. Murdoch. – L.: Pocket Books, 1974. – 318 p.
 24. Toibin C. The Testament of Mary / C. Toibin. – L.: Viking, 2012. – 104 p.
 25. Weldon F. Affliction / F. Weldon. – L.: Pocket books, 1996. – 216 p.

Стаття надійшла до редакції 14.11. 2014 р.

ГЕНДЕРНАЯ ВАРИАТИВНОСТЬ ГЛАСНЫХ В РЕЧИ БРИТАНСКОЙ МОЛОДЕЖИ

В статье рассмотрены вопросы, связанные с вариативностью английского вокализма. В речи британской молодежи в гендерном аспекте выявлены как стандартные и традиционные формы произношения, так и инновационные тенденции.

Ключевые слова: вариативность, вокализм, гендерный аспект, произношение.

Ладыженська С.Ю. Гендерна варіативність голосних у мовленні британської молоді. У статті розглянуто питання, пов'язані з варіативністю англійського вокалізму. У мовленні британської молоді у гендерному аспекті виявлено як стандартні та традиційні форми вимови, так і інноваційні тенденції.

Ключові слова: варіативність, вокалізм, гендерний аспект, вимова.

Ladyzhenskaya S.U. Gender variation of vowels in the speech of British youth. The article deals with the problems concerning English vowels. Both standard and traditional forms of pronunciation as well as innovational ones in gender aspect were revealed in the speech of British youth.

Key words: variation, vowel system, gender aspect, pronunciation.

Настоящая работа посвящена исследованию речи молодых образованных британцев, жителей юго-востока Англии, которые, по мнению Дж. Уэллса придерживаются нормативного и стандартного произношения. Английский вокализм — один из значимых объектов лингвистического анализа, так как именно эта часть фонологической системы характеризуется высокой степенью вариативности и подвижности на всем протяжении эволюции английского языка. Молодёжное произношение является индексным показателем уровня развития, интересов, вкусов и потребностей молодых людей. Речь молодых британцев отличается от речи взрослых специфическим звучанием, мелодикой, манерой речи, набором новых слов. Молодые носители языка по праву считаются лидерами языковых инноваций, а их произносительные тенденции могут рассматриваться в качестве указателей перспективного развития фонетической системы языка в целом [4, 462-473]. По мнению британских фонетистов, речь молодых британцев во все времена отличалась от речи взрослых [10, 362]; молодые люди не только изменяют своё восприятие определённых принятых норм общества, но и принципы употребления произносительных форм [8; 11]. Необходимо отметить, что есть инновации, характерные только для молодых носителей языка, которые со временем могут вызвать системные изменения британского вокализма. В числе таких инноваций отметим, например, наличие в вокалической системе молодых носителей британского английского таких модификаций, как расширение и продвижение вперед ядра дифтонга /aʊ/, заметное продвижение вперед скольжения дифтонга /əʊ/ (/əʊ/ > /əu/) [10, 362], нейтрализация тембра и «стирание» качества гласных, практическое отсутствие огубления у большинства лабиализованных гласных, заметное

укорачивание длительности долгих гласных. Однако, как уже было замечено, большинство фонетических инноваций носит временный характер среди молодых носителей языка: формы, не одобряемые обществом, исчезают из речи взрослеющей молодежи по мере усвоения ими социальной нормы. Но те тенденции, которые последовательно и закономерно распространяются в языке, сохраняются в речи молодого поколения и в последующие периоды его жизни [3, 88-96].

В настоящей работе проводится сравнительный анализ речи пяти информантов-англичан, мужчин и женщин, с целью получения объективных данных о социофонетической вариативности и с учётом гендерного фактора.

Актуальность исследования обусловлена необходимостью изучения факторов возникновения инноваций в современном произношении молодых британцев с учётом новых вокалических тенденций среди молодых носителей языка — мужчин и женщин.

Предметом настоящего исследования является гендерная вариативность речевой деятельности современной британской молодёжи.

Выбор вариативности вокалической составляющей британского произносительного стандарта в молодежной реализации в качестве **объекта** исследования обусловлен недостаточной изученностью данного явления в лингвистике.

В качестве **материала** исследования послужили аудиозаписи (с использованием компьютерной программы Audacity) образцов квазиспонтанных слитных монологических высказываний (ответная реплика интервью) пяти информантов-англичан (3 мужчин и 2 женщин).

Цель исследования состоит в изучении в гендерном аспекте тенденций изменения английской вокалической системы в рамках молодёжной речи, в выявлении общих и специфических направлений фонетических изменений в речи молодых британцев.

Для достижения указанной цели в исследовании поставлены следующие **задачи**:

1) проанализировать особенности вокалической составляющей речи современной образованной английской молодёжи в сравнении с уже зафиксированными изменениями в работах ведущих британских фонетистов;

2) рассмотреть влияние такого экстралингвистического фактора, как гендер на особенности молодёжного произношения.

Лингвисты самых разных направлений совершенно справедливо отмечают, что явление вариативности присуще существованию языка и является его имманентным свойством. Соответственно, система фонем также находится в непрерывном развитии. Оказываясь в условиях нестабильности, система характеризуется значительным разнообразием фонетических реализаций. Вследствие особенностей артикуляции к наиболее вариативному уровню звуковой системы можно отнести гласные. В древнеанглийском языке произошло развёртывание вокалической системы, в среднеанглийский период системы гласных сузилась, а в новоанглийский период она снова характеризуется полнотой. В настоящее время прослеживается

тенденция к свёртыванию английской вокалической системы. Проведённые ранее исследования вариативности английской системы вокализма выявили тенденцию к упрощению вокалической системы стандартного английского языка: гласные, в своём большинстве, стали более централизованными; наблюдается делабилизация огублённых гласных, стяжение центрирующих дифтонгов в неабруптивные монофтонги; на грани исчезновения из системы дифтонги /iə / и /ʊə / [2, 21; 1, 101-109; 3, 88-96; 6, 189; 9, 20, 465; 7, 61-68; 10, 362].

Гендер является более значимой категорией, чем социальная принадлежность говорящего. Мужчины и женщины в равной мере глубоко вовлечены в механизм лингвистических изменений. С одной стороны, женщины более консервативны, чем мужчины, так как они используют более стандартные формы, но с другой стороны, они более прогрессивны, поскольку быстрее начинают использовать в речи инновационные модели. В целом, речь мужчин быстрее адаптируется к естественным фонологическим процессам, и они стремятся к большей экономии речевых усилий, по сравнению с женщинами, которые являются более «аккуратными» в плане фонетического оформления речи. Однако было бы неверным отводить роль новаторов языкового изменения представителям одного из полов, так как одни лингвистические изменения вводятся женщинами, а другие — мужчинами. Правильнее будет сказать, что и мужчины и женщины глубоко вовлечены в механизм лингвистических изменений. При исследовании современного состояния произношения наиболее важным этапом является выбор информантов для получения материала для фонетического анализа. Информанты представляют собой относительно однородную группу. Они все имеют одинаковую социальную принадлежность. Поскольку гендер является одним из самых значимых факторов при анализе речевой вариативности, в настоящей работе представлены результаты сопоставления мужского и женского речевых типов. Речь всех информантов была отнесена к нормативной (Received Pronunciation).

Для проведения перцептивного анализа была произведена запись квазиспонтанных слитных монологических высказываний (ответная реплика интервью) пяти информантов - англичан, которым было предложено высказаться на одну из следующих тем: семья, хобби, еда, литературное произведение, самое яркое событие в жизни. Согласно оценкам аудиторов, в системе *кратких монофтонгов* для большинства информантов были обнаружены следующие **общие** тенденции в изменении звучания исследуемых гласных в женской и мужской речи, которые, в целом, подтверждают более ранние исследования изменений в RP Дж. Уэллса [20, 465] и А. Гимсона [13, 45-54]:

- краткий гласный переднего ряда /ɪ/ продвигается вперёд, что свидетельствует о стремлении молодёжи отказываться от использования стандартных форм [19, 193];
- гласный /e/ расширяется, напоминая по звучанию /ɛ/ в речи всех информантов, что соответствует исследованию У. Лабова о расширении кратких гласных в цепном сдвиге [15, 572];

- гласный /æ/ воспринимается как несколько оттянутый назад (приближение по звучанию к /a/), что уже ранее отмечалось в исследовании Дж. Уэллса [20, 465];

- гласный /ɒ/ сужается, что полностью соответствует результатам исследований речи английской молодежи Т.В. Медведевой, О.В. Мурай [5, 88-97], но противоречит упомянутому исследованию (о расширении кратких гласных) У. Лабова [15, 572], вероятно, в силу того, что гласный /ɒ/ - самый широкий RP;

- гласный /ʊ/ расширяется, что, как и в случае с другими краткими гласными, соответствует работам У. Лабова, и одновременно продвигается вперед [15, 572]. Данное изменение качества гласного /ʊ/ было зафиксировано и в работе О.В. Мурай в ходе исследования речи британских юношей — студентов Итона 18-19 лет [6, 189];

- гласный /ɪ/ оттягивается назад. Данный факт противоречит выводам тридцатилетней давности А. Гимсона (исследователем, напротив, зафиксировано его продвижение вперед [13, 45-54], но указанная тенденция была ранее обнаружена и в речи группы дикторов BBC (в возрасте 30-40 лет) [3, 88-96]. Можно предположить, что этот гласный находится в процессе дальнейшего изменения, противоположного тому, что было выявлено в 80-хх гг. А. Гимсоном [13, 45-54].

В результате проведенного нами перцептивного исследования для большинства информантов были выявлены **общие** черты изменений и в звучании *долгих монофтонгов*:

- гласный /u:/ продвигается вперед, что подкрепляется целым рядом фонетических исследований RP [20, 465; 21, 259-267; 13, 45-54; 17, 3-8; 3, 88-96]. Продвижение вперед данного дифтонгоида можно считать уже закрепившимся явлением;

- гласный /ɑ:/ отодвигается назад. Данный результат был также получен в ходе исследования речи юношей-студентов Итона (18-19 лет) [6, 189]. А.Краттенден указывает на то, что подобная произносительная особенность характеризует речь говорящих на «рафинированном» RP [10, 362]. Однако, данный результат противоречит исследованию У. Лабова о продвижении вперед гласных заднего ряда [15, 572];

- гласный /ɔ:/ продвигается вперед. Это соответствует исследованию У. Лабова (в цепном сдвиге гласные заднего ряда продвигаются вперед) [15, 572];

- гласный смешанного ряда /ɜ:/ расширяется и продвигается вперед. Отдельными исследователями (до 90-хх гг. 20 в.) отмечалось, однако, сужение данного монофтонга [14, 353-371; 10, 362]. Тенденция к продвижению вперед данного монофтонга была впервые отмечена лишь в 2005 г. [6, 189].

В результате перцептивного анализа были также выявлены *гендерные* различия в звучании исследуемых гласных (**специфические черты**):

1) **Гендерная** специфика:

В речи **мужчин** было отмечено:

- расширение гласного /ɪ/, что соответствует У. Лабова расширению кратких гласных в цепном сдвиге [15, 572], а также подтверждает резуль-

таты исследований английского произносительного стандарта Дж. Уэллса [20, 465].

- продвижение вперёд монофтонга /ɒ/, что соотносится с принципом У. Лабова о продвижении вперёд гласных заднего ряда в цепном сдвиге [15, 572];

- расширение гласного /æ/ (как «вполне устоявшаяся» (по А.Краттендену) тенденция);

- продвижение долгого гласного переднего ряда /i:/ вперёд (этот вариант произнесения зафиксирован Дж. Уэллсом в 1962 и 1982 гг.) [20, 465]. Можно предложить, что в реализации этого звука прослеживается тенденция к возвращению в обиход более консервативного варианта его произнесения.

В речи **женщин** было отмечено:

- сужение гласного /æ/ (в отличие от мужчин). Закрытая реализация монофтонга /æ/ наблюдалась ранее в исследовании речи жителей юга Англии [12, 17-20];

- централизация долгого гласного переднего ряда /i:/.

При расшифровке таблиц аудиторского анализа была выявлена фонетическая вариативность и нестабильность реализаций дифтонгов британского варианта английского языка, характерные для современного состояния произносительной нормы британского варианта английского языка.

В **ядерном** элементе дифтонгов были выявлены следующие **общие** для всех информантов изменения:

- ядро сужающегося дифтонга /eɪ/ расширяется и централизуется, что соответствует исследованию У. Лабова (в цепном сдвиге ядра сужающихся дифтонгов расширяются [15, 572]) и данным А. Краттендена, который указывает на то, что молодые носители языка реализуют в качестве первого компонента широкий вариант гласного среднего подъёма /ɛ/ [10, 362]. Подобные результаты были получены и при проведении перцептивного анализа речи юношей-студентов Итона (18-19 лет) [5, 88-97];

- отчётливо воспринимается на слух модификация качества начального элемента дифтонга /aɪ/. Ядро /aɪ/ оттягивается назад, трансформируясь в звук заднего ряда /ɑ:/, что является явной чертой EE [22, 19-28]. Необходимо отметить, что в более ранних исследованиях речи молодых англичан трансформация ядра /aɪ/ в /ɑ:/ отмечалась только в речи молодых девушек [5, 88-97];

- ядра дифтонгов /aʊ/ и /əʊ/ продвигаются вперёд. Это убедительно подтверждает теорию Дж. Уэллса о «Сдвиге дифтонгов» [20, 465]. Следует подчеркнуть, что данное явление характерно исключительно для просторечных форм юго-востока Англии и не затрагивает RP в традиционном понимании, но вследствие влияния лондонского просторечия (кокни) на состояние произносительной нормы, можно ожидать проникновения последствий сдвига дифтонгов в нормативное произношение [20, 465]. Продвижение вперёд ядра /əʊ/ было отмечено в исследованиях П. Традгилла и А. Краттендена [18, 208; 10, 362]. У. Лабов ранее отмечал данное явление в лондонской речи [15, 572]. Продвижение вперёд ядерного элемента дифтонга /aʊ/, выражаю-

щеєся в його приближенні по звучанню к /æ/, отмечалось также в исследованиях речи молодых англичан [5, 88-97];

- наряду с ослаблением скольжения, ядро дифтонга /iə/ сужается и продвигается вперед, напоминая по звучанию полудолгий вариант /i / в речи всех групп информантов. Подобное явление отмечается и в работе А. Краттендена [10, 362];

- модификация дифтонга /eə/ в /ɛ:/ вследствие выпадения скольжения и расширения ядра. Согласно утверждениям А. Краттендена, это можно считать полностью завершённым процессом [10, 362]. Аналогичный результат был получен при исследовании речи британских студентов [5, 462-473].

В звучании начального элемента исследуемых дифтонгов в результате перцептивного анализа были также выявлены *гендерные различия (специфические признаки)*:

Гендерная специфика :

В речи **мужчин** было отмечено:

- сужение ядра дифтонга /ɔɪ/ у **мужчин**, согласно исследованиям Д. Розварна и Дж. Уэллса, является чертой Estuary English [16; 23].

В речи **женщин** было отмечено:

- расширение ядра дифтонга /ɔɪ/. Это подтверждает «Гендерный парадокс» У. Лабова о том, что женщины являются лидерами инноваций в нестабильной лингвистической ситуации. У мужчин ядро дифтонга /ɔɪ/, как отмечено выше, напротив, сужается (черта EE).

Таким образом, проведенное исследование произносительных особенностей речи молодежи Великобритании в гендерном аспекте, подтвердило уже имеющиеся данные о вариативности гласных в британском варианте английского языка. Также выявлены инновационные тенденции в речи английской молодежи в **гендерном** аспекте:

- ▲ разное направление модификации гласных переднего ряда /i:/ и /æ/ (у мужчин — продвижение вперед гласного /i:/ и расширение гласного /æ/, а у женщин наоборот, - ретардация гласного /i:/ и сужение гласного /æ/);

- ▲ разное направление ядерного элемента дифтонга /ɔɪ/ - по подъему (у мужчин — сужение, а у женщин — расширение);

- ▲ разное направление модификации элемента скольжения расширяющегося дифтонга /iə/ (в речи мужчин — сужение и продвижение вперед, а в речи женщин, напротив, - расширение и ретардация).

ЛИТЕРАТУРА

1. Аликаева Г.В. Теория систем и эволюция английского вокализма // Звучащая речь: теория и практика: Сборник научных трудов Моск. гос. лингв. ун-та; вып. 453. - М.: Изд-во МГЛУ, 2000. - С.101-109.
2. Кенжебулатова Г.К. Вариативность дифтонгов английского языка: системный и функциональный аспекты, их взаимодействие: автореф. дис. ... канд. филол. наук. - Москва, 1992. - 21 с.
3. Медведева Т.В. Аллофоническая вариативность гласных в юго-восточном регионе Великобритании // Сегментный и супraseгментный аспекты звучащего текста. - М.: МГЛУ, 2001. - С. 88-96.
4. Медведева Т.В. Речь британской молодежи: гендерно-фонетическая составляющая

- // Лингвистическая полифония: Сборник научных трудов в честь юбилея профессора Р.К. Потаповой. - М.: Языки славянской культуры, 2007. - С. 462-473.
5. Медведева Т.В., Мурай О.В. Гендерная вариативность речи британской молодежи // Фонетическая вариативность современной английской речи: Вестн. Моск. гос. линг. ун-та; вып. 523. - М.: Изд-во МГЛУ, 2007. - С. 88-97.
 6. Мурай О.В. Позиционная вариативность монофтонгов в речи молодежи Великобритании (экспериментально-фонетическое исследование): дис. ... канд. филол. наук. - М., 2005. - 189 с.
 7. Bauer L. Tracing phonetic change in the received pronunciation of British English // Journal of Phonetics 13, 1985 — P.61-68.
 8. Bex T. Estuary English // Education Guardian, 6 September 1994.
 9. Chambers J.K., Trudgill P. Dialectology (first edition). - Cambridge: Cambridge University Press, 1980.
 10. Cruttenden A. Gimson's Pronunciation of English, 7th ed. - London: Hodder Education, 2008. - 362 p.
 11. Eckert P. Jocks and Burnouts: Social Categories and Identity in the High School. New York: Teachers College Press, 1989.
 12. Gimson A.C. British English pronunciation: standarts and evolution // Praxis des Neusprachlichen Unterrichts 17, 1970. - P.17-20.
 13. Gimson A.C. The RP Accent // Ed. By P.Trud, 1984. - P.45-54.
 14. Henton C.G. Changes in the Vowels of Received Pronunciation // Journal of Phonetics. - 1983. - 11/4. - P. 353-371.
 15. Labov W. Principles of linguistic Change, vol.1, Internal Factors. - Oxford: Blackwell Publishers Inc., 1994. - 572 p.
 16. Roserwarne D. Estuary English // Times educational Supplement 19, October 1984.
 17. Roserwarne D. Estuary English: tomorrow's RP? // English Today 37, 1994. - P. 3-8.
 18. Trudgill P. Sociolinguistic variation and change. – Edinburgh: Edinburgh University Press, 2001. - 208 p.
 19. Trudgill P. Sociolinguistic variation and change. – Edinburgh: Edinburgh University Press, 2002. - 193 p.
 20. Wells J. C. Accents of English. - Cambridge: Cambridge University Press. - 1982. - 465 p.
 21. Wells J. C. Transcribing Estuary English: a discussion document // Speech Hearing and Language. Work in Progress 8, UCL, 1994. - P. 259-267.
 22. Wells J. C. Whatever happened to Received Pronunciation? // Jordanas de Estudios Ingleses. - Universidad de Jaen, Spain: Medina and Soto, 1997. - P. 19-28.
 23. Wells J. C. Pinning down Estuary English // Lecture given in Lund, Sweden, April 1998.

Стаття надійшла до редакції 4.11.2014 р.

УДК 81-115(811.111+811.161.2)

Нікульшина Т.М.

ОНТОЛОГІЧНИЙ ЧАС І ПРОСТІР (на матеріалі англійських та українських народних казок) (Частина II)

У статті проведено зіставний аналіз лексико-семантичних полів “Онтологічний час” та “Онтологічний простір” на матеріалі англійських та українських народних казок. Емпірична база дослідження становить один лексико-граматичний клас – іменники. Виокремлені ядро, навоколядерна зона та периферія. Зіставний аналіз специфіки структури лексико-семантичних полів “Онтологічний час” та “Онтологічний простір” в англійських та українських народних казках дозволив виявити загальні риси та елементи з національно-культурною специфікою.

Ключові слова: онтологічний час і простір, лексико-семантичне поле, мікрополе, ядро, навоколядерна зона, периферія.

Нікульшина Т. Н. Онтологическое время и пространство (на материале английских и украинских народных сказок). В статье проводится сопоставительный анализ лексико-семантических полей “Онтологическое время” и “Онтологическое пространство” на материале английских и украинских народных сказок. Эмпирической базой исследования послужил один лексико-грамматический класс – существительные. Выделены ядро, околядерная зона и периферийные участки. Сопоставительный анализ специфики структуры лексико-семантических полей “Онтологическое время” и “Онтологическое пространство” в английских и украинских народных сказках позволил выявить общие черты и элементы с национально-культурной спецификой.

Ключевые слова: онтологическое время и пространство, лексико-семантическое поле, микрополе, ядро, околядерная зона, периферия.

Nikulshina T. N. Ontological time and space (in English and Ukrainian folktales). The article focuses on the comparative study of ontological time and space having the systemic organization of the lexical semantic field in English and Ukrainian folktales. The investigation reveals the peculiarities of notions ‘time’ and ‘space’ verbalized by nouns in both languages. The field’s structural parts – its nucleus, central zone and periphery – have been defined and examined by means of the comparative analysis. Common and different features are reflected.

Key words: ontological time and space, lexical semantic field, microfield, nucleus, central zone, periphery.

Взаємини мови й культури посідають одне із центральних місць у проблематиці досліджень, що ведуться в руслі лінгвокультурології [1; 3; 6; 9; 11] й когнітивної лінгвістики [2; 4; 5]. Пошук нових шляхів дослідження зумовив усвідомлення необхідності лінгвістичного аналізу національної ментальності, коли в процесі зіставного аналізу виявляється концептуальний зміст мовних одиниць, що відбивають специфічний тип сприйняття навоколишньої дійсності й традицій національної культури.

З позиції антропоцентричної парадигми обраний для аналізу матеріал є **актуальним** саме завдяки його входженню до категорії буття: час і простір – базові поняття, пов’язані з існуванням і можливими його варіаціями.

Метою виконаного дослідження є вияв, зіставлення та аналіз специфіки мовної об’єктивації онтологічного різновиду часу й простору в англійських

та українських народних казках (далі – казках), виокремленні ізоморфних характеристик та етнокультурних особливостей бачення досліджуваного феномена представниками відповідних культур. Досягнення поставленої мети реалізується шляхом вирішення й розв'язання таких основних **завдань**:

- обґрунтувати виокремлення онтологічного різновиду часу й простору в англійських та українських казках;
- систематизувати й класифікувати лексичні одиниці на позначення онтологічного різновиду часу й простору в англійських та українських казках;
- побудувати ЛСП “Онтологічний час” та ЛСП “Онтологічний простір” із виокремленням ядра, навколоядерної зони та периферії;
- зіставити ЛСП “Онтологічний час” та ЛСП “Онтологічний простір” на матеріалі англійських та українських казок.

Об’єкт дослідження становить фрагмент концептуальної картини світу, що відбиває погляд носіїв англійської та української мов на онтологічний різновид казкового хронотопу.

Матеріалом дослідження виступають тексти казок: 200 англійських [12–14] і 200 українських [15–19].

Казковий хронотоп розуміємо як поєднання первинних, незалежних від матерії й не обумовлених матеріальними об’єктами часу й простору, що у ньому перебувають (онтологічний різновид), та часу й простору як відносних, залежних від об’єктів, що знаходяться в ньому, обумовлених порядком співіснування речей, тобто простору і часу, що “персоналізуються” людською присутністю (метафоризований різновид).

У казковому хронотопі носіїв англійської й української мов домінують онтологічно часові образи (відповідно 76,48% та 64,28%) над онтологічно просторовими (відповідно 11,15% та 11,49%).

Онтологічний час і простір в англійських та українських казках досліджується за допомогою процедури польового моделювання. У розумінні поля ми виходили із визначення, запропонованого дослідниками Воронежської семасіологічної школи [7; 10], згідно з яким польовою структурою є об’єднання різних елементів мовної системи, якому властива відкритість, здатність поділятися на ядро і периферію, прозорість і проникливість меж, наявність зон перетину із суміжними польовими структурами (полями).

1. Онтологічне розуміння казкового часу відбувається через його сприйняття як категорії буття (*darkness* ‘темін’ / *daylight* ‘світла частина дня’, *fairy-child* ‘хрещена дитина’ – *fairy-mother* ‘хрещена мати’; *ранок* / *вечір*, *дід* – *батько* – *онук*) і формується групою слів, що містять сему ‘циклічна тривалість’, утворюючи два мікрополя – “Біологічний час” та “Фізіологічний час”.

Мікрополе “Біологічний час” моделюється 97 лексемами в англійській мові й 38 лексемами в українській мові, що поєднуються в п’ять ЛСГ – “Частина доби”, “Фаза”, “Пори року”, “Місяць року” і “День тижня”.

Перше місце за ступенем наповнюваності (в англійській мові – 46,39%, в українській мові – 55,26%) свідчить про пріоритетне місце **ЛСГ “Частина доби”** у межах мікрополя “Біологічний час” та її значущості у свідомості англійської й української лінгвоспільнот.

ЛСГ “Частина доби” містить дві підгрупи: “Темна частина доби” (*darkness* ‘темрява’, *moon* ‘місяць’; *вечорниці, місяць* ‘небесне тіло’) і “Світла частина доби” (*daytime* ‘день’, *light* ‘світло’; *зоря, півень*).

Зібраний фактичний матеріал виділяє *ніч* як найістотнішу частину доби, упродовж якої відбуваються події в англійських (53%) та українських (38,5%) казках. Лексеми *night* ‘ніч’ та *ніч* є не тільки найзатребуванішими в загальній структурі мікрополя “Біологічний час”, але й для казкового часу в цілому.

Кількісний аналіз лексичних одиниць ЛСГ “Фаза” свідчить про її цінність для англійської лінгвокультури (22 лексеми) і периферійність для української (2 лексеми).

Відношення до біологічного часу є за своєю природою антиномією. Основу становить довжина життя в часі – початок (народження), середина й кінець (смерть). Така східчаста представленість визначає три підгрупи – “Початок” (*birth* ‘народження’, *outset* ‘початок’), “Середина” (*middle* ‘середина’, *midst* ‘середина’) і “Кінець” (*death-bed* ‘смертній одр’, *decay* ‘в’янення’; *кінець, смерть*). Специфіка ЛСГ “Фаза” в українській мові полягає у відсутності іменників для позначення початку життя або серединного її етапу в народних казках. Значимим періодом для українців є кінець життя – *кінець, смерть*.

Семантичною ознакою ЛСГ “Пора року” є ‘час, що відлічується від точок сонцестояння й рівнодення’. Вона є третьою за поширеністю в англійських казках (15,46%) і другою в українських (26,32%). Дана група вербалізується лексичними одиницями, що утворюють дрібніші лексико-семантичні об’єднання – підгрупи “Зима”, “Весна”, “Літо” і “Осінь”. В обох лінгвокультурах превалюють, хоча й з невеликою чисельною перевагою, підгрупи “Зима” і “Весна”.

Етнокультурна специфіка біологічного часу виявляється на прикладі ЛСГ “Місяць року”, відбиваючи особливості свідомості двох народів. Дана група є незатребуваною в українській мові, в якій зареєстрована одна лексична одиниця (*березень*), тоді як в англійській мові зафіксовано 8 лексем (*August, December, July, June, March, May, Mayday, November*), що становить 8,25% і 2,63% відповідно.

Не будучи однаково актуальною й значимою для англійської та української лінгвокультур, ЛСГ “День тижня” одержує різну мовну фіксацію в лексичних одиницях для свого позначення: в англійських казках зафіксовані номінації для йменування всіх семи днів тижня, в українських казках ЛСГ “День тижня” вербалізується шляхом позначення 4 днів – *неділя, п’ятниця, середа, субота*.

Неділя (*Sunday* | *неділя*) як день тижня, упродовж якого відбуваються події, домінує в англійських та українських казках: 50% і 71,43% відповідно. Одиницями, що найменш активно (1 казка) репрезентують досліджуване ЛСГ, є лексеми *Monday* ‘понеділок’, *Thursday* ‘четвер’, *Wednesday* ‘середа’; *п’ятниця, середа*.

Мікрополе “Фізіологічний час”. Беручи до уваги загальновідому тезу про те, що кількість номінацій у мові прямо пропорційна його культурній значимості для даного народу, ми робимо висновок, що мікрополе “Фізіологічний

час” є актуальнішим для української лінгвокультури – 37,14% (в англійській мові даний показник становить 32,59%). Семантичною ознакою є ‘вік’.

Мікрополе “Фізіологічний час” формується двома ЛСГ: “Вік” і “Період життя”. Зіставний аналіз номінативної щільності засвідчує явне домінування ЛСГ “Вік” над ЛСГ “Період життя” в англійській мові: 54,14% і 43,49% відповідно. В українській мові кількісна різниця між аналізованими ЛСГ є незначною (4,87%), що вказує на їхню рівнозначність для української лінгвокультури.

ЛСГ “Вік” складають найменування трьох підгруп для позначення: старшого покоління (*ancestor* ‘предок’), *king* ‘король’), *Tom; Іван, предки, цариця*); молодшого покоління (*prince* ‘принц’, *Tommy, youth* ‘юність’; *Іванко, князенко, царівна*) та покоління одного віку (*twin* ‘близнюки’; *однолітки*).

Зіставлення затребуваності лексичних одиниць, що формують ЛСГ “Вік”, свідчить про відсутність явного домінанта. Так, активність конститuentів підгрупи “Старше покоління” в англійській мові складає 54,1%, в українській – 53,38%. Підгрупа “Молодше покоління” характеризується однаковим ступенем значущості для англійської (45,63%) і української (46,24%) лінгвокультур. Не одержала значної актуалізації й підгрупа “Покоління одного віку”, експлікуючись у зіставляваних мовах за допомогою однієї лексеми: *twin* ‘близнюки’), *однолітки*. Для обох лінгвоспільнот дана підгрупа є периферійною.

ЛСГ “Період життя” містить п’ять підгруп: “Дитинство” (*baby-boy* ‘хлопчик-немовля’, *kid* ‘дитя’; *дитина, дитя*); “Юність” (*boy-king* ‘хлопчик-король’, *girl* ‘дівчинка’; *дівчинка, хлоп’я*); “Молодість” (*damsel* ‘дівчина’, *lad* ‘парубок’; *легінь (легень), панночка*); “Люди середнього віку” (*man* ‘чоловік’, *woman* ‘жінка’; *жінка, чоловік*) та “Старість” (*dame* ‘жінка похилого віку’, *octogenarian* ‘вісімдесятирічна людина’; *баба, дід*).

Для зіставляваних лінгвокультур домінантною лексичною одиницею є *man* (45 казок), *чоловік* (77 казок), характеризуючись найбільшою активністю в своїй підгрупі. Відзначаємо особливу актуальність даної лексичної одиниці для української мови: лексема *чоловік* є найуживанішою не тільки в ЛСГ, до складу якої вона входить, але й у загальній структурі мікрополя “Фізіологічний час”.

У розумінні онтологічного часу симетричність для носіїв англійської та української мов простежується у схожих характеристиках біологічного часу – ніч, фізіологічного – середній вік. Етнокультурні розбіжності виявляються в: 1) різній кількісній заповнюваності: англійська мова пропонує більший вибір іменників для експлікації онтологічного різновиду казкового часу, детальніше його експлікуючи; 2) уподобаннях типу означеного часу (рік – для англійської лінгвоспільноти, день – для української); 3) кількісних показниках найзатребуваніших лексем – найактуальнішою для англомовної спільноти є лексична одиниця на позначення біологічного часу (*night* ‘ніч’), для української – виокремлення фізіологічного часу (*чоловік*).

2. Відображення онтологічного, фізичного, простору «у свідомості виникло із повсякденного досвіду людей як узагальнене поняття місця (локусу), у межах якого здійснюється як біологічне, так і соціальне буття людини» [8,

389]. До складу досліджуваного поля включаємо ті лексеми, у семантичній структурі яких виявлено сему, що отримала статус інтегративної для аналізованого угруповання – ‘місце’.

Компонентний аналіз лексичних одиниць ЛСП “Онтологічний простір” виявив диференційні семи, які сприяли увиразненню в його межах трьох лексико-семантичних мікрополів: 1) сема ‘частина простору, заповнена специфічною формою речовини й зайнята Землею’ (у нашому випадку Земля – Казковий Світ) – лексико-семантичне мікрополе “Геологічний простір” (*Arabia* ‘Аравійській півострів’, *mountain* ‘гора’, *plain* ‘рівнина’, *river* ‘ріка’; *впадина*, *рівнина*, *гора*, *острів*); 2) сема ‘сукупність фізичних умов, у яких перебуває живий організм’ – лексико-семантичне мікрополе “Середовище перебування” (*air* ‘повітря’, *ground* ‘земля’, *water* ‘вода’; *вода*, *земля*, *повітря*); 3) сема ‘положення на поверхні Землі в межах визначеної системи координат’ – лексико-семантичне мікрополе “Географічний простір” (*Africa*, *east* ‘схід’; *захід*, *південь*).

Ядерна зона онтологічного різновиду казкового простору конституюється складниками мікрополя “Геологічний простір”. Навколоядерна зона представлена мікрополем “Середовище проживання”. Периферія онтологічного простору представлена мікрополем “Географічний простір”.

Особливістю **лексико-семантичного мікрополя “Геологічний простір”** є багатоаспектність, що пов’язана із розмаїттям семантичної структури його конститuentів. В обох мовах фіксуємо відсутність генералізуючої лексеми для уособлення в казках геологічного простору в цілому, оскільки він є неоднорідним: може бути твердим (*high* ‘гора’, *hill* ‘пагорб’; *гора* ‘гірська місцевість’, *горб*) або мати рідку консистенцію (*lake* ‘озеро’, *stream* ‘потік’; *море*, *річка-самотік*); більш щільним (*forest* ‘ліс’, *wood* ‘ліс’; *ліщина*, *хаща*) або менш щільним (*field* ‘поле’, *glen* ‘долина’; *поле*, *пустеля*).

Лексико-семантичне мікрополе “Геологічний простір” кількісно домінує: в англійській мові зареєстровано 87 одиниць (79,09%), в українській мові зафіксовано 60 одиниць (81,08%). В аналізованому мікрополі виділено п’ять ЛСГ: “Рівнина”, “Впадина”, “Гірська місцевість”, “Острів” і “Півострів”, які, у свою чергу, поділяються на менші угруповання лексичних одиниць – лексико-семантичні підгрупи.

Склад лексико-семантичного мікрополя “Геологічний простір” істотно відрізняється в англійській та українській мовах як за кількісними показниками, так і за якісним наповненням. Кількісна різниця зумовлена не особливостями словотвору або стилістичними відтінками лексичних одиниць, а більшою кількістю синонімічних найменувань із розгалуженішою семантикою для тонкішої диференціації позначуваних понять.

Семантичною ознакою **ЛСГ “Впадина”** є ‘зниження земної поверхні, заповненою водою’. Англійська мова пропонує більший вибір синонімічних засобів опису впадин (48,27%). Хоча українська мова також багата топологічними номінаціями, що структурують впадину (*заріччя*, *лиман*, *поточина* ‘струмок’, *річка*, *став*), проте кількість найменувань ЛСГ “Впадина” в українській мові значно менша (28,33%), що зумовлено рельєфними особливостями місцевості.

В англійських та українських казках зафіксовані найменування, що диференціюють впадини за розміром – більші (*brook* ‘струмок’, *річка*) або менші (*brooklet* ‘струмочок’, *річечка*), хімічним складом – наявність (*ocean* ‘океан’, *sea* ‘море’; *лиман*, *море*) або відсутність (*lake* ‘озеро’, *озеро*) солей.

Реєстрація в англійській мові, на противагу українській, значної кількості іменників на позначення прибережної території (*bank* ‘берег річки, озера’, *beach* ‘відлогий морський берег’, *coast* ‘морський берег’, *seashore* ‘морський берег’, *shore* ‘морський берег’) пояснюється тим, що слов’яни, які населяють сушу, не мають потреби в чіткій диференціації прибережної лінії.

ЛСГ “Впадина” формує ядро мікрополя “Геологічний простір” в англійській мові, проте в українській мові вона відноситься до навколоядерної зони досліджуваного мікрополя.

Статус ЛСГ “Рівнина” як ядра в межах аналізованого мікрополя в українській мові відбитий в її максимальній вербальній експлікації – 33 одиниці (55%). Значне превалювання цієї ЛСГ пояснюється тим фактом, що низовини в Україні займають близько 70% усієї її території. Оскільки Україна перебуває в межах Східно-Європейської рівнини, у зонах соснових і змішаних лісів, лесостепу і степу, у просторовій картині казкового світу української лінгвоспільноти зафіксовані номінації, що відбивають таку фізико-географічну розмаїтість.

Важливість рівнинної частини для носіїв англійської та української мов відбита в лексичній диференціації номінацій рівнинної місцевості, які згрупуємо у дві лексико-семантичні підгрупи – “Лісова ділянка” і “Безліса ділянка”.

Периферія мікрополя “Геологічний простір” представлена ближньою і дальньою зонами. Ближню периферію формує ЛСГ “Гірська місцевість” – 16 лексем (18,39%) в англійській мові й 8 лексем (13,33%) в українській мові. Інтегративною семою найменувань аналізованої групи є сема ‘височина’. В обох мовах зареєстровані номінації як для позначення значних за розмірами височин (*mountain* ‘гора’, *гора*), так і незначних (*hill* ‘пагорб’, *горб*). Неактуальність семи ‘височина’ і, отже, її периферійність для носіїв англійської та української мов при формуванні геологічного простору обумовлено особливостями рельєфу Великої Британії і України: територія є рівнинною або мало холмистою і характеризується відсутністю великої кількості різко виражених нерівностей, що й пояснює домінуючу позицію номінацій саме для позначення низовини.

Дальню периферію мікрополя “Геологічний простір” становлять: 1) ЛСГ “Острів”: в англійській мові зареєстровані 2 лексеми (2,3%) – *island* ‘острів’, *isle* ‘острів’; в українській мові зафіксована одна лексема (1,67%) – *острів*; 2) ЛСГ “Півострів”: в англійській та українській мовах дана лексико-семантична група есплікується однією лексемою (*Arabia*, *Крим*).

Лексема *ліс* має особливу значимість для української лінгвоспільноти в моделюванні не тільки геологічного простору, але й казкового простору в цілому: серед усіх лексем ця лексична одиниця є найбільш затребуваною із максимальною кількістю уживань – 103 казки (51,5%).

Проведене дослідження уможливило виокремлення схожих і відмінних

рис у розумінні геологічного типу простору англійською та українською лінгвостільностями. Ізоморфізм виявляється в однаковому моделюванні периферії (ближньої й дальньої) лексико-семантичного мікрополя “Геологічний простір”. Аломорфізм простежується у формуванні ядра й навколоядерної зони мікрополя “Геологічний простір” різними групами та в їхньому асиметричному кількісному складі в англійській та українській мовах.

Лексико-семантичне мікрополе “Середовище перебування” формується трьома ЛСГ: “Земля”, “Вода” і “Повітря”. Лексичні одиниці даних груп розрізняються за диференційною семою ‘специфіка середовища проживання’.

В обох мовах аналізоване лексико-семантичне мікрополе нечисленне: в англійській мові зареєстровані 14 одиниць (12,73%), в українській мові – 8 одиниць (10,81%). Відсутність в обох лінгвокультурах численних синонімічних найменувань на позначення фізичних умов свідчить про те, що основні види середовища проживання – земля, вода і повітря – як базові поняття не мають потреби в детальнішій номінативній диференціації.

Ядром лексико-семантичного мікрополя “Середовище перебування” в англійській та українській мовах є **ЛСГ “Земля”** (*ground* ‘земля’; *земля*). Лінгвокультури, що зіставляються, однаково фокусують увагу на зазначеній групі як найбільш значимій. Вагомість окресленої групи, на наш погляд, пояснюється надійністю землі – поверхні, відомій людині, такій, що знаходиться під ногами. Через недостатню вивченість повітря й вода містять у собі невідомість, а отже, недостатньо знайомі для людини.

Серед одиниць ЛСГ “Земля” в українській мові виокремлюється лексема на позначення території, що протиставляє землю й воду, – *суша*. Наведена одиниця не має відповідного еквівалента в англійській мові, що свідчить про неактуальність поняття, що позначає дана лексема для носіїв англійської мови як мешканців острівної, а не материкової країни.

Лексеми *earth* ‘поверхня’, ‘земля’, *planet* ‘планета’, *world* ‘світ’; *світ* репрезентують зовнішній (космічний) ракурс землі, який є більш значущим для української лінгвостільності: *світ* (92 казки), *world* ‘світ’ (39 казок).

До навколоядерної зони лексико-семантичного мікрополя “Середовище перебування” належить **ЛСГ “Вода”**. Схожість у розташуванні цієї групи свідчить про її важливість, але не пріоритетність для носіїв англійської та української мов.

Периферійна частина мікрополя “Середовище перебування” представлена номінаціями **ЛСГ “Повітря”**, які відбивають сприйняття повітряного простору як гомогенного фізичного середовища, представленого в англійській та українській лінгвокультурах, однаковою кількістю близьких за значенням одиниць – *air* ‘повітря’, *sky* ‘небо’; *повітря*, *небо*.

В українських казках, на відміну від англійських, віддається перевага не повітрю, а небу як фізичному простору, що візуально сприймається як гомогенний простір. Невисока затребуваність в українських казках іменника *повітря* (одна казка) пов’язана з тим, що повітря українською лінгвостільністю сприймається не як простір, відкритий з усіх боків, а як речовина, що її вдихають живі істоти, як субстанція, необхідна для життя, що оточує людину всюди, і яка є безтілесною й невидимою, але може бути відчутною.

Проведений аналіз свідчить, що лексико-семантичне мікрополе “Середовище проживання” істотно не відрізняється в англійській та українській лінгвокультурах як за номінативним наповненням, так і за його структурною організацією. Ізоморфізм спостерігається в розташуванні досліджуваного мікрополя в крайній периферійній частині поля “Онтологічний простір”, аломорфізм простежується в різній актуальності окремих номінацій.

Лексико-семантичне мікрополе “Географічний простір” поділяється на дві ЛСГ: “Сторона світу” і “Континент”; в українській мові аналізоване мікрополе представлене лексемами, що позначають тільки сторони світу.

Номінації **ЛСГ “Сторона світу”** в казковому світі об’єднані семою ‘напрямок’. Уживання в казках обох лінгвокультур номінацій для позначення чотирьох основних напрямів (*east* ‘схід’, *north* ‘північ’, *south* ‘південь’, *west* ‘захід’; *захід*, *південь*, *північ*, *схід*) свідчить про те, що принцип чотирьох сторін є важливою віхою в пізнанні людиною навколишнього світу, яка з глибокої давнини визначала приблизний південний напрямок за розташуванням сонця в зеніті, східний – за місцем сходу, а західний – за місцем заходу сонця.

Найменування **ЛСГ “Континент”** (*Africa*, *America*) мають сему ‘великий простір суші, що омивається морями й океанами’. Острівне положення Великої Британії, економічні зв’язки з Америкою і численними англійськими колоніями в Африці спричинили появу в англійському казковому просторі номінацій на позначення згаданих вище континентів. Географічний простір перебуває на периферії онтологічного простору: в англійській мові зафіксовано 9 одиниць (8,18%), в українській мові – 6 одиниць (8,11%).

Симетричність у розумінні географічного простору в англійських та українських казках виявляється в більшій затребуваності номінацій, що не містять точного географічного позиціонування – немає значення, у якій частині світу або на якому континенті вигадані події мають місце.

Асиметрія сприйняття географічного простору в англійських та українських казках простежується в актуальності певної сторони світу. Так, для жителів Великої Британії у казках значимою є західна частина (*west* – 12 казок), для жителів України в казках затребувані північна й східна сторони (*північ*, *схід* – по 4 казки). Відсутність номінацій для найменування деяких понять (напр., континентів) географічного простору в українській мові пояснюється різними хронологічними межами появи казок у лінгвокультурах, що зіставляються.

У казковому хронотопі онтологічний час є складнішим для розуміння поняттям, а отже, й менш вербалізовано унаочненим, аніж простір, який піддається більшому коригуванню людиною, аніж час.

Розуміння онтологічного часу англійською та українською лінгвоспільнотами має схожі та відмінні риси. Ізоморфізм виявляється у кількісному домінуванні зазначеного типу в межах казкового часу та однакової його структурації. Обидві лінгвоспільноти надають перевагу об’єктивному часу – як категорії буття, проте різниця у 12% свідчить про його більшу значущість для англійського етносу. Співвідношення ізоморфних та аломорфних ознак дозволяє стверджувати про превалювання розбіжностей у концептуаліза-

ції онтологічного часу носіями англійської та української мов на кількісному рівні, що простежується у різному кількісному наповненні як ЛСП “Онтологічний час” у цілому, так і його складових; на якісному рівні зафіксовано домінування спільних рис – однакова структурна організація ЛСП “Онтологічний час”.

Онтологічний простір – це форма фізичного буття: об’єкт казкового світу знаходиться у певному середовищі (земля, вода, повітря) і проживає на певній території, що увиразнюється завдяки особливостям поверхні (впадина, рівнина, гора, півострів, острів), яка розташована у певному напрямку (північ, схід, захід, південь).

Свідченням значної спільності у розумінні онтологічного простору носіями англійської та української мов є однакова його загальна структурація – однакові мікрополя формують ядерну (мікрополе “Геологічний простір”), навколяядерну (мікрополе “Середовище перебування”) та периферійну (мікрополе “Географічний простір”) зони.

Кількісні дані щодо схожої номінативної щільності ЛСП “Онтологічний простір” в англійській (11,15%) та українській (11,49%) мовах свідчать про однаковий – незначний – ступінь його актуальності для зіставлених лінгвоспільнот.

Специфіка концептуалізації онтологічного простору в англійських та українських казках виявляється в його неоднакових релевантних ознаках. Незважаючи на тотожну загальну організацію в цілому, англійська та українська лінгвоспільноти виявляють віддаленість щодо розуміння актуальності різних типів геологічного простору (для носіїв англійської мови – впадина, для носіїв української – рівнина), що зумовлена різними геологічними особливостями території, на якій розташовані Велика Британія та Україна.

Членування й сприйняття казкового часу й простору англійською та українською лінгвоспільнотами дають можливість використовувати результати досліджень, одержаних на даному мовному матеріалі, у процесі репрезентації відповідних когнітивно значущих категорій в інших лінгвокультурах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воркачев С. Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании / С. Г. Воркачев // Филологические науки. – 2001. – № 1. – С. 64–72.
2. Демьянков В. З. Образность метаречи и языка-объекта когнитивной лингвистики / В. З. Демьянков // Когнитивные исследования языка. – Тамбов : Издательский дом ТГУ им. Г. Р. Державина, 2010. – Вып. VI. Международный конгресс по когнитивной лингвистике. – С. 33–34.
3. Карасик В. И. Лингвокультурные концепты времени и пространства / В. И. Карасик // Пространство и время в языке : междунар. науч. конф., 6–8 фев. 2001 г. : тез. и материалы. – Самара, 2001. – Ч. 1. – С. 16–18.
4. Кубрякова Е. С. О когнитивных процессах, происходящих в ходе описания языка [Электронный ресурс] / Е. С. Кубрякова // Выступление на Круглом столе “Исследование познавательных процессов в языке”, 3 нояб. 2009 г. – М. : Институт языкознания РАН, 2009. – Режим доступа : <http://www.ralk.info>.
5. Кубрякова Е. С. О месте когнитивной лингвистики среди других наук когнитивного цикла и о ее роли в исследовании процессов категоризации и концептуализации мира /

- Е. С. Кубрякова // Когнитивные исследования языка : [сб. науч. тр. / отв. ред. Н. Н. Болдырев]. — Тамбов : Издательский дом ТГУ им. Г. Р. Державина, 2010. — Вып. VII. Типы категорий в языке. — С. 13–18.
6. Маслова В. А. Лингвокультурология : [учеб. пособ.] / В. А. Маслова. — М. : Академия, 2001. — 208 с.
7. Попова З. Д. Полевые структуры в системе языка / З. Д. Попова. — Воронеж: Изд-во, 1989. — 197 с.
8. Сенів М. Г. Мовні засоби вираження локативності у класичних мовах / М. Г. Сенів // Одиниці та категорії сучасної лінгвістики : [зб. ст., присвячених ювілею В. Д. Каліущенко]. — Донецьк : ТОВ Юго-Восток, Лтд, 2007. — С. 388–397.
9. Слышкин Г. Г. Лингвокультурные концепты и метаконцепты / Г. Г. Слышкин. — Волгоград : Перемена, 2004. — 339 с.
10. Стернин И. А. Лексическое значение слова в речи / И. А. Стернин. — Воронеж : Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 1984. — 189 с.
11. Croft W. Cognitive Linguistics / W. Croft, D. A. Cruse. — Cambridge : Cambridge University Press, 2004. — 356 p.

Список джерел ілюстративного матеріалу

12. Briggs K. M. A Dictionary of British Folktales in the English Language incorporating the F. J. Collection. — Routledge & Kegan Paul, 1991. — 1168 p.
13. English Fairy Tales / Retold by Joseph Jacobs. — L. : David Nutt, 1890. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.sacred-texts.com/neu/eng/eft/index.htm>.
14. Folk Tales of England / [ed. by K. M. Briggs and R. L. Tongue]. — L. : Routledge and Kegan Paul Limited Broadway House, 1964. — 174 p.
15. Дерев'яне чудо: Народні казки. — Ужгород : Карпати, 1981. — 208 с.
16. Казки Карпат: Українські народні казки / [упоряд., вступ. ст., та слов. І. В. Хланти]. — Ужгород : Карпати, 1989. — 418 с.
17. Семиліточка: Українські народні казки. — К. : Веселка, 1990. — 319 с.
18. Українські народні казки. — Львів : Вид-во "Каменярь", 1966. — 279 с.
19. Українські народні казки. — К. : Веселка, 1988. — 285 с.

Стаття надійшла до редакції 14.09.2014 р.

УДК 811.111.2'276.6:351.752

Румянцева Е.А.

СТРАТЕГИИ И ТАКТИКИ РЕЧЕВОГО УБЕЖДЕНИЯ (на материале речи Президента Украины Петра Порошенко в Конгрессе США)

Статья посвящена анализу стратегий и тактик речевого убеждения, их языковой презентации в политической речи на материале обращения Президента Украины Петра Порошенко к совместной сессии Конгресса США.

Ключевые слова: речевое убеждение, стратегии, тактики, политический дискурс.

Румянцева О. А. Стратегії і тактики мовного переконання (на матеріалі промови Президента України Петра Порошенка в Конгресі США). *Стаття присвячена аналізу стратегій і тактик мовного переконання, їх мовній презентації в політичній промові на матеріалі звернення Президента України Петра Порошенка до спільної сесії Конгресу США.*

Ключові слова: мовне переконання, стратегії, тактики, політичний дискурс.

Rumiantseva E.A. Strategies and tactics of verbal persuasion (based on Ukrainian President Petro Poroshenko's speech to joint session of the US Congress) *The article deals with the analysis of verbal persuasion strategies and tactics, their linguistic presentation in political speech on the material of Ukrainian President Petro Poroshenko's appeal to the joint session of the US Congress.*

Keywords: verbal persuasion, strategies, tactics, political discourse.

Изучение языка политиков представляет в настоящее время особый интерес для лингвистики, так как этот язык является одной из важных форм презентации актуальной информации – событий, происходящих в нашей стране и в мире, а также их интерпретации представителями власти. Процессы социально-политических изменений украинского общества влекут за собой значительные изменения в сфере политической коммуникации и выдвигают новые требования к языку политического выступления, что обуславливает **актуальность** данного исследования. На современном этапе очевидна необходимость создания эффективной стратегии публичного политического выступления, которая позволила бы политике учитывать: а) динамику общественного развития, б) прагматические характеристики языковых средств, в) их наиболее эффективное сочетание в рамках отдельного выступления. Учёт ситуации общения, её общих и частных характеристик, правильное использование механизмов воздействия, их выразительных возможностей обеспечивает эффективное взаимодействие политика и аудитории, ведёт к достижению желаемых результатов.

Главными качествами политической речи являются публичность, целевая адресованность, идеологическая маркированность, аргументативность, конкурентность, что выражается особым способом выдвижения информации, положений и доказательств. В политических речах на передний план выходят механизмы убеждения и воздействия.

Целью данной статьи является репрезентация и анализ стратегий и тактик, используемых для речевого убеждения в процессе публичного вы-

ступления в политическом дискурсе. **Объектом** исследования является политический дискурс. **Предметом анализа** – способы вербальной реализации коммуникативных стратегий в процессе публичного выступления. В качестве **материала исследования** в статье использовалось обращение Президента Украины Петра Порошенко к Конгрессу США от 18 сентября 2014 года [10].

Поставленная цель предполагает решение следующих **задач**: 1) определение и классификация речевых стратегий и тактик в условиях политической коммуникации на основании изначально поставленных целей; 2) описание способов их вербальной репрезентации в публичном обращении.

Реализация стратегий исследуется в работе в русле лингвистической прагматики, которая базируется на функциональной концепции речевой деятельности с продуманным намеренным выбором лингвистических единиц для наилучшего воздействия на адресата [4, 152-165].

Политическая речь как форма публичной речи трактуется как процесс коммуникации, и как вид социального действия, и как само политическое действие, направленное на изменение представлений адресата о политической реальности, своего рода переконцептуализацию политического мира в сознании слушателей [6, 26-31]. Одним из важных коммуникативно-прагматическими свойств политической речи помимо её коммуникативной направленности является персуазивность, обозначающая воздействие автора сообщения на его адресата с целью убеждения в чём-то [5, 25].

Согласно определению Т.Е.Янко, коммуникативные стратегии состоят в выборе речевого намерения, семантических компонентов, определения объема информации, соотношения информации с состоянием сознания слушающих и фактором эмпатии, определения порядка следования коммуникативных составляющих, в выборе определенного коммуникативного режима, стиля и жанра [8].

Если коммуникативная стратегия – это планирование в максимально обобщенном виде, то коммуникативная тактика – это конкретные способы реализации стратегии [7], так реализуя стратегию убеждения, например в необходимости предоставления Украине летальной помощи (*lethal aid*), можно задействовать тактику критики, делегитимизации и дискредитации политического оппонента.

Все речевые стратегии действуют в одном направлении: оказать воздействие на адресата, с целью убедить его принять решение, нужное для субъекта политической деятельности, то есть коммуникативные технологии убеждения направлены на реализацию функции воздействия.

Вслед за О. С. Иссерс под коммуникативной стратегией понимаем «комплекс речевых действий, направленных на достижение коммуникативных целей», который «включает в себя планирование процесса речевой коммуникации в зависимости от конкретных условий общения и личностей коммуникантов, а также реализацию этого плана» [3].

Таким образом, феномен речевого убеждения и дальнейшего воздействия связан, прежде всего, с целевой установкой говорящего, который убеждает своих слушателей, влияя на их взгляды, ценности, их представ-

ления о мире и на принятие ими решений. В связи с этим для определения стратегий и тактик убеждения выделим основополагающие цели, которые преследует оратор в своём обращении. Представляется, что главная цель обращения Президента Украины Петра Порошенко заключалась в том, чтобы убедить США в том, что:

- Украине необходима помощь в виде летального оружия или предоставление средств на его закупку;
- Украина ни при каких условиях не примет аннексию Крыма;
- Украине необходим статус основного союзника США вне НАТО;
- украинцы не потерпят диктатуру власти, важнейшие ценности для Украины – это свобода, демократия и человеческое достоинство;
- мирное население восточной Украины подвергается жестоким страданиям и существует угроза глобального терроризма;
- существует необходимость в предоставлении инвестиций для реформирования экономической системы и системы правосудия Украины;
- украинская власть проведет радикальные реформы в стране и в армии;
- существует крайняя необходимость объединиться перед лицом тяжкого испытания.

В связи с этим актуальным остаётся вопрос о том, что делает речевое воздействие эффективным и с помощью каких лингвистических средств можно повысить эффективность воздействия. Исследование показывает, что стратегия убеждения включает в себя несколько вспомогательных стратегий, необходимых для её реализации. Это как общие речевые стратегии, часто используемые в публичных обращениях, так и частные.

Определим **общеречевые стратегии политического дискурса**, используемые в обращении Президента Украины, способствующие также убеждению и воздействию на аудиторию, к ним относятся: (1) **контакто-устанавливающая стратегия** (для привлечения и поддержания внимания аудитории); (2) **структурирующая стратегия** (для структурирования информации, выделения подтем); (3) **иллюстративная стратегия** (для поддержания, подтверждения или объяснения утверждения путем обобщения или приведения примеров).

Реализация контакто-устанавливающей стратегии осуществляется благодаря использованию в начале речи обращений и благодарности за приглашение: *Mr. Speaker, Majority Leader, Members of the House, Members of the Senate, Ladies and Gentlemen. Let me thank you for your warmth and hospitality.*

Параллельные конструкции с обращением: *Ladies and Gentlemen*, используются для привлечения внимания аудитории и его поддержания на протяжении всей речи, параллельные конструкции также служат для реализации структурирующей стратегии в речи Президента, например:

Ukraine needs to delegate more powers to local communities!

Ukraine needs to rely more on its strong, vibrant, and dynamic civil society!

Ukraine needs know-how, technology, and new start-ups to become better integrated with the global economy.

Стратегия структурирования информации и выделение подтем осуществляется путем постановки вопроса и ответа на него, иногда вопрос может быть риторическим: *Moldova, Georgia, Ukraine – what happens next?*

... people throughout the world are asking the same questions. “Are we on the eve of a new cold war?” “Is the possibility of a new, terrible and unimaginable European war there?” “Is what until recently seemed unthinkable now becoming a reality?” Sadly, today, the answer to these questions is – “Yes.”

How many more deaths will be caused by the handguns handed out, with absolutely no controls or accountability, in those regions? How many innocent children will step on land mines so massively utilized by separatists? How many lives will be ruined and souls poisoned by the propaganda machine?

Иллюстративная стратегия используется на протяжении всего обращения Президента и служит для реализации одной из основополагающих целей всей речи – убедить США и весь мир, что украинцы больше не потерпят диктатуру власти, что важнейшие ценности для Украины – это свобода, демократия и человеческое достоинство (*freedom, democracy and human dignity*). В связи с этим Президент приводит примеры героизма украинского народа, а также представителей татарского народа:

Day after day, week after week, month after month – thousands upon thousands streamed into the streets of Kyiv, simply because their dignity didn’t allow them to remain passive and silent, while their liberties were at stake.

The stand-off on the Maidan lasted three months. It culminated on February 20th and 21st – when over 100 protesters were shot by snipers. We call them the “Heavenly Hundred”. We revere them as true national heroes.

...Reshat Ametov, a 39-year-old father of three, decided not to be silent. This brave son of the Crimean Tatar people went on a one-man protest in front of the occupied City Hall. He did nothing more than hold a sheet of paper that said “NO to Occupation!”... Two weeks later he was found tortured and executed – mafia-style.

Убедить – значит в условиях наличия у адресата свободы воли и возможности рационально мыслить, при помощи вербальных и невербальных средств повлиять на процесс принятия адресатом решений путём изменения онтологического статуса его знания о факте или событии таким образом, чтобы адресат был уверен в благоприятности для него самого принятия предлагаемых мнений, отношений, оценок или совершения какого-либо действия [2, 15-16]. В качестве основных стратегий убеждения мы рассматриваем и сводим в таблицу следующие стратегии, которые способны реализоваться посредством ряда тактик (см. Таблица 1).

Аргументативные стратегии основываются на разумных доводах, как рациональных, так и эмоциональных, апеллирующих к ценностям адресата. Аргументация – это разновидность коммуникативной деятельности, направленной на убеждение адресата при помощи аргументов, где аргумент – это средство убеждения, имеющее речевую форму выражения и апеллирующее к мыслительным способностям адресата и его личностным ценностям. Наше исследование показало, что аргументативная стратегия политической речи конституируется на основе использования специфиче-

ских аргументативных тактик. Наиболее частотными в сфере политического общения оказались выделенные нами тактика контрастивного анализа, тактика видения перспективы, тактика обоснованных оценок.

Таблица 1

Стратегии и тактики убеждения

№ п/п	Основные стратегии Убеждения	Тактики, реализующие основные стратегии убеждения
1.	Аргументативная Стратегия	а) тактика контрастивного анализа; б) тактика перспективы; в) тактика обоснованных оценок; г) тактика иллюстрирования.
2.	Стратегия призыва к действию	а) тактика обещания; б) тактика призыва.
3.	Стратегия формирования положительной реакции аудитории	а) тактика учета ценностных ориентиров у адресата; б) тактика единения; в) тактика обращения к эмоциям адресата.
4.	Стратегия невербального воздействия	а) тактика использования поз, жестов, мимики; б) тактика ответной реакции (смех, улыбки, аплодисменты аудитории).

Тактика контрастивного анализа опирается на приём сопоставления. Сопоставление фактов, событий, результатов, прогнозов воспринимается адресатом как убедительные аргументы. В основе представленного материала параметрами сопоставления являются темпоральные и пространственные отношения. Категория темпоральности в политической речи проявляется чаще всего, по нашим наблюдениям, в сопоставлении двух основных характеристик: (1) характеристика прошлого, (2) настоящего и (3) будущего. Модель структуры фрагмента аргументативного текста образуется из глаголов формы Past Indefinite и формы Present Continuous, например:

*The people of Ukraine stood up to the corrupt regime of Yanukovych. They **stood their ground** during **this dramatic winter** – and **they are standing their ground right now!***

Встречается и иное сочетание временных характеристик – формы Past Indefinite и Present Perfect:

20 years ago**, in the Budapest Memorandum, Russia **vowed** to provide for the inviolability of Ukraine's state borders and territorial sovereignty. **In reality**, what we got from Russia was annexation and a war that **has brought Ukraine to the brink of its survival.

На примере анализируемого материала отмечаем, что тактика контрастивного анализа сопоставляет не только прошлое с настоящим и будущим, а в первую очередь – факты, идеи, мировоззрения двух уровней жизни: в прошлом – коррупционного режима Януковича, в настоящем и будущем – перспектив проевропейского направления развития страны.

Ukraine needs modern governance and non-corrupt public administration!

We are painfully aware of these sins...: corruption, bureaucracy and the self-preserving cynicism of political elites. vs We need a state that would give its citizens a life of dignity, fairness and equal opportunity.

Тактика указания на перспективу направлена на то, чтобы выразить стратегические цели, позиции и намерения говорящего. В публичном обращении не только оценивается политическая и экономическая ситуация в стране, но так же дается прогноз развития событий в будущем. Указание на перспективу включает предлагаемое решение и предполагаемый результат.

Несмотря на то, что ментальный акт прогнозирования может сопровождаться известной долей сомнения, апелляция к результату придаёт прогнозированию аргументативную силу. Рассмотрение некоторого решения с точки зрения последствий, которые оно за собой влечёт, является одним из важнейших аргументов за или против этого решения.

And I am confident: if this war is about rights, and not about geopolitical ambitions – a solution must, and will be, found!

Видение позитивной перспективы в исследуемом материале отображается посредством использования прилагательных и наречий со значением «новый», «свободный», например: ***newly mobilized society, new political generation, new and better version, Ukraine's new leadership, new future for Europe, live free, free world;*** и глаголы с положительным созидательным значением: *to create, to support, to make sure, to look forward to, to live free, to build a democracy, to result in.*

Прогнозирование политиками развития событий бывает более убедительным, когда в высказывании указывается обусловленность перспективы определёнными факторами. При этом на речевом уровне тактика указания на перспективу чаще всего выражается сложными условно-предположительными синтаксическими конструкциями:

If they are not stopped now, they will cross European borders and spread throughout the globe.

Обусловленность прогноза может иметь свернутую речевую форму – в виде простого предложения, в котором предположительные отношения выражаются адвербиальной группой: ***In the upcoming years, building a strong military will be another existential test for Ukrainian democracy.***

Таким образом, создание как положительной, так и негативной перспективы с помощью речевых средств осуществляется как через атрибутивность, так и через акциональность, т.е. систему глаголов – форм будущего времени, модальных глаголов и предикатов, а также на уровне синтаксических структур.

Тактика обоснованных оценок. Только обоснованные оценки могут быть приняты как аргумент в речи оратора [1]. При этом, безусловно, сама необходимость аргументирования предполагает наличие разных точек зрения на одну проблему. Выделяя в аргументативной стратегии тактику обоснованных оценок, мы имеем в виду суждения, при помощи которых ора-

тор стремится объективно оценить предмет и обосновать свою оценку. На семантическом уровне это осуществляется установлением между частями аргументативного текста причинно-следственных отношений:

Today, aggression against Ukraine is a threat to global security everywhere... If they are not stopped now, they will cross European borders and spread throughout the globe...

To prevent this, thousands of Ukrainian soldiers are in the line of fire right now.

Рассмотрим репрезентацию тактики обоснованных оценок на лексико-семантическом уровне. По нашим наблюдениям обращение Президента Украины сопровождалось высоким духовным и эмоциональным подъемом. При этом эмоциональность оценочной лексики создается за счёт использования устойчивых словосочетаний: *values come first, live free or die*.

Повышенную эмоциональность оценкам придаёт употребление слов и словосочетаний со сниженной стилистической окраской, например: *one of the most cynical acts of treachery in modern history, one of the worst setbacks for the cause of democracy in the world*, в том числе и описание собственных чувств, вызванных страшной трагедией: *...this man's final tormented minutes sends chills down my spine; ... from bottom of heart; Today I stand here – in awe of this tragedy*.

Часто оценка в речи выражается прилагательными и причастиями: *this was an indisputable brutal act of terror, my hardest duty, incredible human cost and sacrifice, true success, cold-blooded killing, unbreakable will, Russia's open unprovoked hostility*, реже существительными: *Maidan was a victory against police brutality, harassment by the state-controlled media, violence, and intimidation; spirit of hate; a synonym for sacrifice, dedication and unbreakable will; he was tortured and executed – mafia-style*.

Глаголы в роли обоснованных оценок обычно отмечаются в составе сложного предиката в сочетании с модальными словами и наречиями:

The world simply cannot allow this kind of behavior!

Ukraine needs to rely more on its strong, vibrant, and dynamic civil society!

В наших материалах отрицательных оценок больше. Это объясняется тем, что речь произносится в наиболее сложный период украинской истории – во время войны. Например:

The bloodshed must stop! The pandemic of hate must be localized and contained! As president, looking in the eyes of the mothers and wives of the dead soldiers and civilians has been my hardest duty.

Проведенный нами анализ материала показал, что в обращении Президента Украины представлены как рациональные, так и эмоциональные виды оценок. Среди рациональных много оценок нормативного характера:

We need a state that would give its citizens a life of dignity, fairness and equal opportunity.

I am ready to do my utmost to avoid a further escalation and casualties.

Тактика иллюстрирования проявляется в использовании фактов и примеров. В отличие от факта – самодостаточного события, из которого с неизбежностью вытекает правильность тезиса, пример – это только одно

из ряда событий, любое из которого в равной мере подтверждает высказанную мысль. На речевом уровне тактика иллюстрирования в обращении реализуется посредством следующих выражений: *Let me share with you two human stories that illustrate my point; allow me to remind you; 20 years ago; in 2008; today; given today's situation; on March 3rd*, которые чаще всего начинают предложение.

Аргументация обычно опирается на реально существующие факты. Факты являются самым надёжным аргументом доказательства, если они правильно подобраны и объективно отражают картину события. Наиболее убедительны в этом аспекте документально подтверждённые данные.

Например: *Day after day, week after week, month after month – thousands upon thousands streamed into the streets of Kyiv, simply because their dignity didn't allow them to remain passive and silent, while their liberties were at stake.*

Стратегия побуждения к действию. Задача стратегии побуждения к действию – воздействовать на аудиторию таким образом, чтобы побудить их к совершению определённых действий и поступков. В этом случае задействуются **тактика призыва и тактика обещания.**

Исследуемый материал показывает, что призыв Президента Украины к конгрессу США, главным образом, выражен эксплицитно – часто посредством параллельных конструкций на протяжении всего обращения:

I urge America to help us and to rise and be equal to its natural and manifest role – I urge America to lead the way! Therefore, I urge you not to let Ukraine stand alone in the face of this aggression. I strongly encourage the United States to give Ukraine special, non-allied partner status. I also ask that the United States be forceful and stand by its principles with respect to further sanctions against the aggressor.

Тактика призыва также реализуется имплицитно в виде:

а) утверждения-слогана: *“Live free!” – must be the message Ukraine and America send to the world, while standing together in this time of enormous challenge.*

б) сослагательными конструкциями: *By supporting Ukraine, you support a new future for Europe and the entire free world. By supporting Ukraine, you support a nation that has chosen freedom in the most cynical of times.*

Эти фразы в имплицитной форме представляет собой не что иное, как призыв поддержать Украину возможным для Америки способом.

Тактика обещания на речевом уровне чаще всего манифестируется формами будущего времени или утвердительными предложениями в настоящем времени:

I am ready to do my utmost to avoid a further escalation and casualties – even at this point, when the war has already started feeding on itself. I am ready to offer those who live in Donbas more rights than any part of Ukraine has ever had in the history of the nation. I am ready to discuss anything – accept one thing – Ukraine's dismemberment. I gave my voters this pledge – and I will stick to it!

Анализ лексем, обозначающих предмет обещаний позволяет выделить некоторую закономерность. Для обозначения обещаний наиболее часто

употребляются лексические единицы двух групп, которые можно условно обозначить как (1) «peace - dignity - freedom» и (2) «I (as President) - we (Ukrainians) - Ukraine», то есть граждане страны требуют мира, обретения чувства собственного достоинства и свободы, а Президент страны (I (as President)) обещает выполнить требования украинского народа. Иначе говоря, предмет обещания в этих отношениях расположен на пересечении, с одной стороны – требований народа (peace - dignity – freedom), с другой – стратегии Президента, подразумевающей личную ответственность по отношению к своей стране и народу.

Стратегия формирования положительной реакции аудитории использует тактику учета ценностных ориентиров у адресата. Широко известно, что одной из отличительных особенностей американского национального менталитета является чувство гордости за свою страну, осознание незыблемых ценностей американского народа. Анализ речи Президента Украины позволяет утверждать, что одним из эффективных средств речевого воздействия является воззвание к ценностным ориентирам адресата, например:

*This partnership is not circumstantial. It has not come about because we find ourselves “in the same boat”. It came about because, in the moment of existential crisis, Ukraine’s choice was the same as America’s: **freedom, democracy, and the rule of law.***

“Live free or die!” – was one of the mottos of the American Revolutionary War.

*Speaking in the United States Congress, from **this high beacon of freedom**, I want to thank them for their sacrifice!*

Тактика учета ценностных ориентиров тесно связана с тактикой единения, успешно применяемой Президентом Украины П.Порошенко в своей речи: *Ukraine has always had a special bond with the United States. Today, Ukraine is taking shape as America’s natural and consequential partner in the region.*

Важным параметром анализируемого обращения является его интенциональность как индивидуальная, так и групповая. Под индивидуальной интенциональностью имеются в виду цели, преследуемые оратором в выступлении. Под коллективной интенциональностью подразумевается стремление договориться и действовать сообща. В публичной речи отражается совокупность интенциональных действий, которые взаимодействуют с определённой концептуальной системой (социума США). Концептуальная система определённой культурно-социальной общности детерминирует формирование интенции, выраженной в конкретном речевом акте. Можно предположить, что прослушав обращение, адресат (т.е. Конгресс США) получил положительный заряд энергии, поскольку ценностные ориентиры и интенции оратора совпадают с ориентирами и интенциями слушателя.

Тактика обращения к положительным эмоциям адресата наряду с тактикой единения формируется за счет использования лексики и метафор с положительной коннотацией при упоминании простых украинцев, которые своей самоотверженностью препятствуют агрессии, и при размыш-

лении о будущем страны, например: *values, truth, freedom, dignity, justice system, true national heroes, unbreakable will, in the same boat, rule of law.*

Отрицательно окрашенная лексика и метафоры с негативной коннотацией соответственно вызывают отрицательные эмоции у аудитории и используются в описании агрессии и вероломства: *brink of survival; imperialistic mindset; to fan the flames of war; dark, torn and bitter Europe as part of a new world order; nightmare of a full relapse; badly mutilated; indisputable brutal act of terror, cold-blooded killing, uncontrolled weapons.*

Стратегия невербального воздействия. Известно, что невербальные средства коммуникации выполняют метакоммуникативную функцию, без которой невозможно эффективное общение, и тем более эффективное убеждение аудитории. Множество составляющих невербальной коммуникации – то как Президент Украины вошел в зал Конгресса США, его дружественные и крепкие рукопожатия с представителями Конгресса США, решительное выражение лица и спокойная улыбка, а также ответная реакция аудитории, – все это предшествовало вербальной коммуникации, но уже создало определенный положительный настрой аудитории. Само обращение к Конгрессу неоднократно прерывалось овациями и сопровождалось невербальным жестом наивысшего признания и поддержки – представители высшей и нижней палат Конгресса США неоднократно поднимались со своих мест и аплодировали стоя. Жесты, мимика, поза Президента Украины (см. Фото 1), его тон, модуляции и интонация с которой произносилась речь, – все эти невербальные средства коммуникации, по нашему мнению, обладают сильным потенциалом для эффективного общения с аудиторией и убеждения адресата.

Фото 1

Вывод: анализ феномена речевого убеждения на материале обращения Президента Украины Петра Порошенко к совместной сессии Конгресса США демонстрирует, что наиболее эффективными являются: аргументативная стратегия, стратегия призыва к действию, стратегия формирования положительной реакции аудитории, стратегия невербального воздействия,

реализуемых посредством определенных тактик, лексико-синтаксических средств, невербальных средств.

Перспектива дальнейшего исследования представляется в анализе эффекта речевого убеждения, под которым понимаем убеждение такого рода, которое «приводит к росту интенсивности в принятии чужого защищаемого мнения, так чтобы **склонить** слушающих к целевому **действию** (позитивному действию или к отказу от действия) или, по крайней мере, создать у них **предрасположенность к такому действию, проявляемую в удобный момент**» [9,59].

ЛИТЕРАТУРА

1. Анисимова Т.В. Типология жанров деловой речи: Риторический аспект / Т.В. Анисимова: автореф. дисс.... докт. филол. наук. – Краснодар, 2000. – 45 с.
2. Бокмельдер Д. А. Стратегии убеждения в политике: анализ дискурса на материале современного английского языка: автореф. дис. ... канд. филол. наук / Д. А. Бокмельдер. – Иркутск, 2000. – 23 с.
3. Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / О. С. Иссерс. – Омск: Изд-во Омск. гос. ун-та, 1999. – 284 с.
4. Матвеева Т.В. Управление собеседником в диалогическом речевом общении / Т.В. Матвеева // Проблемы речевой коммуникации: Межвуз. сб. науч.тр. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 2004. – Вып. 4. – С. 152-165.
5. Чернявская В.Е. Дискурс власти и власть дискурса : проблемы речевого воздействия: учеб. пособие / В.Е. Чернявская. М. : Флинта: Наука, 2006. – 136 с.
6. Чудинов А.П. Спортивная метафора в современном российском политическом дискурсе / А.П. Чудинов // Вестник ВГУ. Сер. лингвистика и межкультурная коммуникация. 2001. - №2. – С. 26-31.
7. Чудинов А.П. Метафорическая мозаика в современной политической коммуникации: монография / А.П.Чудинов. – Екатеринбург: Урал. гос. пед. ун-т, 2003. – 248 с. – [Электронный ресурс] <http://www.philology.ru/linguistics2/chudinov-03a.htm>
8. Янко Т.Е. Коммуникативные стратегии русской речи / Т.Е. Янко.– Москва, 2001. – 384 с.
9. Perelman С., Olbrechts-Tyteca L. Traité de l'argumentation: La nouvelle rhétorique. – 4-e edn. – Bruxelles: U. de Bruxelles, 1983. – С.59

Материал исследования

10. [Электронный ресурс]: Режим доступа: <http://www.president.gov.ua/en/news/31256.html>

Стаття надійшла до редакції 3.12.2014 р.

ІНСТРУМЕНТИ МОВЛЕННЄВОЇ МАНІПУЛЯЦІЇ В АНГЛОМОВНІЙ “ЖОВТІЙ” ПРЕСІ

Стаття присвячена визначенню тактик, прийомів, мовних засобів як головних інструментів реалізації стратегій англomовної “жовтої” преси. Особлива увага приділяється маніпулятивним потенціям мовних засобів. У статті обговорюються перспективи подальшого дослідження вербалізаторів мовленнєвої маніпуляції в англomовній “жовтій” пресі.

Ключові слова: мовні засоби, вербалізатори, мовленнєва маніпуляція, англomовна “жовта” преса.

Сіденко Н. Г. Инструменты речевой манипуляции в англоязычной “желтой” прессе. *Статья посвящена определению тактик, приемов, языковых средств как основных инструментов реализации стратегий англоязычной “желтой” прессы. Особое внимание уделяется манипулятивным потенциалам языковых средств. В статье обсуждаются перспективы дальнейшего исследования вербализаторов речевой манипуляции в англоязычной “желтой” прессе.*

Ключевые слова: речевые средства, вербализаторы, речевая манипуляция, англоязычная “желтая” пресса.

Sidenko N. G. Tools of speech manipulation in the English “yellow” press. *The article is devoted to determination of some tactics, devices, language means being the basic tools in strategy implementation of the English “yellow” press. Special attention is paid to the manipulative potential of the language means. The perspectives for further research of speech manipulation verbalizers in the English “yellow” press are discussed.*

Key-words: language means, verbalizers, speech manipulation, the English “yellow” press.

Типовою тенденцією сучасності виступає процес індокринізації, наповнення масової свідомості певним змістом. Індокринізоване населення стає податливим до маніпуляцій у сфері масової свідомості [10, 200]. Цей процес супроводжується глобальним впливом медіа на свідомість індивідів. Не останню роль у цьому відіграє “жовта” преса зі статусом популярного розважального типу преси з великим потенціалом маніпулятивного впливу на свідомість читача, зокрема англomовна, враховуючи її історичні корені. Механізм маніпулятивного мовленнєвого впливу відбувається за умов зміни мовної картини світу, коли реципієнт, приймаючи “надбудовані” асоціації, ставить вторинні змісти на місце первинних у системі значень своєї мовної картини світу. Його “стара” особистість пригнічується, так як “ною” мовою встановлюється контроль над його свідомістю [3, 205 – 216].

Особливості вербальної маніпуляції вивчаються *політичною лінгвістикою* (І. М. Борисова, Є. В. Будаєв, М. Б. Ворошилова, Н. Е. Гронська, М. Джонсон, Ю. М. Караулов, Дж. Лакофф, А. П. Чудінов, В. Г. Костомаров, Н. Б. Руженцева, К. В. Нікітіна, О. О. Романов, Н. Ю. Воєводін, О. А. Філінський, Л. О. Баркова, П. П. Лобас), лінгвістикою на матеріалі *публіцистичного* (А. М. Баранов, Г. Я. Солганик, Е. В. Чепкіна), *медійного* (Ю. С. Баскова, Є. Ю. Булігіна, Т. І. Стексова, О. М. Бикова, М. Р. Желтухіна, Г. Г. Хагарезов, В. Г. Лемеш, І. Г. Ка-

тенєва) *рекламного* (В. В. Зірка, Ю. К. Пирогова, О. А. Давіденкова, О. В. Нагорна, Т. В. Полетаєва, О. С. Попова, М. С. Шевельова, О. Г. Кабанова, М. М. Донська) та *газетного* (Ю. А. Антонова, Є. В. Горіна, Є. О. Лазарева, Т. С. Гусейнова, В. П. Вопперський, О. С. Подчасов, М. О. Шамелашвілі) дискурсів. Дослідження мовленнєвої маніпуляції посідає ключову позицію у теорії мовленнєвого впливу. *Психолінгвістичними* проблемами мовленнєвої маніпуляції займалися О. О. Леонтьєв, М. І. Жинкін, М. О. Рубакін, Р. М. Фрумкіна, Т. М. Дрідзе, І. Н. Горелов, К. Ф. Сєдов, Н. В. Уфимцева, П. П. Белянін, Т. Слама-Казаку, І. О. Зимня, Є. О. Ножин, Ю. О. Сорокін, Л. В. Сахарний, Ю. О. Шерковін, П. Паршин, А. У. Хараш, Я. М. Колкер, А. А. Брудний, Р. Румметвейт, Дж. Мортон; *прагмалінгвістичними* – Н. О. Остроушко, О. С. Іссерс, Н. Д. Арутюнова, Г. А. Копніна, В. І. Карасик, О. В. Денисюк, О. М. Паршина, Є. М. Верещагін, С. С. Єлисеєва, Д. В. Ольшанський та ін.

Але цьому переліку дослідницьких напрямів вербального впливу бракує розгляду мовленнєвої маніпуляції у вузькоспеціалізованих сферах, наприклад, у англomовній “жovтій” пресі, яка корегує або створює нову мовну картину світу за рахунок “нової” мови.

Метою цієї статті є визначення інструментів мовленнєвої маніпуляції в англomовній “жovтій” пресі. В зв'язку з цим постають наступні завдання:

- встановити головні інструменти мовленнєвої маніпуляції в англomовній “жovтій” пресі та виявити взаємозв'язок між ними;
- окреслити й описати найпоширеніші вербалізатори мовленнєвої маніпуляції у англomовній “жovтій” пресі.

Маніпулятивність у рамках дискурсу реалізується через технології мовленнєвої маніпуляції – системи використання сукупності інструментів її імплементації [19, 161 – 162]. Тому, враховуючи дискурсний підхід до вивчення маніпулювання, інструменти мовленнєвої маніпуляції в англomовній “жovтій” пресі треба розглядати невідокремленими від газетного – зокрема та медійного дискурсу – взагалі. До поняття “інструменти мовленнєвої маніпуляції” в англomовній “жovтій” пресі відносяться тактики, прийоми, вербальні засоби, які реалізують стратегії створення ілюзій, генерації емоціональної напруги, героїзації, дискредитації/антидискредитації. Якщо маніпулятивні дії належать до соціальної сфери, то їх можна назвати універсальними соціальними тактиками, що припускають їхній перелік у вигляді інвентаря [7, 33]. Серед головних тактик є такі: переакцентування (замовчування), надягання маски (солідаризація), наклеювання ярликів, звинувачення/ображення, натяк/інтрига, гра мотивом. В якості найпоширеніших прийомів мовленнєвої маніпуляції в англomовній “жovтій” пресі слугують: використання чуток, створення контрасту, висміювання, відволікання (“копченого оселедця”), недосказаність (контекст), відвертість заяви, інформаційний галас, лякаюча тематика, спотворення та конструювання фактів. Оцінити дієвість маніпулятивних прийомів, без яких не обходиться жодне ЗМІ, прослідкувати “народження” психологічних “пасток” у тексті на всіх стадіях його створення і дати вичерпний аналіз усіх текстових рівнів маніпулювання, можливо лише, звернувшись до риторики [6, 18].

До риторичних прийомів традиційно відносять тропи і фігури. Поняття

“троп” – це система незіставних значущих елементів, ієрархічно організованих, мотивованих, приймаючих участь у контекстуальних відношеннях семантичного переносу [11]. Тропи, створюючи конотації і поширюючи значення слова, можуть направляти асоціації у необхідному продуценту напрямку, а це значить, що за допомогою тропів можна маніпулювати. Іронія, гіпербола, оцінна метафора, мейозіс, пейоративний/меліоративний перифраз, актуалізуючи денотативну інформацію, посилюють зображення, наприклад:

The source adds that on the night she made light of the breakup, Brit had cried a puddle of tears moments earlier. It's tons of fun! (гіпербола) (31, 6, 61).

It took only nine years, but Hollywood's reigning power couple, Brad Pitt and Angelina Jolie, has finally tied the knot (іронія) (30, 40).

Іронія виявляє маніпулятивну силу, бо відображує опозицію “добре – погане”, створюючи трагікомічні ефекти.

Концептуальна метафора, метонімія створюють зсув у сигніфікації знаку і тому мають більшу маніпулятивну силу [17, 10 – 17]: *She just got new ink: her date to hubby Ryan Sweeting, in large Roman numerals between her shoulder blades (метонімія) (31, 45).* Тропи відіграють креативну роль у оновленні думки, народженні нової ідеї, виказуючи потенційну можливість маніпулювати суспільною свідомістю. Маніпулятивні властивості фігур і тропів різняться за силою – фігури поступаються тропам. Іконізм фігури – це її семіотична властивість, що виступає синтаксичною діаграмою протікання почуттів [21].

Оцінність мови “жовтої” преси створюють антитеза, оксюморон, іронія. Антитеза може бути реалізованою на рівні вислову або на рівні всього тексту, виступаючи його композиційним прийомом [14, 82 – 83]. Маніпулятивна потенція антитези базується на використанні опозиції когнітивних категорій:

Rot in Hell!

Amanda, 27, and her fellow victims, Gina De-Jesus, 23, and Michelle Knight, 32, survived imprisonment, repeated rapes, beatings and starvation as they lived chained up like animals in Castro's house (26, 39).

У деяких ЗМІ експлуатуються опозиції “свій – чужий” [16, 483]. Сенсаційність притаманна “жовтій” пресі, яка за браком сенсацій не нехтує штучними “інформаційними вибухами.” Розглядаючи наведений вище приклад, можна виразити сумнів щодо реальності прізвищ жертв – *Jesus* та *Knight*. Імовірно, вони штучно протиставлені вислову у заголовку *Rot in Hell* у рамках стратегії героїзації. Антитеза реалізує прийом контрасту в англійській “жовтій” пресі:

But even in The Happiest Place on Earth, Mariah was the picture of Misery (31, 39). “Sometimes I exercise – but I never want to be one of those people who say “I just don't feel good unless I've worked out.” I feel great when I don't work out” (30, 46).

Нестандартність і парадоксальність стилю англійської “жовтої” преси підтримуються застосуванням метафори, епітету, оксюморону, зевгми та каламбуру. Наведемо приклади:

Jennifer put her pregnancy downtime to good use, designing a collection of maternity clothes for A Pea in the Pod (метаф.) (22, 12).

His raven-haired wife was spotted in NYC (26, 6); But their relationship is dangerously toxic – and they're the only ones who don't realize that (enim.) (31,42).

But ever since finding out she was expecting, a source says Eva and Ryan have not only been achingly happy, they've also become "united in a way they never thought imaginable (оксюм.) (32, 37).

We wore red shirts (The Reds = Arsenal football team), they – red faces (25, 55); The season premiere gets down and dirty (зевгма) (35, 54).

So for now, we wait – it'll soon be Vegas time again, no ifs, ands or butts! Chuckling, the source added, "Well, may be some butts" (каламбур) (34, 13).

Метафора й епітет працюють на більш глибоких рівнях свідомості людини, а каламбур, оксюморон та зевгма впливають на ірраціональне сприйняття, не потребуючи від реципієнта надмірних розумових зусиль. Ці мовні засоби розраховані на еліптичне читання, що характерно "середній" аудиторії. Тому ми можемо говорити про їхню гедоністичність і підпорядкованість тактиці солідаризації. Зевгма завдяки своїй алогічності є інструментом висміювання, створення комічного, а завдяки своїй раптовості вона стає важелем для коригування емоційної напруги.

Екстремальна експресивність англомовної "жовтої" преси часто досягається комбінацією (конвергенцією) декількох тропів або фігур, навіть у одному реченні: *But even in The Happiest Place on Earth, Mariah was the picture of Misery*. На прикладі цього речення була продемонстрована антитеза (див. вище), але тут присутні перифраз *The Happiest Place on Earth – Walt Disney World* (за контекстом) та метафора *the picture of Misery*. У реченні, що наведене вище для ілюстрації каламбуру (*So for now, we wait – it'll soon be Vegas time again, no ifs, ands or butts! Chuckling, the source added, "Well, may be some butts"*), одночасно актуалізуються значення слів *butts* та *butts*, останнє з них ще задіяне у метонімічному переносі значення, де *some butts* означає *some girls*.

Англомовна "жовта" преса широко залучає стилістичні прийоми і виражальні засоби на синтаксичному рівні. Здібність парцельованих і паралельних структур у максимально економній формі вмещувати максимум змісту і виразності пояснює їхню функціональну особливість:

They don't know where or when the wedding will be. Olivia hasn't picked out a dress. They haven't discussed how big the wedding will be (паралельні конструкції) (30, 33). You can take the girl out of The Real Housewives (while she goes to prison), but can't take the housewife out of the girl (хіазм) (31, 8).

Парцельовані структури можуть ще передавати дискретність мислення адресанта:

So moving forward, it's all about my music. New hair, new style, new lifestyle, and new focus on what my artistry is about (31, 49). BREAK THE RULES. NOT THE LAW (31, 76).

Останній приклад демонструє не стільки емоційно-експресивну, скільки маніпулятивну функцію парцельованої структури за рахунок інваріантності змістів. Вираз можна розуміти як заклик до зламу стереотипів, догм, застарілих устоїв, поважаючи закон, або, навпаки, незважаючи на нього, бо не існує такого закону взагалі, який не дозволяє це робити. Вислів можна

декодувати як пропозицію не дотримуватися жодних правил, жодного закону. У даному випадку специфічна структурна особливість парцеляту впливає на смислове сприйняття базової частини структури.

Серед виражальних засобів на синтаксичному рівні в англomовній “жовтій” пресі часто зустрічаються еліпсис, апосіопеза, емфатичні конструкції. Еліпсис розширює інваріантність змісту, зумовлює завершення, домислення, але у прокладеному адресантом руслі [12, 208]. Еліпсис спрощує конструкцію речення, мінімізує об’єм інформації і прискорює її обробку адресатом:

Britney finding it hard to cope; Xtina losing her job; Sarah single and loving it (31, 6); No baby blues here! (30, 24); No surprise here! (31, 64); Jen on motherhood (30, 36); Miki and Douglas back on? (31, 32).

Апосіопеза (апос(з)іопезіс) – це прийом замовчування інформації, який у певному контексті виконує маніпулятивну функцію [14, 76]. Апосіопеза раптовою обірваністю змісту і форми створює ситуацію, коли продуцент вимушує реципієнта переключитися з розважального режиму до раціонального сприйняття, щоб створити у адресата ілюзію самостійного прийняття рішення, підвести до необхідного висновку:

We wanted to poke fun at all the drama and show how we deal with it. We read some of these articles and... (27, 42).

Інверсія та емфатичні конструкції виконують атракційну функцію для висування певної бажаної характеристики об’єкту на перший план:

Gone are the days when Bruce Jenner’s most pressing concern about his daughters was how much lipstick they were wearing (30, 9). It isn’t just fidelity issues that are pushing them apart (30, 39).

Виражальні засоби на фонографічному рівні використовуються в англomовній “жовтій” пресі як інструменти мовленнєвої маніпуляції, а саме: римування слів: *Remember, kids, there’s a reason the word “pain” is in champagne (30, 4)*, графон: *laff = laugh, undies = underwear (23), guls = girls, coupla = couple, betcha = better (34, 13), Yeezus = Jesus, habla = had (35, 13)*; скорочення: *r = are, ave = have, celeb = celebrities (23, 41)*; *’em = them, ’ung = things, ref = referee (24)*; *amp = amplify (30, 9)* та суто графічні засоби. Римування слів, алітерація, асонанс найчастіше відбувається у заголовках:

Back on track (28, 39); Fun, Fast Figures about your Favorite celebrities (28, 72); Too-cool-for-school (35, 13).

В даному випадку газетний стиль стикається з елементами іншого стилю – поетичного, що дезорієнтує читача і через привабливу лаконічну форму проводить у свідомість вкладений маніпулятором контекст. Графон, скорочення знижують стиль “жовтої” мови і таким чином вирішують проблему або тактики надягання маски (солідаризації), або висміювання з ціллю дискредитації. Зниження стилю Е. В. Будаєв і А. П. Чудінов називають “народністю” мовлення [4, 26], а Булигіна О. Ю. і Стексова Т. І. – “мовою вулиць” [5, 173]. Через іностильову лексику відбувається маніпулятивний вплив на естетичні смаки адресату, формування соціокультурних цінностей.

На зміну ціннісних і поведінкових настанов реципієнта впливають евфемізми. Маніпулятивний вплив евфемізмів відбувається за рахунок двох

механізмів: механізм асоціативності відволікає увагу адресата від табуованого поняття, а механізм “буфера” створює проміжну ланку між словом-табу і свідомістю [2]. Евфемізація використовується для “затемнення”, замовчування фактів:

“Buzz in Jen’s inner circle is that she’s nearly three months along, but doesn’t want the news to come out until she knows for sure that the baby will be okay”, says a source close to the actress (30, 34). Who says moms can’t be sexy? Kim shows off her assets in an Atsuko Kudo black latex bodysuit and see-through skirt (31, 62).

У сучасному західному світі функцією евфемізмів стало не стільки сказати ввічливо, а скільки сказати розмито, невизначено, ввести в оману [1, 108]. Вони створюють контекст натяку, інтриги:

If Ian Somerhalder’s trailer is rocking, don’t come knocking! A source on set tells OK! that the Vampire Diaries star and his new gal, Nikki Reed, have been sharing afternoon delights (31, 32).

Ще одним засобом стереотипізації свідомості виступає використання прецедентних текстів. Прецедентний текст зводить ситуацію до одного образу – стереотипу, який замінює детальне описування тим, що порівнює “дане” з “новим”, де друге є варіацією першого [13]. Це є “одиниця мови культури” або “посилання у тексті”, що закладає оцінку у вислів [9, 229]. Звернення до контексту прецедентного тексту вказує на приналежність адресанта до тієї ж групи, що і адресат, допомагає зорієнтуватися в ситуації спілкування, проводячи ідентифікацію за шкалою “свій – чужий” [15, 7]:

The San Antonio barber, Rob Ferrel, specializes in cutting stars’ faces into his customers’ skulls. The Edward Scissorhands of celebrity has been serving up star ‘dos since 2008... (35, 59). James Bond has retired – and he couldn’t be happier! Sean Connery has turned his back to Hollywood... (35, 40). Landau Eugene Murphy Jr. used the show to turn his life around. “I hope to inspire people to never give up,” says the Sinatra crooner (31, 41).

З вище наданих прикладів зрозуміло, що відбуваються посилання на легендарних кіногероїв Едварда Руки-ножиці, Джеймса Бонда та популярного американського співака й актора сорокових років Френка Сінатру.

Дуже потужним інструментом мовленнєвої маніпуляції у англомовній “жовтій” пресі виступають фразеологізми. Фразеологізми набули символічного значення, бо узагальнюють людську архетипічну і прототипічну свідомість. Фразеологізми мають культурну конотацію як експонент культури у мовному знаку, що виникає у процесі співвідношення образності фразеологізму з культурно-національними еталонами і стереотипами [18, 55]. Побудова мовної картини світу або її корекція може відбуватися за умов інтенсивного використання фразеологізмів, які, формуючи фон, залишаються ключовими; їхнє використання з наростаючою частотністю помітно впливає на світосприйняття й світогляд носіїв мови [9, 226]. Читач генетично схильний до сприйняття фразеологізму, який не викликає ніяких підозр щодо маніпулювання його свідомістю:

Mariah’s used to getting what she wants, but Nick will fight her tooth and nail

for the money (30, 43). – Марія звикла отримувати все, що забажає, але Нік буде з нею боротися за гроші до останньої краплі крові.

Fearing a heartbreaking train wreck, Joel Madden is urging twin brother Benji to put the brakes on his fast-moving romance with Cameron Diaz (35, 3). – Побоюючись краху надій та душевних ран, Джоель Мадден благає свого брата-близнюка Бенджі пригальмувати стрімкий роман з Камерон Діаз.

While Susan insisted Robin was sober before he died, a conflicting report said he fell off the wagon last year (35, 6). – Поки Сьюзен наполягала, Робін дотримувався тверезого способу життя до самої смерті, але у суперечливій доповіді стверджується, що він почав пиячити знов у минулому році.

Але часте звертання до фразеологізмів як інструменту впливу призводить до автоматизації їхнього сприйняття, що значно знижує виражальні властивості та інформаційну цінність цієї мовної одиниці [8, 24]. Якщо розглядати мовленнєві прийоми як прагматично мотивовані відхилення від норми, тоді кількість прийомів значно зростає [20, 274]. Відхилення від норми у разі фразеологізмів відкрило невичерпне джерело емоційності, оригінальності, образності, експресивності мовлення – фразеологічну деформацію:

Go/walk down the aisle – to get married: With a possible baby bump that will get harder to hide, GEORGE and AMAL are ready to race down the aisle! (29, 38).

Lock horns – to argue or fight with someone: On May10, the two were spotted locking lips at Nobu restaurant in Malibu (33, 2).

У першому прикладі за рахунок фразеологічної деформації реалізується натяк на причину поспіху одружитися, а у другому – на палкі почуття, жваві поцілунки, що нагадують боротьбу. Використання деформованих фразеологізмів надає маніпулятивному процесу певні переваги: можливість створення мовної картини світу; високий рівень емоційного впливу; потужну маніпулятивну силу за рахунок експресивно-оцінних параметрів; реалізацію принципів гедонізму, комерціалізації, економії мовних ресурсів; орієнтацію на ірраціоналізм; забезпечення стійкого перлокутивного ефекту.

Таким чином, інструментарій мовленнєвої маніпуляції в англomовній “жовтій” пресі складається з тактик, прийомів та мовних засобів. Найбільший інтерес для дослідження, особливо лінгвістичного, становлять мовні засоби, серед яких є: виражальні засоби і прийоми всіх лінгвістичних рівнів, прецедентні тексти, фразеологізми та їхні деформації.

Результати наших розвідок можуть бути використані для подальшого дослідження різних аспектів (когнітивного, комунікативного, прагматичного, номінативного) кожного з окреслених вербалізаторів мовленнєвої маніпуляції в англomовній “жовтій” пресі як окремого засобу її імплементації. Найбільш привабливим для подальших лінгвістичних розвідок ми вважаємо дослідження фразеологічної деформації як потужного важеля мовленнєвої маніпуляції у розрізі прагматичної спрямованості англomовної “жовтої” преси, бо маніпулятивні характеристики деформованих фразеологізмів забезпечують їхню функціональну універсальність, тобто конгруентність, сумісність (компетабільність) з будь-якою тактикою, відповідно, з будь-якою стратегією мовленнєвої маніпуляції в англomовній “жовтій” пресі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баркова Л. А. Эвфемизмы как единицы языковой системы и социальные сферы их употребления // Системная организация английской фразеологии: Сборник научных трудов: Вып. 262. – М.: Изд-во Московского ордена Дружбы Народов Государственного Педагогического института ин. яз. им. Мориса Тореза, 1986. – С. 107 – 115.
2. Баскова Ю. С. Эвфемизмы как средство манипулирования в языке СМИ: на материале русского и английского языков: дис. канд. филол. наук: 10.02.19 / Ю. С. Баскова. – Краснодар, 2006. – 162 с.
3. Белянин В. П. Психолингвистика: Учебник / В. П. Белянин. – 2-е изд. – М.: Флинта, 2004. – 232 с.
4. Будаев Э. В., Чудинов А. П. Метафора в политической коммуникации / Э. В. Будаев, А. П. Чудинов. – М.: Из-во “Флинта”, 2008. – 248 с.
5. Булыгина Е. Ю., Стексова Т. И. Проявление языковой агрессии в СМИ / Е. Ю. Булыгина, Т. И. Стексова // Юрислингвистика – 2. Русский язык в его естественном и юридическом бытии. – Барнаул: Изд-во АТУ, 2000. – С. 169 – 178.
6. Быкова О. Н. К вопросу о языковой манипуляции в СМИ // Теоретические и прикладные аспекты речевого общения. Вып. 6. Красноярск: Из-во Красноярск. гос. ун-та, 1998. – С. 18 – 22.
7. Верещагин Е. М. Коммуникативные тактики как поле взаимодействия языка и культуры / Е. М. Верещагин // Русский язык и современность: Проблемы и перспективы русистики: Доклады Всесоюзн. научн. конф. (20 – 23 мая 1991 г.). – М., 1991. – С. 32 – 43.
8. Гальперин И. Р. Информативность единиц языка / И. Р. Гальперин. – М.: Высшая школа, 1974. – 175 с.
9. Гронская Н. Э. Языковые механизмы манипулирования политическим сознанием / Н. Э. Гронская // Вестник Нижегородского лингвистического университета. – Нижний Новгород, 2000. – С. 220 – 231.
10. Егорова-Гантман Е. В., Плешаков К. В. Политическая реклама / Е. В. Егорова-Гантман, К. В. Плешаков. Центр политического консультирования “Никколо.” – М., 1999. – 240 с.
11. Желтухина М. Р. Специфика речевого воздействия тропов в языке СМИ: дис. ... доктор филол. наук: 10. 02. 19 / М. Р. Желтухина. – Москва, 2004. – 358 с.
12. Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / О. С. Иссерс. Изд. 5-е. – М.: Из-во ЛКИ, 2008. – 228 с.
13. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М.: Наука, 1987. – 264 с.
14. Копнина Г. А. Речевое манипулирование: [Учебное пособие] / А. Г. Копнина. Изд. 2-е. – М.: Флинта, 2008. – 176 с.
15. Красных В. В. Система прецедентных феноменов в контексте современных исследований / В. В. Красных // Язык, сознание, коммуникация: Сб. статей / Ред. В. В. Красных, А. И. Изотов. – М.: “Филология”, 1997. Вып. 2. – С. 5 – 12.
16. Купина Н. А. О расширении границ речевой свободы: языковой облик избирательных кампаний 1999 г. в Екатеринбурге и Свердловской области / Н. А. Купина // Русский язык сегодня. Вып. 2. Сб. статей. – М.: Азбуковник, 2003. – С. 476 – 493.
17. Лобас П. П. Тропика, синонимика, топка как средства убеждения и манипулирования (на материале текстов общественно-политической тематики): автореф. дис. на соискание н. ст. канд. филол. наук: 10.02.19 / П. П. Лобас. – Ростов-на-Дону, 2011. – 19 с.
18. Маслова В. А. Лингвокультурология: [Пособие] / В. А. Маслова. – М.: Академия, 2001. – 202 с.
19. Никитина К. В. Манипулятивность как основополагающее свойство политического дискурса / К. В. Никитина // Лингво-методические проблемы обучения иностранным языкам в ВУЗе: Материалы научно-методической конференции / под ред. Р.И. Виноградовой. – Уфа: РИО Баш. ГУ, 2006. – С. 160 – 163.
20. Сковородников А. П., Копнина Г. А. Риторический прием / А. П. Сковородников, Г. А. Копнина // Энциклопедический словарь-справочник: Выразительные средства русского языка и речевые ошибки и недочеты. – М.: Наука, 2005. – С. 271 – 275.
21. Хазагерев Г. Г., Лобанов И. Б. Риторика: [Учебное пособие] / Г. Г. Хазагерев, И. Б. Лобанов. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2004. – 384 с.

Ілюстративні джерела

22. OK! – December 2, 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.pdfmagazines.org/tags/OK>
23. The Daily Star. – January 29, 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.pdfmagazines.org/tags/DS>
24. The Daily Express. – January 29, 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.pdfmagazines.org/tags/DE>
25. The Daily Star. – June 29, 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.pdfmagazines.org/tags/DS>
26. The National Enquirer. – September 23, 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.pdfmagazines.org/tags/National+Enquirer>
27. OK! – August 4, 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.pdfmagazines.org/tags/OK>
28. OK! – August 8, 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.pdfmagazines.org/tags/OK>
29. OK! – September 1, 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.pdfmagazines.org/tags/OK>
30. OK! – September 15, 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.pdfmagazines.org/tags/OK>
31. OK! – September 22, 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.pdfmagazines.org/tags/OK>
32. OK! – September 29, 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.pdfmagazines.org/tags/OK>
33. The National Enquirer. – June 2, 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.pdfmagazines.org/tags/National+Enquirer>
34. The National Enquirer. – August 18, 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.pdfmagazines.org/tags/National+Enquirer>
35. The National Enquirer. – September 1, 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.pdfmagazines.org/tags/National+Enquirer>

Стаття надійшла до редакції 29.10.2014 р.

УДК 811.111+81'373+81'367

Стрига Е.В.

ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ВИДІЛЕННЯ ТЕМИ І РЕМИ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

У статті розглянуто лексичні засоби виділення теми і реми в українській та англійській мовах. Серед них є такі: заперечні займенники, заперечні частки, спеціальні питання, ввідно-модальні слова, аппроксиматори.

Ключові слова: *актуальне членування речення, тема, рема, лексичні засоби.*

Стрига Э.В. Лексические средства выделения темы и ремы в украинском и английском языках. *В статье рассмотрены способы выделения темы и ремы в украинском и английском языках. Среди них следующие: отрицательные местоимения, отрицательные частицы, вводно-модальные слова, аппроксиматоры.*

Ключевые слова: *актуальное членение предложения, тема, рема, лексические средства.*

Stryga E.V. Lexical means of Theme and Rheme definition in Ukrainian and English. *Lexical means of Theme and Rheme definition in Ukrainian and English are analyzed in the article. Among them are: negative pronouns, negative particles, special questions, parenthetic and modal words, approximators.*

Key words: *actual sentence division, theme, rheme, lexical means.*

Останнім часом комунікативний синтаксис стає найважливішою складовою частиною теоретичного курсу граматики, оскільки більшість явищ синтаксису може бути описано всебічно, якщо за відправну точку розгляду синтаксичних структур прийняти не традиційне членування на підмет і присудок, а членування на тему і рему. Це означає знаходження функціональної перспективи речення, розподіл елементів висловлювання за важливістю подачі інформації. Таке членування речення представляє собою членування на більш високому рівні, в порівнянні з синтаксичним рівнем, оскільки воно ґрунтується головним чином на смислових зв'язках або відносинах між частинами речення. В. Матезіус, як засновник теорії актуального членування речення, вказував, що крім синтаксичного членування, яке стосується побудови речення граматичними елементами, є інше членування, засноване на реальних зв'язках, з яких речення виникло як результат конкретної мовної ситуації. Механізм актуального членування є одним із спеціальних механізмів, що забезпечують усі аспекти комунікації. Одиницею, найбільш пристосованою і призначеною для комунікації, є речення. Включаючись у мовну послідовність, у текст, речення зазнає певних формальних та семантичних змін, набуває відповідну комунікативну семантику.

Актуальне членування речення – членування речення в контексті на вихідну частину повідомлення – тему (те, що надане) і на те, що стверджується про неї – рему (нове).

Членування виражається в реченні думки на предмет думки – мови і предикат думки – мови і двоплановий характер речення відзначалися ще представниками логічного (Ф. Буслаєв) і психологічного (Ф. Фортунатов,

О. Шахматов) напрямів у мовознавстві.

Засновником теорії актуального членування речення вважають А. Вейля, ідеї якого були розвинені В. Матезіусом, що запропонував і сам термін.

Згідно концепції В. Матезіуса, тема (основа) висловлення виражає те, що є в даній ситуації відомим або, принаймні, може бути легко зрозуміле і з чого виходить мовець, а рема (ядро) – те, що мовець повідомляє про основу висловлювання. Тема, на його думку, не повідомляє нової інформації, але є, головним чином, необхідним елементом зв'язку речення з контекстом. Положення В. Матезіуса про тему певною мірою хитке, оскільки тема і рема мають лише лексичне словесне значення, а інформація створюється їх динамічним поєднанням, усім реченням. Тема часто визначається змістом попереднього речення. Але в якості теми може виступати і не згаданий раніше денотат, а ремою може виявитися згаданий денотат, але вжитий предикативно – як те, що стверджується про тему.

Багато лінгвістів минулого відзначали, що формально-граматичне членування речення часто не відображає логічного (або психологічного) співвідношення його частин. Г. Пауль, наприклад, проводив розмежування між граматичними і психологічними підметом і присудком. Деякі вчені розрізняють третій член актуального членування – перехідний елемент (або сполучний член), який виражається дієслівним присудком (або дієслівною частиною присудка), що містить часові і модальні показники. Питання про три члени актуального членування речення є спірним. У цьому зв'язку можна відзначити наступне. Оскільки йдеться про змістовний бік речення, то дієслово, яке має лексичний зміст, не може отримувати кваліфікацію елемента, що перебуває поза тема-рема-тичним членуванням. Воно належить або темі, або ремі речення. Чисто зв'язкової функції у нього не може бути, оскільки тема-рема-тичне членування є членування змісту.

Актуальне членування речення досліджується з різних теоретичних позицій. Концепція про семантичну природу актуального членування речення (В. Матезіус, Я. Фірбас, Ф. Данеш) віддає пріоритет у визначенні теми і реми фактору популярності / невідомості, що іноді призводить до неоднозначного тлумаченням актуального членування конкретного речення в контексті. Концепція про синтаксичну природу актуального членування (К. Крушельницька) припускає ототожнення актуального членування з синтаксичними категоріями через вираження теми і реми за допомогою граматичних засобів мови (але іноді тільки контексту). Концепція про відповідність актуального членування структурі логічного судження (Л. Щерба, В. Виноградов, С. Бернштейн) отримала розвиток у теорії про логіко-граматичне членування речення. Сучасні лінгвістичні теорії відносять феномен актуального членування до мовлення і пов'язують його з теорією мовних актів.

У даний час у зв'язку з інтересом до функціонування мовних структур теорія комунікативної значущості елементів структури та елементів сенсу речення набула особливо широке визнання. Одночасно з цим з'явилися численні спроби уточнити основні поняття актуального членування речення

– тему і рему. Таким чином, тема повідомлення у реченні визначається як те, з чого виходить мовець, те, що йому відомо до початку комунікації. Визнається також, що тема не відповідає ні таксономічним класам слів (частин мови), ні функціонально-синтаксичним класам слів (членам речення). Розглядаючи питання про співвідношення різних членів речення з поняттями теми і реми, дослідники наводять переконливі кількісні дані про переважне тематичному статусі підмета. Усі інші члени речення можуть виступати майже в рівних пропорціях як і тема, і рема.

З лінгвістичної точки зору найбільший інтерес представляє зіставлення різних мовних засобів, якими може бути виражене співвідношення між основою і ядром повідомлення, і виявлення серед них найбільш характерних для цієї мови. Природно, для цілей граматичного опису найбільш інтерес представляють мовні засоби, за допомогою яких сигналізується тема-рематична організація речення. Інструменти ці різноманітні: інтонація, порядок слів, синтаксичні конструкції, лексичні засоби.

Таким чином, метою цієї статті постає розгляд лексичних засобів виділення теми та реми в англійській та українській мовах.

Лексичні особливості виділення теми і реми в англійській та українській мовах носять різноманітний характер. Розглянемо найбільш часто використовувані лексичні одиниці для реалізації тема-рематичної структури висловлювання. Досить поширеним лексичним засобом виділення тема-рематичної структури у висловлюванні в англійській мові можна назвати підсилювальне дієслово *do*. Розташовуючись перед присудком, підсилювальне дієслово *do* реалізує на ньому логічний наголос, тим самим виділяючи його. В українській мові еквівалента підсилювальному дієслову *do* немає.

I (T) did want to talk about Existentialism and the meaning of individualism (P).

Ще одним лексичним засобом виділення тема-рематичної структури висловлювання є заперечення. В англійській мові воно може бути виражене за допомогою частки *not*, заперечних префіксів *un -*, *dis -*, *in -*, *non -*, *il -*, *im -*, *ir -*, заперечного займенника *no* та заперечних займенників-іменників *nobody*, *nothing*, *none*. В англійському висловлюванні наголос падає безпосередньо на заперечну частку *not*, виділяючи при цьому не тільки простий, але і складений присудок. Хотілося б відзначити, що з заперечною часткою *not*, заперечення набагато сильніше, ніж при використанні у реченні заперечного префіксу. Адже частка *not* дає повне заперечення дії, а префікс – часткове. Займенники-іменники *nobody*, *nothing*, *none* завдяки своєму заперечному значенню завжди знаходяться під логічним наголосом і, тим самим, є ремою висловлювання.

You (T)'re not allowed to change the plan (P).

It (T)'s no wonder Michael Jordan retired (P).

Nobody's going to do (P) it (T).

The feel (T)'s just unforgettable (P).

В українській мові заперечення виражається за допомогою часток *не*, *ні*, *ані*, займенників *ніхто*, *ніщо*, *ніякий*, *нічий*, *ніскільки*, *нікотрий* і заперечних префіксів *не-*, *ні-*, *без-*, *ані-*, *зне-*, *обез-*, *недо-*, *а -* (ан-), *анти-*, *дис-*, *де -* (дез) -, *ін -* (ім-, іл-, ір), *над-*, *поза -* [4, 198]. Заперечні частки служать

для заперечення змісту всього висловлювання або окремої його частини. В українській мові під наголосом стоїть дієслово у заперечній формі. У зв'язку з чим, найбільш виділеним членом речення і, відповідно, ремою висловлювання, стає присудок.

Я (Т) не читатиму (Р).

Він (Т) не дав нікому опустити руки (Р).

Цей жест (Т) нещірий (Р).

Як в англійській мові, так і в українській, спеціальне питання містить запит, спрямований на отримання інформації певної конкретної, предметної властивості.

Необхідна інформація пов'язана не з модально-предикативним планом речення, як у випадку загального питання, а з його лексико-семантичним змістом. Оскільки лексико-семантичний зміст дуже різноманітний, настільки ж різноманітні повинні бути сигнали запиту інформації, що орієнтують реципієнта на характер необхідної інформації. Роль таких сигналів виконують питальні займенникові слова: *what*, *which*, *when*, *how* і т.д. – в англійській мові і *хто*, *котре*, *коли*, *як* і т.д. – в українській. Вони зазвичай посідають у спеціальних питаннях початкове положення в реченні і тим самим відразу орієнтують реципієнта щодо характеру необхідної інформації [3]. Тобто вказують на те, якими саме “деталлями” події цікавиться респондент. Іншими словами, виділяють рему висловлювання.

How cold was (Р) that (Т)?

Хто сказає (Р) тобі (Т)?

Такі слова в українській мові як *можливо*, *співуче*, *здається нібито*, *неначе*, *мабуть* і *certainly*, *apparently*, *presumably*, *of course*, *in fact*, *indeed* та інші в англійській мові є ввідно-модальними словами і частками. Основна функція яких – вносити в значення речення різні додаткові суб'єктивно-модальні значення.

При всіх відмінностях у їх морфологічному та синтаксичному оформленні вони мають загальні ознаки: спільність синтаксичної функції (передають різні відтінки респондента до повідомлюваного, висловлюючи категорію суб'єктивної модальності) і спільність інтонаційного оформлення (вимовляються в прискореному темпі, з пониженням основного тону).

У сучасних філологічних дослідженнях відзначається зв'язок увідно-модальних слів і актуального членування речення (Є. Піменов, В. Бухарін та ін.). Про ввідно-модальні слова як додатковий засіб оформлення актуального членування речення говорять Л.Анісімова, О.Фенова, М.Прокопович та багато інших. Доречним постає висловлювання П. Адаманеца “чим менше індивідуалізований, більш загальний той чи інший компонент, тим більше його здатність об'єднуватися в комплексне ядро” [1, 38]. Адже втрачаючи семантичний зв'язок із вихідним словом, увідне слово граматикалізується і при актуальному членуванні речення завжди відноситься до “ядра”, тобто до реми висловлювання [2].

My heart (Т) is certainly beating faster and faster (Р).

У цьому авто почуваєшся так (Т), ніби сидиш у міланському еспресо барі (Р).

Для вираження свого наміру в англійській та українській мовах респондент у своєму висловлюванні нерідко використовує аппроксиматори – групу одиниць приблизної номінації, які допомагають респонденту уникати точного іменування об'єкта, ознаки відносини, а також факторів, що сприяють однозначній комунікації [4]. Аппроксиматори є показниками реми, оскільки вони уточнюють кількісну і якісну характеристику слова, до якого вони належать, тим самим, акцентуючи увагу на цьому слові, виділяючи його як рему висловлювання. До аппроксиматорів в українській мові можна віднести такі слова як: *майже, мало, багато, як правило, приблизно, біля, близько* та інші. В англійській мові: *about, many, much, as a rule, near* та ін.

It (T) turns a great many heads (P) as you drive along (T).

Тепер у нас (Т) не так і багато шансів довести справу до посадки (Р).

Завдяки своєму смисловою навантаженню ці лексичні засоби сприяють виділенню тема-рематичної структури висловлювання, залишаючи при цьому саму структуру висловлювання незмінною.

Для переважної більшості реалізованих речень засобом тема-рематичної організації речення є розподіл складу речення між підметом і присудком і, відповідно, винесення в позицію підмета того імені або іменної групи, якій надається статус теми. Так, при порівнянні засобів вираження актуального членування в українській і англійській мовах було виявлено, що якщо для української мови найбільш характерна позиція реми в кінці речення, то для англійської мови вираження реми здійснюється за допомогою певних конструкцій (клефтировані (розщеплені конструкції), артиклева детермінація, порядок слів, фразовий (логічний наголос), англійська конструкція “there be construction”), питальні займенникові слова. Ознаками теми вважають наявність указівних, присвійних, особових, заперечних займенників, означеного артикля, що передує згаданому, низьке контекстуально-семантичне навантаження. До ознак реми відносять неозначений артикль, наявність заперечення, високе контекстуально-семантичне навантаження, аппроксиматори.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адамец П. Порядок слов в современном русском языке / Пржемысл Адамец. – Прага: Academia, 1966. – 99 с.
2. Дука Л.И. Функции вводных слов в семантике предложения-высказывания / Л.И. Дука // Вісник Дніпропетровського університету. – Науковий журнал. – Серія: Мовознавство. – Вип. 14. – №11. – Т. 16. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2008. – С. 99–103.
3. Иванова И.П. Теоретическая грамматика современного английского языка : учебное пособие / Ирина Петровна Иванова. – М.: Высшая школа, 1981. – 285 с.
4. Паславська А.Й. Заперечення в українській та німецькій мовах: лінгводидактичний аспект / А.Й. Паславська // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – 2010. – Вип. 5. – С. 193–202.

Стаття надійшла до редакції 27.08.2014 р.

**АНГЛОМОВНЕ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ
«КОШТОВНЕ КАМІННЯ»
(мотиваційний аспект)**

Стаття присвячена дослідженню мотиваційного аспекту лексико-семантичного поля «коштовне каміння» в англійській мові. В роботі аналізується етимологія англомовних назв коштовного каміння та визначаються ознаки, на яких ґрунтується внутрішня форма досліджуваних номінацій.

Ключові слова: лексико-семантичне поле, номінація, етимологія, внутрішня форма.

Строченко Л.В. Англоязычное лексико-семантическое поле «драгоценный камни» (мотивационный аспект). *Статья посвящена исследованию мотивационного аспекта лексико-семантического поля «драгоценные камни» в английском языке. В работе анализируются этимология англоязычных названий драгоценных камней и определяются признаки, на которых основывается внутренняя форма исследуемых номинаций.*

Ключевые слова: лексико-семантическое поле, номинация, этимология, внутренняя форма.

Strochenko L.V. English lexical semantic field “precious stones” (motivation aspect). *The given article deals with the investigation of the lexical semantic field “precious stones” in the English language, namely its motivation aspect. The etymology of the precious stones nominations is being analyzed and the features upon which the inner form of the investigated nominations are defined in the article.*

Key words: lexical semantic field, nomination, etymology, inner form.

Представники структурного напрямку розглядають мову як багаторівневу систему, що містить взаємопов'язані та взаємозумовлені дискретні елементи, об'єднані у підсистеми, які, у свою чергу, базуються на парадигматичних, синтагматичних та епідигматичних відношеннях. Одним із проявів парадигматичних відношень у лексиці є лексико-семантичне поле (далі – ЛСП), яке визначається як сукупність лексичних одиниць, які об'єднані спільністю змісту та відображають поняттєву, предметну або функціональну подібність позначуваних явищ [8, 380; 3, 265]. На сьогоднішній день у лінгвістиці існує значний доробок досліджень польових структур [1; 2; 6; 7]. Водночас недостатньо дослідженою (в польовому аспекті) залишається так звана конкретна лексика, до якої належать й розглянуті нами конституенти ЛСП «коштовне каміння» в англійській мові.

У сучасному мовознавстві відзначається необхідність дослідження полів на трьох рівнях, а саме: власне семантичному, який утворюється, виходячи зі значень слів; мотиваційному, на якому одиниці ЛСП можуть розглядатися як «ретроспективно» (з точки зору моделей мотивації, що лягли в основу даних слів), так і «перспективно», тобто виходячи з особливостей даного поля як джерела семантичної та семантико-словотвірної деривації; на рівні культурної символіки, який продовжує перші два рівні дослідження полів [1, 5].

Метою нашого дослідження є аналіз мотиваційного аспекту англомовних номінацій коштовного каміння саме з ретроспективної точки зору.

Аналіз етимології номінацій коштовного каміння базується на матеріалі тлумачних та етимологічних словників англійської мови. Розгляд інформації про етимологію, що міститься у вищезазначених словниках, дає змогу визначити не тільки мову-джерело та початкове значення і форму слова – етимон [8, 597], а й певні мотиви та моделі номінації коштовного каміння.

Всі використані у дослідженні словники містять дані про мову-джерело, згідно з якими більшість англомовних назв коштовного каміння були запозичені безпосередньо з французької мови, що можна пояснити тривалим впливом цієї мови на англійську та особливостями соціально-культурного контексту цього впливу. Як пише Д. Кристал, «норманське завоювання було фундаментальним водорозділом англійської політичної та соціальної історії» [13, 1091]. Особливість соціолінгвістичної ситуації періоду норманського завоювання полягала у двомовності населення Британських островів того часу. Починаючи із 1066 року і далі «протягом майже трьох сторіччь норманська (північний варіант французької) була офіційною мовою королівського двору, судочинства, мовою спілкування знаті, вищого духовенства, армії. Водночас більша частина населення непохитно дотримувалася рідної мови. Нижчі класи, мешканці сіл продовжували спілкуватися англійською, сприймаючи французьку як мову чужинців і ворогів» [9, 153]. Як відомо, кінець кінцем верх взяла саме англійська мова, але довготривале правління норманів на території Англії, їх вплив на соціально-культурну ситуацію в країні не могли не залишити свого відбитка. За свідченням фахівців, кількість французьких запозичень в англійську мову значно перевищує кількість будь-яких інших запозичень з інших мов [там само, 302]. Однією із семантичних сфер лексичних одиниць, що увійшли в англійську мову із французької, були реалії, притаманні норманському (переважно аристократичному) способу життя. Серед них відзначимо деталі одягу, прикраси, вироби мистецтва тощо [там само, 303]. Таким чином, зрозуміло, чому саме французькі запозичення складають 53 % нашої вибірки.

У чотири рази меншу кількість номінацій було запозичено з німецької мови – 13%, з латинської мови запозичено відповідно 19 % розглянутих номінацій. Виділяємо також групу назв коштовного каміння так званого східного походження (запозичення з арабської, перської та інших мов) – 13%. Що ж стосується решти номінацій (близько 2 %), то тлумачні словники не наводять дані про їх походження, а використані етимологічні словники не містять відповідних номінацій взагалі.

Слід зазначити, що більшість досліджених назв були запозичені опосередкованим шляхом, наприклад, номінативні одиниці грецького походження були запозичені в латинську мову, звідти – у французьку, а потім з французької як мови-джерела – в англійську. За нашими підрахунками, 43 % досліджених номінацій мають грецьке походження.

Як відомо, метою будь-якого етимологічного аналізу є не тільки визначення мови-джерела та часу і мови, в якій виникло слово, а й визначення

словотвірної моделі, мовного матеріалу, на базі якого виникло те чи інше слово [8, 596]. Накопичений етимологами досвід свідчить про те, що назви предметів чи явищ виникають на основі певної характерної ознаки предмета чи явища [10, 160]. Саме дослідження внутрішньої форми номінації, тобто тієї ознаки, яка вибирається як розрізнювальна та є основою найменування [там саме, 272], зацікавило нас у даній роботі.

Аналіз словникових даних про походження назв коштовного каміння дає змогу виділити декілька ознак, що покладені в основу досліджуваних номінацій. Найчисельнішу групу – 36% – складають номінації, що базуються на кольоровій характеристиці коштовного каміння. Так, наприклад, н.о. “*ruby*” (рубін) походить від латинського “*rubeus, red*” (червоний) (18); назва гранату походить від номінації однойменного фрукту, який всередині має певне кольорове забарвлення, – “*garnet – L. granatum, pomegranate, the stone being compared in colour to the pulp of the fruit*” (16); мінерал праз отримав свою назву за схожістю з цибулею-пореєм – “*prase – fr. Gk prasios, leek green*” (17). Отже, в основу більш ніж третини досліджуваних номінацій покладено кольорову характеристику коштовного каміння. Це можна пояснити, зокрема, тим, що колір був у давнину однією з головних ознак при визначенні дорогоцінного каміння [12, 4].

Іншу групу складають 13 номінацій (10%), що базуються на формі коштовного каміння, як зовнішній, наприклад, кабошон – спосіб круглої огранки коштовного каміння – отримав свою назву за схожістю з головою: “*cabochoon – F. caboche, head*” (16), так і кристалічній: “*anatase – from Greek anatisis, extension, from its long crystals*” (14).

Крім зазначених вище, виділяємо ще декілька груп номінацій за такими ознаками, як:

склад мінералів (6 н.о.), так, наприклад, назва титаніт походить від назви хімічного елемента, що входить до складу даного мінералу: “*titanite – a silicate of calcium and titanium*” (17);

блиск (3 н.о.), наприклад, мінерал авгіт: “*augite – Gr. auge, brightness*” (15);

прозорість (3 н.о.), наприклад, н.о. диоптаз походить від грецького бачити наскрізь: “*diopase – Gr. dia, through, optazein, to see*” (15);

твердість (2 н.о.): “*diamond – a doublet of adamant, unconquerable*” (19) (як відомо, діамант є найтвердішим коштовним камінням).

Всі розглянуті ознаки, що визначають внутрішню форму номінації, а саме – колір, форма, склад, блиск, прозорість та твердість, ми відносимо до власних ознак, тобто таких, що відрізняють певний предмет від предметів даного класу [10, 273]. Іншу ж групу – 39 н.о. – складають номінації, в основу яких покладені відносні ознаки, що відображають зв'язки предмета з іншими предметами, які часто відносяться до іншого класу [там саме]. Сюди належать н.о., що отримали свою назву за місцем знаходження – 18%. В основу таких номінацій покладені, зокрема, назви міст, як, наприклад, у випадку з н.о. берил, халцедон:

“*beryl – from Velur (modern Belur), city in southern India*” (14), “*chalcedony – after Khalkedon, ancient town in Asia Minor*” (14);

назви річок, де вперше знайдене відповідне дорогоцінне каміння, наприклад, агат:

“**agate** – said to be so called because first found near the river Achates in Sicily” (15), “**rhinestone** – translation of French *caillou du Rhin*; originally made at Strasbourg” (14);

назви країн та різних місцевостей, як у випадку з н.о. бірюза та тремоліт:

“**turquoise** – fr. OF *turquoise*, Turkish (because it was first introduced into Europe from Turkey)” (17), “**tremolite** – first found in Tremola, valley in southern Switzerland” (14).

До цієї групи ми відносимо не лише номінації, в основу яких покладені власні географічні назви, а й номінації, вмотивовані місцем знаходження того чи іншого мінералу у природі. Так, зокрема, польовий шпат отримав свою назву від шведського слова поле: “**feldspar** – Swedish *feldt, field, spat, spar*, apparently because of the abundance of feldspar in tilled fields of S.W. Finland; confused with German *fels, rock*” (15), лимоніт – від німецького луг: “**limonite** – German *Limonit, meadow ore*” (14).

Іншу групу номінацій, в основу яких покладені відносні ознаки, складають н.о., що отримали свою назву на честь якоїсь людини (7%), у більшості випадків – за ім'ям того, хто першим відкрив те чи інше коштовне каміння, наприклад:

“**zoisite** – named after its discoverer, Baron S. Zois von Edelstein, Slovenian nobleman” (14), “**cordierite** – after P.L.A. Cordier, French mineralogist” (15).

Виникнення назви коштовного каміння “**hyacinth**” та його дублета “**jacinth**” (19) пов'язують з грецькою міфологією, а саме з ім'ям Гіацинта: “said, in Grecian fable, to have sprung from the blood of the youth Hyacinthos; but, of course, the fable is later than the name” (19).

Такий же коштовний камінь, як “**alexandrite**” (олександрит), названий на честь російського царя Олександра I: “after Alexander I of Russia” (17), оскільки цей мінерал був знайдений фінським мінералогом Н.Норденшельдом 17 квітня 1834 року – в день повноліття майбутнього царя [11, 14].

Як відомо, коштовне каміння цінувалося з давніх-давен не лише за красою та рідкістю. Дорогоцінним мінералам приписували різноманітні магічні та лікувальні властивості. Тож не дивно, що в основу 3 номінацій коштовного каміння покладені саме ці характеристики. Так, в стародавні часи вважали, що аметист здатен нейтралізувати алкогольну інтоксикацію: “**amethyst** – f. Gk *amethystos, not drunken, the stone being supposed to prevent intoxication*” (18), жаду приписували здатність полегшити болі у нирках: “**jade** – from Spanish *ijada, “stone of the flank” (from the belief that it was a cure for renal colic)*” (14), як, власне і нефриту, який також вважали ліками від ниркової хвороби: “**nephrite** – German *Nephrit, “kidney mineral” (from its once supposed power to cure kidney diseases)*” (14). Також функціональні, але вже іншої спрямованості характеристики покладені в основу наступної номінації: “**fluorite, fluorspar** – L. *fluor, flow, from its use as a flux*” (15). Як бачимо, флюорит отримав свою назву завдяки своєму використанню як плавню.

Окрім проаналізованих вище номінацій, виділяємо окрему групу – 4

н.о., – етимологічні дефініції яких у використаних словниках вказують на неможливість встановлення походження назви (“*chert, peridot*”) або наводять лише дані про мову, без зазначення початкового значення етимона (“*schorl, jasper*”). У етимологічних визначеннях таких н.о., як “*sapphire, cacholong, topaz, emerald, pearl*” зазначаються два варіанти походження, а саме: “**sapphire**” – 1) за кольором: “*fr. Gk sappheiros, prob. lapis lazuli*” (18), 2) за зв’язком сапфіра з планетою Сатурн: “*perhaps from Sanskrit sanipriya, precious to the planet Saturn*” (14); “**cacholong**” – 1) за зовнішнім виглядом: “*F. f. Mongolian kashchilon, beautiful stone*” (18), 2) за місцем знаходження: “*perhaps fr. Cach, a river in Bokhara + Kalmuck cholong, stone*” (17); “**topaz**” – 1) за кольором: “*Gr. topazos, a green gem*” (15), 2) за місцем знаходження: “*named from an island in the Red Sea called Topazas*” (19); “**pearl**” – 1) за формою: “*from Latin a pear, a berry*”, 2) за місцем знаходження у природі: “*L. perna, a sea-mussel*” (19).

Таким чином, за характером ознак, що визначають внутрішню форму номінації [10, 274], виділяємо два типи номінації коштовного каміння – кваліфікативну, в основу якої покладено власні ознаки (в нашому випадку зовнішній вигляд (колір, форма, блиск, прозорість), твердість та склад коштовного каміння), та релятивну, що базується на відносних ознаках предметів чи явищ (сюди належить дорогоцінне каміння, що отримало свою назву за місцем знаходження, на честь людини та за своїми різноманітними функціями). Слід також зазначити, що номінації класифікуються не лише за характером ознак, а й за їх об’ємом. Відповідно розрізняються гіпоніми (номінації, які реалізують вузьке значення, індивідуалізуючі номінації) та гіпероніми (номінації, що реалізують широке значення – узагальнюючі) [там саме, 272]. За даним критерієм всі розглянуті вище номінації коштовного каміння відносимо до гіпонімів, а н.о. “**gem** – *from Latin gemma, precious stone*” (14) є гіперонімом, стосовно якого всі члени досліджуваного ЛСП є видовими поняттями.

Окрім мотивів номінації коштовного каміння, морфемний склад 59 н.о. дає змогу проаналізувати також і словотвірні моделі, за якими вони утворені, а саме – суфіксацію та складання основ. Найпродуктивнішим суфіксом є **-ite**, який використовується після основ грецького та латинського походження і позначає належність до чогось: “**-ite** – *pertaining to or connected with... In scientific terminology, -ite is used after the type of Gr. – L. words in names of fossils and minerals*” (16). За допомогою даного суфікса утворені 33 н.о., наприклад: “**alexandrite** – *Tsar Alexander I of Russia + -ite*” (18); ще 13 н.о. мають у своєму складі суфікс **-lite**, що походить від грецького камінь “**-lite** – *final element in many names of minerals, ...Gr. lithos, stone*” (16). Так, наприклад, хризоліт означає з грецької буквально золотий камінь: “**chrysolite** – *from Greek khrosolithos, “goldstone”: chryso- + -lite*” (14). Решта із зафіксованих номінацій (13 н.о.) утворені складанням основ, наприклад: “*moonstone, sardonyx, bloodstone*” та інші.

Таким чином, аналіз конститuentів ЛСП «коштовне каміння» в англійській мові на мотиваційному рівні з ретроспективної точки зору показав, що в основі номінацій дорогоцінних мінералів лежать власні ознаки (в нашо-

му випадку – зовнішній вигляд (колір, форма, блиск, прозорість), твердість та склад коштовного каміння) та відносні ознаки (в нашому випадку сюди належить дорогоцінне каміння, що отримало свою назву за місцем знаходження, на честь людини та за своїми різноманітними функціями). Знову ж таки відзначаємо концептуальну ознаку кольору як одну з найпродуктивніших ознак при творенні назв коштовного каміння.

Подальше дослідження мотиваційного аспекту лексико-семантичного поля «коштовне каміння» є перспективним з перспективної точки зору: вивчення полісемії та словотвірних особливостей аналізованих номінацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Березович Е.Л. К этнолингвистической интерпретации семантических полей / Е.Л. Березович // Вопросы языкознания. – М.: Наука, 2004. – №6. – С. 3-24.
2. Васильев Л.М. Теория семантических полей / Л.М. Васильев // Вопросы языкознания. – М.: Наука, 1971. – №5. – С. 105-113.
3. Кочерган М.П. Загальне мовознавство / М.П. Кочерган. – К.: Видавничий центр «Академія», 2003. – 464 с.
4. Кунин А.В. Курс фразеології сучасного англійського мови / А.В. Кунин. – М.: Вища школа, 1986. – 336 с.
5. Покровский М.М. Избранные работы по языкознанию / М.М. Покровский. – М.: Издательство Академии наук СССР, 1959. – 382 с.
6. Полевые структуры в системе языка / Под ред. З.Д. Поповой. – Воронеж: Издательство Воронежского университета, 1989. – 200 с.
7. Попова З.Д. Лексическая система языка / З.Д. Попова, И.А. Стернин. – Воронеж: Издательство Воронежского университета, 1984. – 148 с.
8. Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н. Ярцева. – 2-е изд., дополненное – М.: Большая Российская Энциклопедия, 2002. – 709 с.
9. Расторгуева Т.А. История английского языка. – 2-е изд., испр. – М.: Издательство АСТ, 2002. – 352 с.
10. Языковая номинация (общие вопросы). – М.: Наука, 1977. – 360 с.
11. Баландин Р.К. Энциклопедия драгоценных камней и минералов. – М.: Вече, 2000. – 399 с.
12. Куликов Б.Ф. Словарь камней-самоцветов. – Л.: Недра, 1982. – 159 с.
13. The New Penguin Encyclopedia. 2003. / Ed. by David Crystal. – London: Penguin Group, 2003. – 1688 p.
14. The American Heritage Dictionary of the English Language. – Boston: Houghton Mifflin Company, 1976. – 1550 p.
15. Chambers Twentieth Century Dictionary. – Edinburgh: W&R Chambers Ltd, 1973. – 1648 p.
16. The Concise Oxford Dictionary of English Etymology. – Oxford – New York: Oxford University Press, 1996. – 552 p.
17. New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language. – Danbury, 1993. – 1216 p.
18. Oxford English Reference Dictionary. – Second Edition. – Oxford – New York, 1996. – 1765 p.
19. Skeat W.W. An Etymological Dictionary of the English Language. – Oxford: Oxford University Press, 1956. – 780 p.

Стаття надійшла до редакції 21.11.2014 р.

УДК 811.133.1:81'42

Тарасова О.А.

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПРОСТІР ПЕЙЗАЖУ ФРАНЦУЗЬКОГО ПОЕТИЧНОГО ДИСКУРСУ II ПОЛОВИНИ XIX СТОЛІТТЯ

Статтю присвячено дослідженню структури і способів представлення поетичної інформації у віртуальній реальності віршованого тексту, проблемам відбиття національної та авторської картин світу крізь призму мовної свідомості письменника.

Ключові слова: поетичний текст, поетична інформація, віртуальна реальність, пейзажний концепт.

Тарасова Е.А. Концептуальное пространство пейзажа французского поэтического дискурса II половины XIX века. *Статья посвящена исследованию структуры и способов представления поэтической информации в виртуальной реальности стихотворного текста, проблемам отражения национальной и авторской картин мира через языковое сознание писателя.*

Ключевые слова: поэтический текст, поэтическая информация, виртуальная реальность, пейзажный концепт.

Tarasova O. Conceptual Space of the Paysage in French Poetic Discourse of the second half of the 19th century. *The article is dedicated to the investigation of the structure and means of presentation of poetic information in the virtual reality of the poetic text, reflection issues of national and author's image of the world through linguistic consciousness of the writer.*

Key words: poetic text, poetic information, virtual reality, landscape concept.

В останні десятиріччя у філологічних студіях простежується міждисциплінарне ставлення до лінгвістичного аналізу художнього тексту. Поетичне письмо потрактовується як «подія», факт існування якої підтверджується її нестійкою, нелінійною самоорганізацією у креації образів і смислів. Підґрунтя можливості такої інтерпретації можна віднайти у розумінні мистецької маніфестації як акту творення віртуальної реальності.

Ознака віртуальності є приналежною, перш за все, людській свідомості, де спостерігається збереження подібності у розгалуженій системі образів (архетипів). За цим криється автотельність людської свідомості, а оскільки творчість є візуалізацією (у випадку свого словесного та музичного проявлення її характер є інформаційним) моделей та образів зі світу реального, то й продукти цієї творчості являють собою автотельну віртуальну реальність [4, 178]. Більше того, людська думка має здатність до переходу за межі існуючого та «малює» картини, кваліфіковані як «реальність нереального», а статус наближення / віддалення цих картин до / від дійсності визначається когнітивним досвідом окремого індивідууму, котрий є представником соціуму в цілому [2, 4]. Під час такого розмежовування світів саме механізми сприймання тримають нашу т. зв. «реальність» у стабільному стані [11, 174]. Укладання світу в ментально визначену модель підтверджує тезу про те, що дійсність як нібито насправді наявний світ реально існує, проте є одночасно вигаданим, умовно прийнятним людині.

Зазначимо, якщо розглядати текстову реальність поетичного тексту як

віртуальну, то отримуємо граничний варіант, котрий цілком укладається у визначення слова «віртуальне» з позицій досліджень технологічних (у тому числі й комп'ютерногалузевих), психологічних, філософських, культурологічних, соціологічних, де на особливу увагу заслуговує його етимологія: чи то від лат. *virtus* – «істина» [9, 53], чи від англ. *virtual* – «актуально, фактично, реально існуючий», або в порівнянні зі слов'ян. веръти від **vrt* на означення процесу творення [8, 18], що дозволяє мовцеві з більшою чи меншою силою вірогідності сприймати художній світ не як віртуальний, а дійсний, реальний, оскільки той є потенційно можливим, істинним. Віртуальна реальність поетичного тексту слугує вирішенню комунікативних цілей художнього твору із передачі інформації та приросту смислів саме за допомогою сили поетичного слова:

«Тоді як найбільш імовірно застосування лінгвістичної системи не дало б нічого, то несподіваність поезії, відносна її малоімовірність визначають максимальність показника інформації» (3, 339),

тобто її самоорганізації у межах автотельної віртуальної реальності.

При розгляді цієї реальності необхідно відповісти на таке питання: у чому полягає здатність до самоорганізації усіх елементів твору як характеристика складної системи, котрою є поетичний текст. Пояснення криється у спонтанному переході елементів системи від неупорядкованого стану до впорядкованого за рахунок спільної дії багатьох підсистем: фонічної, лексико-синтаксичної тощо.

Відображення художньої картини світу крізь призму мовної свідомості письменника пов'язується із питаннями прирощення поетичної інформації у межах віртуальної реальності тексту, що відбувається у колі певних концептуальних просторів – сегментів мовної картини світу, серед яких виділяються тематично домінантні у відповідності до загальних змістів та основних смислів поетичних дискурсів різних літературних епох. Виходячи з таких позицій, у полі зору філологів опиняються, зокрема, концептуальний простір трагічного (В.Г. Ніконова), російського етикету (М.С. Аверкієва), емоцій (А.В. Стародубцева) тощо. Теоретико-методологічною основою розгляду тематичних концептуальних просторів слугують праці когнітивних поетологів та дослідників художньої концептології (Л.І. Белєхова, О.П. Воробйова, О.М. Кагановська, М. Freeman, P. Stockwell, R. Tsur).

У французькому дискурсі II половини XIX століття можемо фіксувати цілу низку домінантних тем і мотивів, навколо яких варто розглядати певні концептуальні простори: зміст естетичного та його маніфестації; залучення традицій езотерики, орієнталізму; метафізичного базису щодо основ поетичного тощо [13]. При цьому художній дискурс розглядуваного періоду продовжує активно експлуатувати літературні тематичні домінанти, що набувають статусу «вічних», серед яких і опиняється поетика пейзажу: традиційно-хрестоматійним, наприклад, для канонів французьких авторів-романтиків, символістів та імпресіоністів стає представлення концепції « *paysage d'âme* » (пейзажу душі), проте її прочитання зазнає певних змін, включаючи в себе центральний мотив інтеграції відчуття природи у літературу [12, 40]. Ця формула дозволяє говорити про інтимізацію пейзажу як феномену

неземного, ефемерного. Отже, концептуальний простір пейзажу постає як один із ключових аспектів художньої картини світу французької поезії символізму, яка перебуває у центрі нашої розвідки, обіймаючи сферу відбитку того, що існує насправді, проте має потойбічне походження, а отже, є виразником справжнього, реально існуючого поза межами нашого земного буття.

Об'єктом дослідження постає віршований текст представника французького поетичного дискурсу XIX століття П. Верлена «*Soleils couchants*». Предметом – лінгвокогнітивні й лінгвосинергетичні особливості пред'явлення концепту *SOLEILS COUCHANTS* у розглядуваному творі.

Мета статті – визначення принципів експлікації концептуального змісту обраного художнього тексту через опис архітектоніки концепту *SOLEILS COUCHANTS* як одного із визначальних пейзажних концептів французького поетичного дискурсу XIX століття.

Об'єднавчим елементом у цій цілісній поетичній моделі постає пейзажний концепт *SOLEILS COUCHANTS*, який є культурно маркованим (подібно, наприклад, до концептів російської естетико-культурної традиції *УТРО ТУМАННОЕ, зимняя ночь*, що їх детально аналізує В.А. Маслова [6, 95-144]) для французької літератури другої половини XIX століття.

У вірші П. Верлена символ *mélancolie* визначає своєрідне програмування подачі поетичної інформації через актуалізацію текстового концепту *SOLEILS COUCHANTS* як репрезентанта уявного (*l'imaginaire*), висхідного з образу сновидіння-марення (*rêve*), навіяного спогляданням стану пейзажу лише у певний проміжок часу (*entre l'aube et le coucher de soleils*). Перші вісім рядків віршованого твору організують смисл поетичного тексту навколо пейзажу. Через просте речення (*sujet, verbe, complément*), яке базується на паралелізмі конструкцій, створюється зображальна картина, що результує натуралістичність, зримість змодельованої адресантом віртуальної реальності із залученням ефекту відтвореного звучання:

*Une aube affaiblie
Verse par les champs
La mélancolie
Des soleils couchants.
La mélancolie
Berce de doux chants
Mon cœur qui s'oublie
Aux soleils couchants (17).*

Тут спостерігається установка на звукову іконічність, зреалізовану зовнішнім прочитанням вірша за допомогою міжрядкових уживань фонічних структур на алітераційовані [**k**], [**s**] – [j], що викликає почуття візуалізованої, реалістичної картини. Отже, отримуємо ефект звукового відлуння (*l'écho*), коли на основі омофонії зближуються текстові вербалізатори пейзажного концепту *SOLEILS COUCHANTS*: лексеми на позначення візуального (*aube, affaiblie, champs, soleils, couchants*) та аудитивного (*berce, cœur, chants*) рядів. Відтак, у середині текстової віртуальної реальності спостерігається самоорганізація інформації за рахунок погодженості інформації звукової та семантичної.

При цьому варто відзначити ще один аспект поетичного тексту як будь-якої саморганізованої, еволюціонуючої системи: вона проявляє «розмиття меж» у складності розкладу на окремі елементи чи підсистеми, які, у свою чергу, відзначаються узгодженою поведінкою у їхній взаємодії. Тут організуючим принципом представлення інформації символістського віршованого повідомлення стає звуко-інформаційний синкретизм, сутність якого полягає у задіянні акустико-артикуляційних звукових характеристик та їх конфігурацій в актуалізації поетичних смислів через устанавлення причетності фонічних одиниць до семантики твору.

Істотно, що символістське віршоване мовлення побудоване за фонічним принципом, тобто репрезентується як звучним мовленням, так і мовленням, що є здатним і, більше того, призначеним до звучання. Це забезпечується присутністю у фонічних сигналах поетичної інформації емоційного навантаження, що дозволяє надати звуковим одиницям мови статусу поетичних. Невипадковим є домінування (одна лексема формує один рядок вірша, при цьому такий прийом використовується автором двічі) субстантиву *La mélancolie*, де показовою є алітерація на плавний. У такий динамічний спосіб на основі ознаки мелодійності демонструється самоорганізаційна функція переходу (*transition*) інформації з одного вірша (перші чотири рядка) в інший (наступні п'ять рядків) – ця конструкція отримала назву флюїдної (*fluide*) [16]. Нагадаємо: віршований текст постає відкритою структурою, в середині якої відбувається обмін поетичною інформацією на зразок флюїдів, тобто речовин. А позаяк за схемою флюїдної системи функціонування такої структури є спрямованою проти рівноваги як дорівненості (що ні в якому разі не нівелює прагнення до встановлення гармонії) елементів цілісної конструкції, оскільки із нею пов'язується формування неоднорідностей формальної складової поетичного повідомлення. Під дією процесів інформаційної самоорганізації (тут – заснованих на мелодійній зображальності) створюються сприятливі умови для циклічного проявлення одного й того ж змісту (звідси – одержимість) – регулярне повернення із кожним природним явищем заходу сонця відчуття безкінечної туги (*tristesse non définie*). За рахунок отриманої експресивності верленівська поезія відзначається завершеністю, сконцентрованою поетичних смислів як психоемоційних переживань.

Отже, символістський текст є динамічним конструктом, який несе комплексну поетичну інформацію завдяки синкретизму звука та смислу, які прояснюють зв'язок ментальних структур і їхніх мовних аналогів.

Надалі початкове сновидіння-марення зазнає поглиблення уведенням образу приви́дів (*fantômes vermeils, sans trêves*), дорівняних порівняльною конструкцією (*pareils à*) до пейзажних елементів (*soleils couchants*), що провокує стан занепокоєння у його невпинній пролонгованості (*lenteur ← mélancolie*). Подібні смислові трансформації сам П. Верлен описує у своїх нотатках щодо творчого доробку Ш. Бодлера: така процедура є доволі простою на перший погляд, проте виявляє насправді свою складність у здатності повертати один і той самий вірш навколо завжди нової ідеї і навзаєм – «одним словом описати одержимість» [15, 39]. Таким чином, функціону-

вання процесу поетичного образотворення підпорядковується умовам реалізації біфуркаційних (порогових) механізмів у синергетиці: впровадження таких механізмів розвитку системи стає можливим, коли остання передбачає існування станів, перехід яких пов'язаний із якісною зміною її організації за наявності множинності нових різноманітних її форм [7]. Варто нагадати, що термін «біфуркація», на думку відомого математика В.І. Арнольда, може використовуватися у широкому сенсі щодо означення різноманітних метаморфоз різних об'єктів під час зміни параметрів, від котрих вони залежать [1, 4]. А отже, у випадку верленівської віртуальної реальності поезії «*Soleils couchants*» текстова конструкція «*Soleils couchants*» перебирає на себе роль точки біфуркації: вона виступає лише як фактор, який розв'язує, а не визначає, процес упорядкування [10, 18] (у нашому випадку це процес (пере)розподілу інформації у межах словесно-поетичного образу), що регламентує поліаспектну демонстрацію символу *mélancolie*: регулярні повернення до візуального ряду та почуття одержимості, нав'язливості емоцій.

Цікаво, що актуалізація пейзажного концепту *SOLEILS COUCHANTS* здійснюється за посередництва семантичних невідповідностей (*incohérences sémantiques*) [14, 37], серед яких:

– форма множини іменника *soleils* проявляє себе як ознака занепокоєння, оскільки мова йде про вигаданий пейзаж, що є рефлексією душевного стану [16];

– у кінцевій частині вірша біфуркація віддієслівний прикметник перебирає на себе синтаксичну функцію *Participe présent* [15, 39] – у такий спосіб порушення семантико-синтаксичних відношень у середині сполуки покликане виразити граматичними засобами неспроможність досягнути ірраціональні зв'язки між об'єктами пейзажу та емоціями.

Як видно з наведених прикладів подібні «відхилення» від мовної норми торкнулися домінантного словосполучення вірша. Такі зміни мають за мету надання дискурсивної активності кожному елементу в середині сполуки як складного інформаційного конструкту у природженні специфічних смислів: поетичний образ через співвіднесення із навколишнім середовищем (тут – природним явищем заходу сонця) не стільки слугує відбиттям, візуалізацією реалій, скільки відтворює власну інтерпретацію, індивідуально-авторську автотомель французької національно-культурної картини світу. Якщо порівняти із функціонуванням у межах російської поетичної традиції словосполучення *утро туманное* як «цілісної мовної одиниці, яка відбиває у свідомості поета, його психіці картину оточуючого світу» [6, 97], то можна констатувати гармонізацію зображувальних і психоемоційних ефектів як один із чинників формування загальних особливостей дискурсу російської пейзажної лірики.

Дискурсивні фрагменти символістського твору П. Верлена, що містять лексеми-імена пейзажного концепту *SOLEILS COUCHANTS*, демонструють нестабільність психоемоційного стану людського індивідууму, де простежується модерністська ідея кризового стану суспільної свідомості на зламі тисячоліть, що відображає мінливий характер екзистенції в цілому.

Такі аномалії верленівського поетичного дискурсу можуть бути описані та підтверджені синергетичними поняттями, серед яких найважливішим є

досягнення «порядку через флуктацію»: для входження у новий стан система повинна втратити стійкість та здійснити перехід за рахунок випадкових коливань, відхилень, тобто флуктацій. Показово, що конструкція вірша сприймається як гіпнотична: вона дозволяє абсорбувати пейзаж через сновидіння, а також розчинити сюжет у пейзажі, детермінованому у просторі поезії), доповнюваною використанням сполуки *soleils couchants* наприкінці вірша [14, 37-38]. Отож тексту П. Верлена притаманною є пластична та рухома структура поетичної інформації, що досягається флуктаціями ритму, лексико-синтаксичних, фонічних повторів, їхніми внутрішніми трансформаціями. У цьому плані поетична мова аналогізується у своєму призначенні до досвіду сектантів: ритміка та повтори захоплюють та вводять у стан особливого перебування, що й створює «магію переживання, що засвоює» [5, 284]. Таким чином, відбивається взаємна смислова проєкція: самоорганізованість поетичних одиниць та непідконтрольність людській психіці (само)проявлення емоційних станів – пейзажний концепт *SOLEILS COUCHANTS* актуалізується текстовими одиницями, а також сам репрезентує символ *mélancolie*.

Підсумовуючи зауважимо: такі текстові конструкції формують автономну віртуальну реальність верленівського твору, в якій пейзажні елементи та емоції сприймаються як еквівалентні, що й укладається у модерністську картину світу. Ураховуємо, що поетична модель світу – це індивідуально-авторська картина світу адресанта / поета, що (само)конструюється як результат особливостей концептуалізації фрагментів буття за допомогою ментальних категорій та когнітивних структур. Вона знаходить своє вираження в текстовій віртуальній реальності, де за допомогою мовних знаків (мовної картини світу) спостерігається образне відбиття дійсності (глобалізована картина світу) об'єктивної чи можливої.

Естетика французького символізму, що є яскравим виявом модерністських мистецьких настанов, репрезентує різке розривання зв'язків із попередньою культурною традицією, створюючи особливу замкнену інформаційну систему, яка відбиває ідеальний світ смислових начал, породжених на основі вражень від Ідеї буття: реального (об'єктивного), духовного (суб'єктивного) та ідеального (світу «вічних» Ідей). Саме цим пояснюємо відхід поезії французького символізму до віртуального. Мета віртуальної реальності у поетичному тексті – це, з боку адресанта, моделювання інструментарію щодо аналізу картини світу, зі сторони адресата, – задіяння власної системи досвідних орієнтирів, тривимірних конструктів, що опосередковують сприйняття / усвідомлення механізмів представлення інформації у поетичному тексті.

Здійснене у розвідці вивчення об'єктивації пейзажного концепту *SOLEILS COUCHANTS* семантичними, фонічними, граматичними засобами символістської (само)організації інформації у віртуальному просторі верленівського твору надало змогу представити фрагмент поетичної моделі світу, характерної для доби французького символізму. Перспективним у подальших дослідженнях пейзажного концепту *SOLEILS COUCHANTS* у поєднанні когнітивної та синергетичних парадигм видається звернення до доробку інших поетичних напрямів, зокрема романтизму та творчості В. Гюго.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арнольд В.И. Теория катастроф / В.И. Арнольд. – М. : Наука, 1990. – 128 с.
2. Бабушкин А.П. «Возможные миры» в семантическом пространстве языка / А.П. Бабушкин. – Воронеж : Воронеж. гос. ун-т, 2001. – 86 с.
3. Бодріяр Ж. Символічний обмін і смерть / Ж. Бодріяр. – Львів : Кальварія, 2004. – 376 с.
4. Браже Р.А. Синергетика и творчество / Р.А. Браже. – Ульяновск : УлГТУ, 2002. – 204 с.
5. Грякалов А.А. Событие и письмо (когнитивная аналитика поэтического языка) / А.А. Грякалов // Синергетическая парадигма. Когнитивно-коммуникативные стратегии современного научного познания. – М. : Прогресс-Традиция, 2004. – С. 276-298.
6. Маслова В.А. Когнитивная лингвистика / В.А. Маслова. – Минск: ТетраСистемс, 2004. – 256 с.
7. Некрасов С.И. Идеи детерминизма и глобального эволюционизма : антогонизм или взаимообусловленность ? [Электронный ресурс] / С.И. Некрасов, Н.А. Некрасова, А.М. Захаров. – М. : Изд-во «Академия Естествознания», 2007. – Режим доступа: <http://www.rae.ru/monographs/17>
8. Носов Н.А. Психологические виртуальные реальности / Н.А. Носов. – М. : Б.и., 1994. – 195 с.
9. Руднев В.П. Виртуальные реальности / В.П. Руднев // Словарь культуры XX века. – М. : Аграф, 1997. – С. 53-54.
10. Синергетика : проблемы, перспективы, трудности (материалы круглого стола) / В.А. Лекторский и др. // Вопросы философии. – 2006. – № 9. – С. 3-33.
11. Цветов В.П. Реальность как описание / В.П. Цветов // Модели мира: статьи. – М. : Наука, 1997. – С. 159-178.
12. Das Paradigma Der Landschaft in Moderne und Postmoderne / Red. M. Schmeling. – Berlin : Königshausen & Neumann, 2007. – 302 p.
13. Encyclopédie Larousse en ligne. – Режим доступа: www.larousse.fr/encyclopedia
14. Fournet D. Verlaine, «Poèmes saturniens», «Romances sans paroles» / D. Fournet. – P. : Editions Bréal, 2000. – 126 p.
15. Vannier G. Verlaine ou l'enfance de l'art / G. Vannier. – P. : Editions Champ Vallon, 1993. – 162 p.
16. Verlaine 20 poèmes expliqués. – Режим доступа: verlaineexplique.free.fr

Ілюстративні джерела

17. Verlaine Œp: Verlaine Paul. Œuvres poétiques : [поезії] / Paul Verlaine [Document électronique] Reproduction : Num. BNF de l'éd. de, P.: Bibliopolis, 1998-1999. Reprod. de l'éd. de, P.: Garnier, 1987.

Стаття надійшла до редакції 8.12.2014 р.

УДК 811.112.2'27

Хорошилова В.М.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ СТРАТЕГІЇ ЗАВДАННЯ ОБРАЗИ В НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСІ

У статті розглянуто сучасні підходи до вивчення такого явища, як невічливість, та однієї із стратегій її реалізації – образи. Окреслено проблеми конституювання невічливості та образи в дискурсі – статус інтенції мовця, вплив та концептуалізація контексту, а також критично осмислені два принципово різних методологічних підходи до вивчення невічливості – дослідження підходу першого порядку та дослідження підходу другого порядку. Наведено методологічну стратегію, застосовну для проведення означеного дослідження.

Ключові слова: адресат, ввічливість, дискурс, інтенція, інтерпретація, комунікативна стратегія, контекст, методологія, мовець, невічливість, образа.

Хорошилова В.Н. *Методология исследования стратегии оскорбления в немецкоязычном интернет-дискурсе.* В статье рассмотрены современные подходы к изучению такого явления, как невежливость и одной из стратегий её реализации – оскорбления. Очерчены проблемы конститирования невежливости и оскорбления в дискурсе – статус интенции говорящего, влияние и концептуализация контекста, а также критически переосмыслены два основных методологических подхода к изучению невежливости – исследования подхода первого порядка и исследования подхода второго порядка. Приведена методологическая стратегия, примененная в нашем исследовании.

Ключевые слова: адресат, вежливость, дискурс, говорящий, интенция, интерпретация, коммуникативная стратегия, контекст, методология, невежливость, оскорбление.

Khoroshylova V.M. *Methodological approach to impoliteness research in German internet-discourse.* In this paper we review up-to-date approaches to impoliteness studies as well as to one of its strategies – aggravation. We outline some problem issues of constituting of impoliteness and aggravation – the status of intention, context influence and conceptualization as well as we present a critical review of two main methodological approaches to impoliteness study – first order approach and second order approach. We also present a methodological strategy of our research.

Key words: addressee, aggravation, context, discourse, impoliteness, intention, interpretation, methodology, politeness, speaker, speech strategy.

Останнім часом з'являється все більше теоретичних робіт дослідників невічливості, в яких представлений критичний огляд методологічних підходів до вивчення цього явища, а також критеріїв конституювання невічливості, зокрема ролі комунікантів, інтенцій та особливостей контексту (P. Austin, L. M. Beebe, D. Bousfield, J. Culpeper, J. Holmes, L. Lachenicht, M. Kienpointner, M. Locher, M. Marra, M. Terkourafi, A. Wichmann, R. Watts та ін.).

Об'єктом дослідження є аналіз методологічних підходів до вивчення комунікативної стратегії образи як підтипу невічливості, а предметом – проблемні параметри конституювання невічливості та методологічні можливості вирішення цих питань.

Мета цієї статті – проаналізувати, які методологічні підходи до вивчення невічливості пропонує сучасна когнітивно-дискурсивна парадигма,

критично осмислити ці підходи та поетапно описати запропоновану методологію дослідження.

Матеріалом аналізу є теоретичні роботи лінгвістів, що розробляють підходи до вивчення невічливості, аналізують такі параметри, як контекст та інтенція, в конституванні невічливості в дискурсі.

Актуальність зумовлена зростанням соціокультурної ролі такого явища, як невічливість, в сучасній комунікації (насамперед – інтернет-комунікації), а також недостатньою розробленістю методів вивчення й аналізу параметрів, що конституують невічливість у дискурсі.

Нова когнітивно-комунікативна парадигма, на відміну від старої механістичної, базується не на філософії раціоналізму, а на ідеях постмодернізму та постструктуралізму. Це означає, що в антропоцентричному підході, за збереження його функціональності, експланаторності та експансіонізму, принцип інтерпретаціоналізму замінюється принципом соціального конструкціонізму [2; 5; 7; 12].

Окрім зазначених загальних принципів, характерних для соціального конструкціонізму, всі підходи до дискурс-аналізу демонструють спільні погляди на мову і суб'єкт. Мова – це не просто канал передачі інформації (як в кодovій моделі комунікації) і не просте відображення реальності, а механізм, що генерує та конститує соціальний світ і соціальні ідентичності; мова структурована в патерни або дискурси, що створюються та трансформуються в дискурсивній практиці. Як саме це відбувається, дослідники намагаються з'ясувати за допомогою аналізу специфічних контекстів, в яких функціонує мова [3, 30–35]. Зосередження уваги на аспекті вживання мови породжує дихотомію «текст-як-продукт :: дискурс-як-процес», на базі якої, в свою чергу, виокремлюються протиставлення: «структурність :: функціональність», «статичність :: динамічність», «віртуальність :: актуальність» [8; 4]. При цьому один текст може бути реалізацією різних дискурсів. Дискурс включає ментальні, соціальні, життєві простори комунікантів [6, 140]. Когнітивно-дискурсивний підхід до аналізу дискурсу передбачає єдність його когнітивного й прагматичного аспектів та характеризується недетермінізмом, нелінійністю, системністю й діяльним розумінням досліджуваних явищ [1, 10].

Наразі існує велика кількість підходів до аналізу дискурсу, проте можна виділити три найбільших підходи – з позиції: 1) соціального конструкціонізму (теорія дискурсу Ернесто Лакло і Шанталю Муффа) [3, 53–107], 2) критичного дискурс-аналізу [3, 108–162] та 3) дискурсивної психології [3, 163–224]. Спільним для всіх трьох напрямів є загальне уявлення про те, що наш спосіб спілкування зовсім не є нейтральним відображенням світу, ідентичностей та соціальних взаємовідношень [3, 19]. Зазначені підходи базуються на принципах соціального конструкціонізму (що лежить в основі багатьох теорій про суспільні та культурні явища). В. Барр виокремлює чотири загальні принципи для усіх соціально-конструкціоністських підходів [11, 3; 12, 266–267]:

- критичний підхід до знання. Реальність доступна нам лише через певні категорії, тому наші знання про світ – це не пряме відображення, а

результат наших способів її категоризації, тобто продукт дискурсу;

- історична та культурна обумовленість. Способи розуміння та репрезентації світу є культурно та історично обумовленими – світогляд та ідентичності змінюються з часом (міфологічний світогляд змінюється релігійним, релігійний – філософським або науковим). Дискурс – це форма соціальної поведінки, що бере участь в формуванні соціального світу (в тому числі знання, людей та соціальні стосунки) і, таким чином, в підтримці та збереженні соціальних патернів;

- зв'язок між знаннями та соціальними процесами. Знання виникає в процесі соціальної взаємодії;

- зв'язок між знаннями та соціальною поведінкою. В межах певного світогляду деякі способи поведінки стають природними, деякі – неприпустимими.

«Відправним пунктом дискурсаналітичних підходів є встановлення структуралістської та постструктуралістської філософії в тому, що ми отримуємо доступ до реальності через мову. За допомогою мови ми створюємо репрезентації реальності, що не просто відображують те, що в ній міститься, але й конструюють її. Це не означає, що самої реальності не існує. Смысл скоріше в тому, що реальні лише значення та наші уявлення про реальність. Звичайно, фізичні об'єкти існують, проте вони отримують своє значення лише в дискурсі» [3, 29].

Для нашого дослідження, присвяченого дослідженню комунікативної стратегії завдання образи, вважаємо доцільним використати здобутки як діяльнісного, так і функціонального напрямів в якості методологічних платформ у межах когнітивно-дискурсивної парадигми. Функціональний напрям, у свою чергу, об'єднує два основні підходи: 1) ситуативний, що концентрується на вивченні функцій мовного знака та ситуативних факторів (екстралінгвістичних – прагматичних, соціокультурних, психологічних), які впливають на реалізацію цих функцій [6, 12–13], та 2) семіотичний, що трактує дискурс «як соціальні практики лінгвістичного та нелінгвістичного характеру, в основі яких лежать ідеологія або культурні розбіжності» [23, 1–2]. На такому розумінні базується критичний аналіз дискурсу.

Таким чином, реалізувати стратегію образи можна як конвенційними засобами (конвенційні формули невивчливості [14, 2]), так і неконвенційними, тобто визначальну роль для реалізації стратегії завдання образи та передачі когнітивної сутності ОБРАЗА стає саме контекст (в широкому розумінні), в якому відбувається процес інтеракції. Іншими словами, в дискурсі все залежить від контексту в широкому розумінні, тому необхідно окремо звернути увагу на власне термін «контекст». «Теоретичні терміни «контекст» та «модель контексту (context model)» – це специфічна ментальна модель або суб'єктивна інтерпретація комунікантами релевантних властивостей (соціальної, інтеракційної або комунікативної) ситуації, в якій вони взаємодіють» [16, 24]. Окрім цього, ці моделі – схематизовані (вони базуються на спільних, культурно обумовлених та конвенційних категоріях, що уможливають швидку інтерпретацію актуальної комунікативної події таких як час, місце, комуніканти (та їхні чисельні ідентичності та ролі), дії, цілі та

знання) та вони є динамічними [16, 16–17]. Рівні контекстів певним чином співвідносяться з різними підходами до дискурсу: від широкого до вузького, від макро- до мікрорівня, від формального та об'єктивістського (неактуального для нашого дослідження) до функціонального і конструктивістського (та суб'єкт-центричного). В конкретному дискурсі одночасно активуються і знання про тип та жанр дискурсу, конструюється модель контексту та зміст комунікативних внесків у результаті їхньої інтерпретації за допомогою когнітивних процесів та залучення енциклопедичних знань. Таким чином, під дискурсом ми розуміємо «інтегральний феномен, мисленнєво-комунікативну діяльність, що представляє собою сукупність процесу і результату, і включає як екстралінгвістичний, так і власне лінгвістичний аспект; в якому виокремлюються пресупозиція і контекст (прагматичний, соціальний, когнітивний), що зумовлюють вибір мовних засобів» [8, 38].

Важливо відмітити, що в інтернет-дискурсі частина реальних параметрів, таких як час, місце інтеракції, соціальний статус та вік нівелюються через специфічні характеристики інтернет-дискурсу як комунікативного простору, проте це не означає, що модель контексту відсутня та ідентичності адресата і мовця перестають існувати. Іншими словами, у фокусі опиняються лише релевантні для комунікантів фактори оточуючого середовища і ці фактори стають частиною внутрішнього світу суб'єкта [5, 109]. Саме в цій ситуації відбувається реалізація комунікативних стратегій та конструювання смислів. Під смислом з позицій дискурсивної теорії мовного знаку ми розуміємо не сталу сутність, а результат наділення мовної форми семіотичною значущістю у процесі дискурсивної взаємодії суб'єктів [17, 91]. Відтак дискурс – це не лише інтеракційна подія, результатом якого є поява певного тексту, а й джерело конструювання комунікантами смислів. Комуніканти не просто інтерпретують породжений у результаті комунікативної діяльності статичний текст, який можна порівняти зі «стоп-кадром» [7, 102], а є творцями дискурсу як процесу, творцями смислів.

Підкреслимо важливість контексту (ситуації мовлення) для реалізації будь-якої комунікативної стратегії. Як описує процес розуміння дискурсивного акту Т. ван Дейк, існує «загальна система контролю», яку «живлять» інформація про тип ситуації, дискурс, комунікативний задум, цілі (інтенції), схематичні надструктури або макроструктури. Ця система контролю «наглядає» за процесом опрацювання даних у короткій пам'яті, забезпечує ефективне вилучення даних із довгої пам'яті, активує епізодичні та семантичні знання та попередні ситуативні моделі, співставляє інформацію різного порядку, координує комунікативні стратегії. Таким чином, система контролю керує стратегіями для продукування інформації та відповідних репрезентацій, що узгоджуються з загальними завданнями процесу розуміння, а також для «аранжування» всієї наявної інформації, що не може бути цілісно збережена буфером короткої пам'яті. Тобто кожного разу складається нова «мозаїка». Наприклад, щойно сконструйована макропропозиція та модель ситуації знаходяться в режимі «активовано» та впливають на процес опрацювання інформації на інших рівнях [17, 12, 350].

Іншими словами, це механізми, що забезпечують усі рівні компетен-

цій – від когнітивних до комунікативних. Т. ван Дейк влучно називає сукупність усіх цих процесів «епістемологічною машиною» («*knowledge-device*», «*epistemic machine*»), коли адресант постійно оцінює ситуацію та можливу реакцію адресата в процесі розгортання дискурсу, знаходить оптимальні рішення для реалізації свого задуму.

Паралельно до «бази тексту» (*text base*) (встановлення семантичних зв'язків; рівень когерентності тексту, примітка наша – В.Х.) «виробляється «модель ситуації», тобто когнітивна репрезентація подій, дій, особистостей, що інтегрує енциклопедичні знання про слухача та інформацію, отриману із тексту і ці дві складові забезпечують інтерпретацію [17, 337; 11, 163, 308, 340]. Основна семантична та прагматична функція тексту – поповнити цю модель; «Ми здатні зрозуміти ситуацію тоді, коли здатні її уявити» [17, 337]. Іншими словами, розуміння відображене в створеній моделі ситуації. Модель ситуації включає в себе всю релевантну інформацію (знання), що виражена в тексті імпліцитно, або передбачає пресупозицію, як загальні (семантичні), так і специфічні (епізодичні) знання та може включати попередній досвід або попередні бази текстів. Аналогії ми здатні проводити завдяки існуванню кластерів, що містять узагальнений досвід попередніх ситуацій. Завдяки проведенню аналогій трансформуються невірно сконструйовані ситуації. В такому сенсі «зрозуміти дискурс – це завдання усунути такі помилки» [17, 337].

Щодо підходів до аналізу ситуації, то цілком логічно, що ми спираємось на динамічну модель. Різновидом динамічної моделі ситуативного контексту дискурсу є фрейм, а саме інтеракціональний фрейм, тобто «інструмент моделювання соціальної взаємодії індивідів, з урахуванням позиціонування комунікантом себе стосовно інших учасників комунікативної ситуації з метою створення умов продукування і сприйняття висловлення» [18, 128]. Варто зазначити, що існує декілька рівнів, на яких можна розглядати ситуацію і з якими корелюють різні методологічні підходи щодо дослідження мовленнєвої реалізації стратегії завдання образи: 1) реальна ситуація в її зовнішніх, об'єктивних проявах, як вона може бути описана універсальним суб'єктом; 2) ситуація, як вона сприймається реальним індивідом (індивідами); 3) ситуаційний тип в його загальних, позбавлених конкретики характеристик; 4) широке розуміння ситуації як «життєвої ситуації», а також декілька підходів – статичні моделі ситуації та динамічне розуміння ситуації [7, 102–103]. Як актуальну ситуацію образи можна кваліфікувати, якщо один із комунікантів – реальний індивід оцінив її саме так. Типовою така ситуація буде, якщо наявні певні параметри образи: 1) адресант має намір нанести шкоду обличчю адресата (а саме, донести посилання «Ти поганий»); 2) він реалізує такий намір за допомогою відповідної комунікативної стратегії, обравши одну з тактик, у прямий (експліцитний) чи непрямий (імпліцитний) спосіб; 3) настає чи не настає перлокутивний ефект – адресат образився або не образився. Варто зазначити, що у деяких випадках, адресант не мав наміру нанести шкоду обличчю адресата, проте має місце перлокутивний ефект образи. Як «життєва» така ситуація може розглядатись за умови появи в ній суб'єкта, який виконує певні когнітивні операції – інференції, залучить

пресупозицію, проаналізує різні параметри ситуації (вік, стать комунікантів, психологічні ролі і т. д.) та у підсумку розпізнає/сприйме як наявну інтенцію мовця та винесе судження «ЦЕ ОБРАЗА» про зміст повідомлення.

Щодо загального методологічного підходу до вивчення неvvічливості (та однієї з її стратегій, досліджуваної нами, – стратегії образи), найістотнішим є розподіл дослідників на тих, хто дотримується підходу першого порядку (тобто орієнтований у вивченні явищ на безпосередню реакцію і судження членів інтеракції) (M. Locher and R. Watts; L. Mullany; W. Graham; H. Limberg; S. Schnurr, M. Marra and J. Holmes) та тих, хто дотримується підходу другого порядку (зорієнтований у підході до вивчення явища на концептуальне розуміння, його технічне визначення самим дослідником) (J. Archer; H. Cashman; M. D. Garcia-Pastor), або комбінує обидва підходи (D. Bousfield; J. Culpeper; M. Terkourafi). Для всіх підходів важливими залишаються контекст з усіма його параметрами й змінними, такими, як влада, дистанція та рівень імпозиції, проблема його конструювання, норми дискурсивної практики та суперечливий пункт – наявність інтенції у мовця – задля визначення висловлювання як *образливого*, *неввічливого*, *грубого*, або, навпаки, *ввічливого*. Проте в першому випадку такі судження робляться власне комунікантами, спираючись на власний досвід та уявлення про норми в конкретній дискурсивній практиці, а в другому – підхід до вищезгаданих концептів визначається дослідником на теоретичному рівні. Іншими словами, (не)ввічливість може виступати як універсальний концепт або слугувати як технічний термін. Важливо зазначити, що дослідники, застосовуючи перший підхід у випадку вивчення ввічливості, зіштовхнулись з двома можливими судженнями комунікантів: висловлення сприймалось або як ввічливе, або як таке, що сформульовано за відсутності ввічливості [10, 5] там, де вона очікувалась [15, 357], або «як навмисно неvvічливе» [13, 42].

Важливим аспектом є відмова від дихотомії «ввічливий-неввічливий». Як демонструють дослідження першого порядку, комуніканти іноді кваліфікують поведінку як нейтральну, тобто не марковану ані як ввічливу, ані як неvvічливу. Власне дослідники, що дотримуються підходу другого порядку, визнають прояв поведінки, що «в цілому загрожує особі, проте необов'язково є синонімічним поняттю неvvічливості» [20, 6]. Ми в нашому дослідженні дотримуємось інтегрованого погляду на дослідження стратегії образи, тобто, на нашу думку, неvvічливість – це інтендована (або така, що сприймається інтендованою) та маркована (не конвенція стосовно певного контексту або неочікувана в певному ситуативному контексті) мовна поведінка, орієнтована на «втрату обличчя» адресатом, яка призводить чи не призводить до відповідного перлокутивного ефекту в процесі розгортання дискурсу з урахуванням дискурсивних правил і норм. Образом ми розглядаємо як специфічний підтип неvvічливості та визначаємо стратегію завдання образи як специфічний акт загрози «обличчю». Інтендованим змістом такого акту є наступне посилення адресату: «Ти поганій. Твої уподобання, смаки, погляди, оточення, досягнення і т. ін. погані». Важливим і неоднозначним параметром залишається наявність інтенції у мовця та її розпізнавання

адресатом. Проте постає питання, який механізм дозволить дослідникові однозначно констатувати наявність інтенції. Як слушно зазначає А. Грімшоу, дійсно «неможливо залізти в голови людей» [19, 281]. Він же розвиває ідею про те, що за наявності контексту можливо робити певні інференції та припущення щодо інтенцій. На думку Д. Бусфілда, «аналіз є можливим завдяки незмінному урахуванню таких параметрів, як дискурсивні ролі комунікантів, контекст, контекст, тип діяльності, до якої залучені комуніканти, попередні події, наявність афективності у комунікантів, а також владу, права, обов'язки комунікантів та багато інших» [9, 74]. Дж. Калпепер наголошує на тому, що реконструюванню підлягають не фактичні, а саме «можливі» інтенції, позичивши термін «реконструювати», а не «виводити» у Моонеу [22, 900], оскільки до наявної комунікативної події належать «попередній досвід, знання про соціальні ролі і т. д.» [22, 901].

Дж. Калпепер, Д. Бусфілд та М. Теркурафі наголошують у своїх дослідженнях на важливості інтерпретації мовцем та (або) слухачем певного висловлювання, а також на вплив контексту на інтерпретацію. Слушними в такому випадку дійсно стають дослідження першого порядку та орієнтація на мета-коментарі комунікантів задля вияву таких дискурсивних явищ як ввічливість, неввічливість або грубість.

У нашому дослідженні ми, по-перше, спираємось на попередні теоретичні роботи дослідників (не)ввічливості, а по-друге, на доступний для дослідження масив даних з інтернету із подальшим його описом, аналізом та висновками на його основі. В нашому дослідженні ми шукаємо відповідь на питання, які саме особливості мовленнєвого втілення стратегії завдання образи в інтернет-дискурсі, а також які особливості інтернет-дискурсу впливають на мовленнєве втілення стратегії завдання образи в інтернет-дискурсі. Корпусна лінгвістика виходить із індуктивного/емпіричного методу здобуття знань про мову. На базі вивчення якомога більшої кількості конкретних поодиноких прикладів можна зробити узагальнення щодо об'єкта, що вивчається. Такий підхід, що базується на емпіризмі, своїм основним положенням має наступне: усі знання про світ спираються на досвід. Протилежним до вищезазначеного є дедуктивний метод, що базується на філософській традиції раціоналізму. В аналогічних контрастивних відносинах знаходиться корпусна лінгвістика та генеративна трансформаційна граматики Н. Хомського (це протиставлення відоме також як «протистояння» Н. Хомського та Дж. Лакоффа [21]). Основна претензія генеративістів до методів корпусної лінгвістики – це положення про те, що *мовна компетенція (Sprachkompetenz)* суттєво відрізняється від індивідуального *використання мови (Sprachperformanz)* [12], адже в природній мові часто трапляються помилки. Корпусна лінгвістика нівелює різницю між цими двома аспектами. На наш погляд, таке протиставлення можна перевести в іншу площину: вивчення норми vs. вивчення узусу. Як відповідь – надання переваги дослідженням першого або другого порядку. Проте обидві позиції останнім часом зближуються.

На прикладі питань, пов'язаних із феноменом неввічливості, окреслимо в загальних рисах, яку, на наш погляд, стратегію може використовувати

дослідник у такій роботі:

Етап 1. Поверхнєве дослідження за словниками, яке допомагає встановити, в яких саме мовних одиницях (лексемах, ідіомах та фразеологізмах) втілюється концепт BELEIDIGUNG. Нами, зокрема, було встановлено, що це такі одиниці: *Beleidigung, Missachtung, Verachtung, Urteil, Spott, Angriff, Verletzung, üble Nachrede, Frechheit, Unterschätzung, Überhebung, Unhöflichkeit, verbale Aggression*.

Етап 2. Аналіз даних корпусу DWDS. Тут нами проведено контент-аналіз у вузькому розумінні [24, 88–108], тобто кількісний пошук конкретних лексичних одиниць, в яких згідно зі словниковими даними втілюється концепт BELEIDIGUNG, а саме: *Beleidigung, Urteil, Spott, Aggression, Verachtung*. У процесі роботи з фактичним матеріалом було встановлено й інші одиниці на позначення концепту BELEIDIGUNG та відповідних дій і психічних станів адресата і мовця: *mit Beleidigungen um sich schmeißen, mit Beschimpfungen jonglieren, j-n niedermachen, j-n rüde angehen, nicht legitime Kritik* і т. д.

Етап 3. Дослідження першого порядку та пошук коментарів з експліцитною кваліфікацією адресатом висловлення як образливого із використанням лексем, вказаних у попередньому пункті. Така пряма номінація у респондивних мовленнєвих актах трапляється, проте неоднорідно в різних ресурсах. Найвищий кількісний показник був досягнутий на ресурсі YouTube. Окрім того, пряма номінація траплялась і в висловлюваннях автора вихідного повідомлення, який констатував, що адресат образився, після надходження реакції адресата на вихідне висловлювання. Найчастотнішими лексемами на позначення концепту BELEIDIGUNG виявлено такі – *Beleidigung, Angriff, Verachtung, Verleumdung* та *Urtel*.

Етап 4. Наступним кроком має стати методичний лінгвопрагматичний аналіз із залученням методів структурно-семантичного, логіко-семантичного, стилістичного, трансформаційного, контекстуального, інтенційного, інференційного, мовленнєвоактового аналізу, методів парафразування, експлікації імпліцитного смислу та елементів методик формалізації та кількісних підрахунків.

Етап 5. Нарешті, завершити роботу має виявлення того, яким саме чином впливає на мовленнєву реалізацію стратегії завдання образи специфіка інтернет-комунікації.

В нашому дослідженні застосовується інтегральний підхід, який поєднує дослідження першого і другого порядку. По-перше, залучається інтернет-дискурс як особливий контекст комунікації та матеріал аналізу, по-друге, увага фокусується на інтерпретаційній діяльності адресата щодо образливих смислів висловлень мовця, а також на інтенціях мовця, звідки підходимо до аналізу стратегії завдання образи з позицій когнітивних, комунікативних і соціокультурних аспектів її реалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безугла Л. Р. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі. / Л.Р. Безугла. – Харків : Видавництво ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2007. – 330 с.
2. Дискурс как когнитивно-коммуникативный феномен : [коллективная монография / науч. ред. И.С. Шевченко]. – Харьков : Константа, 2006. – 356 с.

3. Йоргенсен М. В. Дискурс-анализ. Теория и метод / М. В. Йоргенсен, Л. Дж. Филлипс; [пер. с англ. А. А. Киселева]. – Харьков : Гуманитарный центр, 2008. – 352 с.
4. Мартынюк А. П. Разграничение текста и дискурса с позиций интеграционного подхода / А.П. Мартынюк // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – 2009(6). – № 866. – С. 49-54.
5. Мартинюк А. П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. / А. П. Мартинюк. – Харків : Видавництво ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2012. – 195 с.
6. Морозова Е. И. Ложь как дискурсивное образование: лингвокогнитивный аспект : [монография] / Морозова Е. И. – Харьков : Экограф, 2005. – 300 с.
7. Морозова Е. И. Мирозозреческие параллели в трактовке содержания терминов «дискурс», «контекст», «ситуация» // Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – 2010. – №897(62). – С. 99-105.
8. Шевченко И. С., Морозова Е. И. Дискурс как мыслекommunikативное образование // Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. – 2003. – №586. – С. 33-38.
9. Bousfield D. Impoliteness in Interaction / D. Bousfield. – Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2008. – 282 p.
10. Brown P. Politeness: Some Universals in Language Use / P. Brown, S. Levinson. – L., NY, etc. : CUP, 1987. – 345 p.
11. Burr V. An introduction to Social Constructionism / V. Burr. – L., N.Y. : Routledge, 1995. – 144 p.
12. Chomsky N. Knowledge of Language: Its Nature, Origin and Use / N. Chomsky. – New York : Praeger, 1986. – 307 p.
13. Culpeper J. Impoliteness and The Weakest Link / J. Culpeper // Journal of Politeness Research. – 2005. – № 1 (1). – P. 35–72.
14. Culpeper J. Impoliteness: Using language to cause offense / J. Culpeper // Studies in Interactional Sociolinguistics. – 2011. – №28 (28). – 288 p.
15. Culpeper J. Towards an anatomy of impoliteness / J. Culpeper // Journal of Pragmatics. – 1996. – № 25. – P. 349–367.
16. Dijk T. van. Discourse and Context. A sociocognitive approach / T. van Dijk. – Cambridge : Cambridge University Press, 2008. – 267 p.
17. Dijk T. van. Strategies of Discourse Comprehension / T. van Dijk, W. Kintsch. – New York : Academic Press, 1983. – 418 p.
18. Goffman E. Forms of talk / E. Goffman. – Oxford : Blackwell, 1981. – 335 p.
19. Grimshaw A. D. Conflict Talk: Sociolinguistic investigations of arguments and conversations / A. D. Grimshaw. – Cambridge : Cambridge University Press, 1990. – 356 p.
20. Impoliteness in language : Studies on its interplay with power in theory and practice : [edited by Derek Bousfield, Miriam A. Locher]. – Berlin : de Gruyter, 2008. – 346 p.
21. Köhler R. Korpuslinguistik. Zu wissenschaftstheoretischen Grundlagen und methodologischen Perspektiven / R. Köhler // LDV-Forum. – 2005. - № 20 (2). – P. 1-16.
22. Mooney A. Cooperation, violations and making sense / A. Mooney // Journal of Pragmatics. – 2004. - № 36. – P. 899-920.
23. Schiffrin D. Approaches to discourse. / D. Schiffrin. – Oxford : Blackwell, 1994. – 470 p.
24. Wodak R. Methods of Critical Discourse Analysis / R. Wodak, M. Meyer. – L. New Delhi, Singapore etc. : SAGE, 2009. – 216 p.

Стаття надійшла до редакції 20.10.2014 р.

РЕАЛІЗАЦІЯ МОВНИХ ТАКТИК У ТЕКСТАХ РЕЛІГІЙНО-ПОПУЛЯРНОГО ДИСКУРСУ

У статті уточнено дефініцію релігійно-популярного дискурсу; охарактеризовано варіантні параметри ідентифікації релігійно-популярного дискурсу; скласифіковано тексти релігійно-популярного дискурсу за інваріантно (релігійно-агітаційним і релігійно-інформаційним характером)-варіантними параметрами.

Ключові слова: релігійно-популярний дискурс, ядерні критерії, інваріантно-варіантні параметри.

Черхава О.О. Реализация языковых тактик в текстах религиозно-популярного дискурса. В статье представлена дефиниция религиозно-популярного дискурса; дана характеристика вариантных параметров идентификации религиозно-популярного дискурса; предложена классификация текстов религиозно-популярного дискурса за инвариантно (религиозно-агитационным и религиозно-информативным характером)-вариантными параметрами.

Ключевые слова: религиозно-популярный дискурс, ядерные критерии, инвариантно-вариантные параметры.

Cherkhava O.O. Realization of language tactics in the texts of religious-popular discourse. The article gives religious-popular discourse more precise definition in the field of variety differentiation of religious discourse; its working definition is provided; kernel criteria of religious-popular discourse identification are suggested; religious-popular texts according to their invariant (religious-propaganda and religious-informative character)-variant parameters are classified.

Key words: religious-popular discourse, kernel criteria, invariant-variant parameters.

Релігійно-популярний дискурс (далі – РПД) розглянуто у попередніх дослідженнях [3] як один з видів релігійного типу інституційного дискурсу, основне значення якого залучення до віри (власливе РД загалом) через **популяризацію** релігійного вчення серед соціальних груп та здійснення релігійного впливу не маніпулятивним методом, а **переконанням** – шляхом адаптації / спрощення релігійної біблійної інформації текстового скорочення, усного роз'яснення та / або використання візуальних засобів (образів), що створюють **особливу релігійну естетику** – чуттєве пізнання світу, не утилітарне безкорисне, споглядальне або творче ставлення людини до релігійної дійсності.

Окреме і дотепер не вирішене питання стосується того, яке місце у наявних класифікаціях релігійного дискурсу (далі – РД) посідає релігійно-популярний дискурс, в якому співвідношенні він перебуває із іншими видами РД: місіонерським, профетичним та проповідницьким та яка його організація, зокрема, що є його дискурсоутворювальними критеріями і параметрами, як вони між собою взаємодіють і проявляються у текстах цього виду дискурсу.

Така постановка проблеми зумовлює здійснення реконструкції текстів РПД, проте незвичайною процедурою, а з урахуванням багатоаспектності цього об'єкта реконструкції, що становить певну організовану систему

взаємопов'язаних когнітивних контекстів матричного формату, що й зумовлює **актуальність дослідження**.

Представлення багатоаспектного релігійного знання запропоновано здійснити за принципом ядро (об'єкт релігійної думки – РПД) - інваріантні контексти (релігійно-агітаційного і релігійно-інформативного характеру) - варіантна (різновиди цих двох контекстів) периферія в англійській, німецькій та українській мовах [6].

Мета дослідження – установити характеристики англо-, німецько- та україномовних текстів, що актуалізуються як різновиди релігійно-популярного дискурсу, зокрема виявити мовні тактики текстів релігійно-агітаційного та релігійно-інформативного характеру.

Об'єкт дослідження – тексти релігійно-популярного дискурсу в англійській, німецькій та українській мовах.

Предмет дослідження – реконструкція побудови варіантної периферії теолінгвістичної матриці релігійно-популярного дискурсу в англійській, німецькій та українській мовах.

Тексти РПД дискурсу класифіковано на основі інваріантно-варіантних параметрів, які дали змогу виокремити а) релігійно-агітаційний: 1) агітка (далі – РА), 2) плакат (далі – РП), 3) брошура (далі – РБР), 4) буклет (далі – РБ), 5) листівка (далі – РЛ), 6) флаєр (далі – РФ), 7) календарик (далі – РК), 8) надпис на білборді (далі – РН), 9) буклет-молитовник (далі – БМ) та б) релігійно-інформативний характер: 10) структурно клішований календарний релігійний путівник (далі – КРП), 11) буклет міжнародного релігійного фестивалю (далі – БМРФ), 12) буклет зібрання Релігійного Синоду (далі – БЗРС), 13) релігійний часопис (далі – РЧ) [4]. До варіантних параметрів цих текстів, які властиві кожному окремому тексту із певною специфікою, є його дискурсоутворювальними характеристиками в кожній із досліджуваних мов і становлять периферійну зону в теолінгвістичній матриці РПД, відносимо а) релігійно-популярні мовні тактики, б) концепцію контексту, в) подію (зумовлює тему, місце та час), в) концепцію посередника консолідованого учасника, можливого автора, г) сферу комунікації, д) зміну комунікативних ролей, е) спосіб популяризації та є) режим спілкування, ж) тематичну, референційну єдність учасників, подійну, часову та просторову єдність [4].

Для диференціації кожного із вищевказаних текстів спробуємо детально зупинитися на одному із обраних варіантних параметрів, а саме реалізації мовних тактик а) *самопрезентація*, б) *кооперація*, в) *розмежування*, г) *протиставлення* у текстах релігійно-агітаційного характеру та а) *роз'яснення* суті релігійного вчення із оцінним компонентом, б) *тактики наративного інформування*, в) *дефініції релігійного поняття*, г) *ремарки* (національно-марковані та рекламні повідомлення у проміжних дискурсивних структурних елементах, так званих “точок, що породжують особливі повідомлення” [1; 6-7], які маркують додаткову інформацію зазвичай, не релігійної тематики), властиві релігійно-інформативним текстам РПД.

Реалізація мовної тактики САМОПРЕЗЕНТАЦІЯ (авторитетність) у текстах РПД здійснюється виокремленням опозиційного займенника Я Господь, або Його посередник, який говорить ТОБІ, як приклад статусно-

орієнтованого маркування, наприклад:

РА – *God Is One/ In God we trust/ One Nation under God*; *Gott ist die Liebe; und wer in der Liebe bleibt, der bleibt in Gott und Gott in ihm (Johannes 4: 16)*.

РП – візуалізацією індивідуально образу святого *Merciful Jesus, Madonna and Child*, або його розташування по центру *Ісус в центрі кола своїх послідовників “Нагірна проповідь Ісуса Христа”, “Тайна святої вечері”* (чи по верху у небі) схематичної зони із можливим надписом *“Pour our Spirit”/“Forgive them” Mother Teresa Anyway Quote Poster, Heilige Schutzengel*;

РК – візуалізацією образу строгого, обнадійливого, сумного Ісуса Христа, Діви Марії або святих апостолів та мучеників з можливим надписом: *“Mary Immaculate Protector of Our Country Pray for Us”*.

РН – Так говорить Господь: *“Шануй свого батька та матір Свою, щоб було тобі добре”* (Біблія, Книга повторення Закону, розділ 5, вірш 16).

Текстам РП, РБР, РБ, РЛ, РФ, БМ більш властива тактика КООПЕРАЦІЇ, оскільки вона зазвичай інформує про релігійну діяльність певного соціального інституту, в рамках якого через єднання зі спільнотою, можна досягти цілісності з Богом та гармонії з самим собою. Зазвичай актуалізується експліцитно займенником МИ у значенні *those who trust the Lord*, імпліцитно безособовим реченням як знак того, що стосується усіх, або коротким всезакликаючим словосполученням на зразок гасла, наприклад:

РП – у *“Michelangelo Creation of Adam Art Print Poster”* візуалізовано простягання руки один одному, у *“Knock at the door”* стукіт у двері із проханням допомогти як співпрацю, а також зображення Ісуса посеред простих людей як одного з них, можливо в обіймах з дітьми *“Gospel Reflections and Prayers for the 1st to 5th Week in Ordinary Time”*.

У РБР, РБ та РЛ реалізація кооперації здійснюється ідентифікацією відносин співпраці: а) церква – організація захисту навколишнього середовища *“How to green your Church” Resources from Christian Ecology Link*, б) церква – освіта *“God brothers’ infiltrate Brisbane high school” Religion in Higher Education Guide: Structures and Infrastructures of Faith*, в) церква – релігійна організація *“Christian Church Religious Brochure”, “Дорога. Курс пізнання проекту Божого у твоєму житті з жовтня 2013 до березня 2014”*, г) церква – громадська соціальна організація *Growing together sunday service*, д) церква – сім’я *“Be a part of your family”*, е) масштабна світова релігійна співпраця *“Global Christian Restoration Ministries”, “Growing together”*.

РФ – зазвичай функціонує як коротке нагадування про релігійну подію в найближчому майбутньому із темпоральною вказівкою його початку та топосом – місця, де воно має відбутися, властивий короткий а) короткий заклик-гасло кожному *“Give Praise”, “Bring Joy!”*, б) каузальне словосполучення *“For eternity!”*, *“In the presence of God!”*, *“In the name of Christ!”*, в) полісемантичне словосполучення із абстрактним поняттям *“спільнота” “Community outreach”, Молодіжні нічні чування “П’ять кроків до здобуття духовної перемоги в Україні початок 14 лютого, храм св.Климентія папи, вул. Ген.Чупринки 70”*; РН – а) безособове речення

“У піст головне не їсти один одного” зауважимо, що попри візуальну та вербальну ідентифікацію автора слів на лайт-боксі, які наближають основний текст до реклами релігійної общини, зважаємо на те, що використаний вислів є одним з найбільш вживаних серед вірян і адаптований як біблійний канон, рівноправний із біблійним цитуванням), б) герундіальна конструкція “*Reaching out in the name of Christ*”; *Wir sind offen fuer alles*. У БМ – найбільш експресивно виражена потреба єднання у скрутну хвилину: а) війни П’ять кроків до здобуття духовної перемоги в Україні, б) хвороби “*Prayer book for those affected by addiction*”, в) бідності “*Prayer book for those affected by poverty*”, г) ув’язнених “*For some Christians cell group is every night of the week*” із можливим надписом від третьої особи на титульній сторінці “*May the Lord Bless You and Keep You*” або як самозапевнення адресата “*Ісусе довіряю Тобі*”.

Тактика РОЗМЕЖУВАННЯ у релігійно агітаційних текстах РА, РП, РЛ, РФ, РН, БМ актуалізується відповідно до опозиції: а) *всезнаючий-несвідомий* (unbelievers), б) *всемогутній – слабкий* (weak), в) *смирений* (humble, poor in spirit) – *гордовитий* (proud), *матеріальний* (attached to material things), г) *віруючий – невіруючий*, та, відповідно, виокремленням опозиційних займенників ТИ (всемогутній Господь) – Я (несвідомий) / МИ (слабкий/незахищений народ).

РА – “*Soon shall we cast terror into the hearts of the unbelievers*”; *Da ist ein Gott. Er wird Dein Richter sein! Lebst du entsprechend?*
РП – “*Blessed are the poor in spirit: for theirs is the kingdom of heaven. Poor in spirit means humble rather than proud and attached to material things. Those who are humble will work for God and will be welcomed into his kingdom*”.

РЛ – безособове речення “*Changed from the Inside Out*”, або як самозапевнення від імені адресата “*From this moment on, may I love powerfully, give prayerfully, live purposefully and leave the rest to God*”.

РФ – “*Get the Word of God & change your life! Bible Study with Pastor Larry Johnson of Resurrection Church International*”.

РН – “*Поможи нам, Боже, І збережи нас, і прости наші гріхи ради Ймення Свого!* (Біблія, Псалом 78. Вірш 9), також у цьому надписі на білборді зауважуємо особливе спрощення (адаптацію) Біблійного тексту зменшенням шрифту другої строфи, відповідно пересічний громадянин (адресат) може легко запам’ятати цитату “Поможи нам, Боже, ради Ймення Свого!” та віднайти його при бажанні у Біблії, або в англomовному надписі “*Those who trust the Lord shouldn’t be disappointed*”.

БМ – завжди вербалізовано опозиційного адресата, який потребує допомоги у скрутну хвилину: а) *незахищений народ* “*П’ять кроків до здобуття духовної перемоги в Україні*”, б) *хворий* “*Prayer book for those affected by addiction*”, в) *нужденний* “*Prayer book for those affected by poverty*”, г) *ув’язнений* “*For some Christians cell group is every night of the week*”.

Тактика ПРОТИСТАВЛЕННЯ у РА, РП, РЛ, РФ, РН реалізовано *різкою, категоричною опозицією*: а) той, кого слід боятися - милостивий, б) праведник - грішник, в) добро – зло, г) злочин – благодіяння, д) кара – благословення:

РА – “*You are therefore punishable for your sins with an eternity in Hell!”; РП – вербалізовано: “*People are often unreasonable, irrational and self-centered. FORGIVE THEM ANYWAY. If you are kind, people may accuse you of selfish, ulterior motives. BE KIND. If you are successful, you will win some unfaithful friends and some genuine enemies. SUCCEED ANYWAY. If you are honest and sincere people may deceive you. BE HONEST AND SINCERE ANYWAY. What you spend years creating, others could destroy overnight. CREATE ANYWAY. If you serenity and happiness, some may be jealous. BE HAPPY ANYWAY. The good you do today, will often be forgotten. DO GOOD ANYWAY. Give the best you have, and it will never be enough. GIVE YOUR BEST ANYWAY. In the final analysis, it is between you and God. IT WAS NEVER BETWEEN YOU AND THEM ANYWAY*” також візуалізовано вищеописані опозиції образами, зазвичай грішників та праведників *Theology of Martin Luther. Justification by Faith*”.*

РЛ – “*Man Christ within Romanism, Perfectionism, Dualism, legalism, Antinomianism, Optionalism – Christ without Grace, Justification, Perfection, Security, Immorality, Law*”.

РФ – “*Якщо ви знаєте людей, що знаходяться в нарко або алкого залежності та бажаєте допомогти їм позбутися цього, ми чекаємо на ваш дзвінок!*”

РН – “*The fear of the LORD is the beginning of wisdom: and the knowledge of the HOLY ONE is understanding Read the Bible Luke 11:9-10 John 17:1-3 Romans 10:9-10*”

Таблиця 1

Реалізація мовних тактик

Реалізація мовних тактик текстів РПД релігійно-агітаційного характеру			
Самопрезентація	Кооперація	Розмежування	Протиставлення
1.РА	1.РП	1.РА	1.РА
2.РП	2.РБР	2.РП	2.РП
3.РК	3.РБ	3.РЛ	3.РЛ
4.РН	4.РЛ	4.РФ	4.РФ
	5.РФ	5.РН	5.РН
	6.БМ	6.БМ	

На відміну від РПД релігійно-агітаційного характеру, *релігійно-інформативним РПД*, для залучення до віри популяризацією відповідної літератури, властиві загальноприйнятні тактики інформування.

А) РОЗ’ЯСНЕННЯ зазвичай розпочинається із риторичного запитання, за яким слідує гіпотетичне припущення правильної відповіді: *Чому Бог не відповідає усім? Можливо, це відбувається тому, що у цих людей немає близьких взаємин з Ним.* Ретроспективний історико-культурний виклад

інформації ставить за мету викликати у читача бажання наслідувати старим релігійним звичаям: “Як готувалися зустрічати Різдво Христове в старовину в православній родині? Цього свята чекали весь рік, готувалися до нього старанно...”

Одним із варіантів наративу може бути послідовне поєднання біблійного цитування та відповідної тематичної вибірки із художньої літератури, яка може надати інтерпретації біблійному висловлюванню, певне роз’яснення, коментар чи уточнення або навіть коротку дефініцію.

“Станьте як діти і Вам відкриється царство Боже”. “Радіти! Радіти! Справа життя, призначення його – Радість. Радуйся Небу, Сонцю, зіркам, траві, дереву, тварині, людям. І пильнуй за тим, щоб Радість ця нічим не порушувалася. Порушується ця Радість, значить, ти помилився десь, - шукай цю помилку і виправляй. Все в тобі і все зараз” Л. Толстой) [Там само, 62].

Б) ТАКТИКА НАРАТИВНОГО ІНФОРМУВАННЯ передбачає специфіку викладу вступної, основної та заключної частини кожного із текстів релігійно-інформативного характеру, для стимулювання мотиваційного компонента мислення читача щодо автобіографічних ситуативних моделей та, відповідно, переконанні навернутися до християнської віри. Наприклад, послідовність викладу інформації структурно клішованих календарних релігійних путівників: а) відривний релігійний календар типу “Православний календар 2014”); б) *Andachtsbuch*; в) *Daily Bible Promises* та адаптована сучасна версія *iPhone Bible Promises For Every Day*; г) *Daily Planner*; д) *Devotionals*; е) *Meditations*, розпочинається із “заголовка” із синтаксичною компресією на зразок “*Feiert Jesus! – today*” двомовність як символ того, що об’єднує всіх, зазвичай, схожим на один із різновидів релігійного гасла (*religious banner*), властивого релігійним буклетам, транспарантам, плакатам, листівкам, зокрема директивного “*Join us on Sunday! Jesus Calling!*” та декларативного “*Faith is a Journey, not a Destination!*” висловлювання із негативною конотацією щодо протесту проти війни конфесій типу *God is too big to fit onto one Religion!* не виявлені у дослідженні. Зауважимо, що у дуальному підході до аналізу “заголовку” [Петрова Н.Г.О н], дотримуємося теорії щодо бачення його як “підтексту єдиного позначуваного ним тексту, між якими існують точки, що породжують повідомлення” [1, 6-7], а не як “самостійного висловлення (мета-тексту)” [2, 180]. Наприклад, католицький часопис “*Пізнай правду*” містить заголовок на титульній сторінці “*Вгору або вниз. Вільні вибирати*”, який супроводжує роз’яснювальна біблійна цитата “...життя і смерть появили я перед тобою, благословення й прокляття. Вибирай життя...” та відповідна підсилювальна візуалізація.

В) ДЕФІНІЦІЯ РЕЛІГІЙНОГО ПОНЯТТЯ часто містить особливий емфатичний вираз вагомості відповідного поняття із уточненням, що містить заперечну конструкцію: “*Молитва – це не просто вираз наших думок, почуттів Богу, це єдиний спосіб з’єднатися з ним*”.

“..... *the plans I have for you – plans to prosper you and not to harm you, plans to give you hope and future* .

Г) РЕМАРКА – повідомлення у проміжних дискурсивних структурних

елементах релігійно-інформативного тексту, яке надає додаткову інформацію, типу а) *“Meinen Eltern in Dankbarkeit gewidmet!”* (на 1 чи 2 сторінці у *Andachtsbuch*) – присвята автора тексту, зазвичай, члену родини, товаришеві або наставнику; б) *“Nur zur kostenlosen Verteilung!”* у *Andachtsbuch* та *“Permission is granted to reproduce this book only on the condition that it is not sold or distributed for financial gain but solely distributed for the glory of God and the edification of His people”* у *Bible Promises* – висловлено вдячність автора тексту за інформацію про некомерційність продажу відповідного матеріалу власне, з орієнтацією на незаможного адресата; в) *“Об астрономических сведениях, помещенных в календаре”/ “Пояснения до астрономической части календаря”* та *“Как узнать время восхода и захода Солнца”/ “Схід і захід Сонця” в російськомовному КРП “С верой в душе 2014 та україномовному”* і *“Православный календар 2014”*.

Варіантна периферія теолінгвістичної матриці релігійно-популярного дискурсу виокремлена відповідно до низки запропонованих параметрів, зокрема реалізації мовної тактики кожного з текстів РПД для залучення до християнської віри популяризацією біблійного знання, а саме самопрезентації, кооперації, розмежування та протиставлення у текстах релігійно-агітаційного характеру і роз'яснення, тактика наративного інформування, дефініція релігійного поняття, ремарка, властиві релігійно-інформативним текстам.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Лотман Ю.М. Семиотика культуры и понятие текста / Ю.М. Лотман // Вестник Тарт. государственного университета. Филология: [уч.записки] / [ред. Н. В. Брагинская]. – Тарту: Изд. Тарт ГУ, 1981. – №515 – С. 3–7.
- 2.Петрова Н.Г. О некоторых особенностях заглавий поэтического дискурса акмеистов/ Н.Г. Петрова // Вестник Томского государственного университета. Филология: [сб.науч. тр.] / [ред. А. А. Ляпкина]. – Томск: Изд. ТГУ, 2012. – №10(125) – С. 180–183.46.
- 3.Черхава О. О. Дефініції місіонерського дискурсу крізь призму суміжних понять теологічної лінгводискурсології / О. О. Черхава // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія / [гол. ред. А. В. Корольова]. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2013 – Т. 16. – № 1. – С. 122–133
4. Черхава О. О. Дискурсивна композиція релігійного тексту (на матеріалі англо-, німецько-україно- та російськомовних календарних релігійних путівників) / О. О. Черхава // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : [зб. наук. пр.] / М-во освіти і науки України, Київський національний університет імені Тараса Шевченка / [відп. ред. Н. М. Корбозерова]. – К. : Логос, 2013. – Вип. 24. – С. 415–429.
- 5.Черхава О. О. Концептуальне формування науково-термінологічного поля поняття “релігійний дискурс” у контексті становлення теолінгвістики / О. О. Черхава // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія / [гол. ред. А. В. Корольова]. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2013. – Т. 16. – № 2. – С. 133–141.
- 6.Черхава О. О. Ядерні критерії та інваріантно-варіантні параметри ідентифікації релігійно-популярного дискурсу / О. О. Черхава // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія / [гол. ред. А. В. Корольова]. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2014 – Т. 17. – № 1. – С. 196 –205
- 7.Черхава О. О. Сопоставительный анализ дискурсивной композиции буклета международного религиозного фестиваля и календарного религиозного путеводителя (на материале англо-, немецко-, украинско- и русскоязычных текстов) / О. О. Черхава // Научная дискуссия : вопросы филологии, искусствоведения и культурологии : сб. ст. [по материалам XX Международной заочной научно-практической конференции]. – М.: Изд-во “Международный центр науки и образования”, 2014. – №1 (20). – С. 172–177.

Ілюстративний матеріал

1) Інтернет-ресурси:

http://www.religious_pamphlet/Images/google.com; http://www.propaganda_material/Images/google.com; <http://www.Agitationsschriftt.de>; <http://www.blagoslovennya.org>; <http://www.dyvensvit.org>; <http://www.allposters/Images/google.com>; <http://www.Religioseplakat.de>; <http://www.booklet/Images/google.com>; <http://www.Mehrseitigebrochure.de>; http://www.religious_leaflet/Images/google.com; <http://www.stift-klosterneuburg.at>; <http://www.secours-catholique.org>; <http://www.paulspassingthoughts.com>; http://www.religious_flyer/Images/google.com; <http://www.Flyeralarm/needgod.com>; <http://www.christus.de>; <http://www.exodusdesign.com>; <http://www.flugblatt.de>; <http://www.usccb.org>; <http://www.Billboard/lviv.ua>; http://www.preyer_booklet/Images/google.com; <http://www.dasbuchderwahrheit.de>; <http://www.habsburger.net>; <http://sober-way-of-life.org.ua>; <http://www.reabilitacia.org>; <http://www.releaseinternational.org>; <http://www.advent-verlag.de/cms/cms/upload/buecher/pdfs/Andachtsbuch-2012-Leseprobe.pdf>; <http://www.dailybiblepromise.com>; <http://www.IPhone Bible Promises For Every Day.com>; <http://www.Daily planner.com>; <http://www.Devotionals.com>; <http://www.crosswalk.com/devotionals/>; <http://www.Meditations.com>; <http://dailybiblepromise.com/>; <http://www.crosswalk.com/devotionals/>

2) Рекламна продукція:

Білборд з надписом “Поможи нам, Боже, і збережи нас, і прости наші гріхи, Ради ймення Свого!” (Біблія, Псалом 78. Вірш 9) (травень 2014 м. Львів, залізничний вокзал); Білборд з надписом “Так говорив Господь “Шануй свого батька та матір свою, щоб було тобі добре” Біблія, Книга повторення Закону розділ 5, вірш 16 (лютий–березень 2014, м. Львів); Білборд з надписом “Так говорив Господь: Так говорив Господь “Коли не покається, то загинете усі” (липень 2014, м. Львів); Білборд з надписом: Так говорив Господь “Поможи нам, Боже, і збережи нас, і прости наші гріхи, ради Ймення Свого ” (липень 2014, м. Львів); Білборд з надписом “Не грішіть і місця дияволу не давайте” (липень 2014, м. Львів); Білборд з надписом “Кров Ісуса Христа очищає нас від усякого гріха” (червень 2014, м. Львів); Білборд з надписом “Чи думаєш, людино, що втечеш від Суду Божого” (серпень 2014, м. Львів); Білборд з надписом “Я прийшов кликати грішних до покаяння” (серпень 2014, м. Львів); Лайт-бокс із надписом: В піст головне не їсти один одного (березень–травень 2013, м. Київ).

3) Друкована продукція:

Буклети-молитовники [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sober-way-of-life.org.ua>
 Відривний календар “З вірою в душі 2014”. – Київ: Вид-во “Преса України”, 2013. – 413 с.
 Відривний “Православний календар 2014”. – Тернопіль : ТзОВ “Видавництво “Діана плюс книги”, 2014. – 384 с.
 Католицький часопис “Пізнай правду”. – Львів, 2014. – №3 (106). – 39 с.
 Молитовник борця за гідність. П’ять кроків до здобуття духовної перемоги в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://blagoslovennya.org>.
 Молитовник для водія/ упор.о. Богдан Савчук, 2007. – Львів. – 28 с.
 Geiger A. Hanna: Gebet- und Andachtsbuch für israelitische Mädchen und Frauen [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.org>
 Literatur für ein Leben mit Zukunft! Advent-Verlag Lüneburg! Andachtsbuch 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.advent-verlag.de/cms/cms/upload/buecher/pdfs/Andachtsbuch-2012-26.Leseprobe.pdf>
 Taize. Pilgerweg des Vertrauens auf der Erde/Pelerinage de confiance sur la terre 2014 in France – Режим доступу: www.taize.eu
 Pfarrgemeinderatswahl in St.Peter in Muenchen 2014. – Режим доступу: www.alterpeter.de
 XX Weltjugendtag-Internationales Festival in Fulda 2005 Brochure. – Режим доступу: www.bja_bistum-fulda.de
 XXVI World Youth Days in Madrid 2011 Brochure.

Стаття надійшла до редакції 6.11.2014 р.

РЕЦЕНЗІЇ

Петлюченко Н.В.

Рецензія
на монографію Олега Валентиновича Харченка
«Феномен комічного у комунікативному просторі США»
(К.: «МП Леся», 2014, 464 с.)

Одвічна проблема визначення природи комічного та його реалізації у дискурсі продовжує привертати увагу науковців і на початку третього тисячоліття. Розглядаючи механізми дії та принципи функціонування комічного, дослідники фокусують увагу на розгляді цього культурного явища під антропологічним кутом зору. Аналіз засобів створення комічного на основі нерозривного зв'язку між когніцією, культурою, соціальними чинниками та світоглядом мовного колективу є безумовно актуальним. Саме в цьому ракурсі і проведена наукова робота О.В. Харченка, результатом якої є рецензована монографія. В ній досліджується функціонування американського дискурсу комічного, а також загальні когнітивні й дискурсивні механізми створення комічного ефекту.

Рецензована монографія містить передмову та шість розділів, перший з яких «Теоретико-методологічні засади дослідження американського дискурсу комічного» містить теоретичне та методологічне обґрунтування наукової концепції комічного рефреймінгу і критично узагальнює наукові концепції А. Кестлера, В. Раскіна, С. Аттардо, М. М. Бахтіна, В. Я. Проппа, Н. Д. Арутюнної, В. О. Самохіної, В. І. Карасика, А. П. Мартинюк та багатьох інших науковців. Другий розділ «Когнітивні параметри дискурсу комічного» і третій розділ «Комунікативні засоби реалізації комічного через механізм рефреймінгу» присвячені власне когнітивному та комунікативному аналізу американського дискурсу комічного на матеріалі американських кінокомедій. Четвертий розділ «Засоби вербальної реалізації комічного через когнітивний механізм рефреймінгу» надає класифікації та науковий опис різноманітних лінгвостилістичних засобів комічного. У п'ятому розділі «Експлікація рефреймінгу в композиційно-комунікативній структурі американської кінокомедії» зроблено аналіз композиційної та комунікативної структури американської кінокомедії, встановлено та систематизовано дискурсивні та лінгвостилістичні засоби, що застосовуються задля створення комічного ефекту. Шостий розділ «Соціолінгвістичний та лінгвокультурний виміри американського дискурсу комічного» розглядає соціолінгвістичні та лінгвокультурні чинники розгортання американського дискурсу комічного. У цьому розділі визначаються стереотипні персонажі американських кінокомедій та їх ціннісні доміанти, досліджуються комічні «біхейвіореми» цих персонажів.

Тема дослідження, безумовно, є **актуальною**, оскільки комплексних, систематизованих досліджень американського дискурсу комічного іще не проводились на теренах сучасної лінгвістики, хоча аналізом сміхової культури людства науковці займалися ще з часів Аристотеля та Платона. Актуальність проведеного дослідження визначається також й соціокультур-

ною спрямованістю роботи на виявлення характерних рис американського менталітету, що проявляється у феномені комічного, розробкою сучасної когнітивно-дискурсивної теорії комічного, проведенням аналізу лінгвостилістичних засобів, когнітивних та дискурсивних механізмів комічного.

Метою монографії виступає комплексний аналіз специфіки американського дискурсу комічного, що реалізується в кінокомедіях США, із застосуванням нових теоретико-методологічних підходів, на основі когнітивно-дискурсивного механізму – комічного рефреймінгу змісту та когнітивних патернів. Для досягнення цієї мети О.В.Харченко ставить перед собою різноманітні завдання, серед яких основними є: виявити й систематизувати різновиди американського дискурсу комічного, що реалізуються в американських кінокомедіях; з'ясувати категоріальні ознаки дискурсу комічного й запропонувати комплексну методику його аналізу; надати когнітивно-дискурсивну теорію комічного, на основі якої можна було б комплексно схарактеризувати і проаналізувати американський дискурс комічного; охарактеризувати механізми комічного рефреймінгу, праймінгу й детермінованого хаосу в американському дискурсі комічного; виявити та класифікувати лінгвостилістичні засоби, когнітивні та дискурсивні механізми комічного; встановити особливості американської лінгвосміхової культури з соціолінгвістичної перспективи.

Автор послідовно розв'язав ці завдання за допомогою низки методів дослідження, серед яких головними є методи концептуально-когнітивного аналізу тексту для виявлення ключових концептів, ціннісних домінант, когнітивних патернів; дискурс-аналіз смислових компонентів дискурсу; комунікативний аналіз; лінгвостилістичний аналіз системи фонетичних, лексичних та стилістичних засобів, залучених для створення комічного ефекту; контент-аналіз для виявлення кількісних показників застосування лінгвостилістичних засобів комічного тощо. О. В. Харченко здійснив комплексний аналіз досить складного мовного матеріалу та виявив специфіку американського дискурсу комічного, що реалізується в кінокомедіях США, із використанням якісно нових теоретико-методологічних підходів, на основі когнітивно-дискурсивного механізму – *комічного рефреймінгу змісту* та когнітивних патернів. Зазначимо принагідно, що більшість сучасних робіт з даної проблематики надається здебільшого у руслі теорії інконгруентності, тож дана монографія є цікавою і дещо несподіваною, оскільки виходить за межі зазначеного вище підходу. Комплексний характер і повнота проведеного О. В. Харченком дослідження досягається аналізом мовного та візуального матеріалу з когнітивного, дискурсивного, комунікативного та стилістичного ракурсів дослідження.

З нашої точки зору, при проведенні аналізу дискурсу комічного влучним є впровадження таких когнітивних понять як *праймінг*, *рефреймінг*, *детермінований хаос*, *когнітивний патерн*. Це дало можливість проаналізувати дискурс комічного у новому ракурсі. Автор застосував розлогий список теоретичних джерел використаного матеріалу, що свідчить про ґрунтовний аналіз літератури досліджуваного питання та дотичних проблем.

Теоретичне і практичне значення рецензованої праці О. В. Харченка

РЕЦЕНЗІЇ

не викликає сумніву. Особистий внесок автора полягає в розробці когнітивно-дискурсивної теорії комічного рефреймінгу, в розвитку методики аналізу дискурсу комічного, що реалізується в американських кінокомедіях, з додатковим аналізом характеру інтерконекцій та когнітивних патернів, виявленні численних американських різновидів стилістичних засобів, гумористичних та іронічних ситуацій, що залучаються американськими авторами для створення комічного ефекту.

Рецензованій монографії О. В. Харченка притаманна наукова новизна, комплексний та ґрунтовний характер, певна оригінальність. Рецензована книга безумовно стане у нагоді широкому загалу лінгвістів, аспірантів і магістрантів, а також зацікавить спеціалістів у галузях когнітивної лінгвістики, кінодискурсу, зокрема американської комедійної кінокультури, американської гуморології.

Рецензія надійшла до редакції 14.12.2014 р.

Фоменко Е.Г.

Рецензия
на монографию Т.И. Домброван
«Синергетическая модель развития английского языка
(Одесса: КП ОГТ, 2014. – 399 с.)

Монография доктора филологических наук Татьяны Ивановны Домброван погружает читателя в новый исследовательский ракурс – диахроническую лингвосинергетику, ключевыми проблемами которой являются (1) моделирование фазовых переходов в истории языка; (2) изучение ранговости управляющих параметров в системе языка; (3) изменение параметрического паттерна языковой мегасистемы; (4) построение синергетической концепции темпомиров. Речь идет о синергетическом изломе, наблюдаемом в совместном действии подсистем в становлении саморегулирующей системы английского языка. Автор рассматривает развитие языка как «изменение состояний системы» (с. 38), следуя принципу эволюционного холизма (Е.Н. Князева, С.П. Курдюмов) и перенося исследовательский интерес на «раскрытие природы изменчивости» (с. 64).

Т.И. Домброван находит неоспоримые аргументы в пользу синергетической методологической платформы; объясняет соотношение между когнитивной и синергетической деятельностью; определяет объем понятий интеграции и синергии; обосновывает сдвиг к изучению передвижений по фазовому пространству, включая фазовые интервенции английского языка; уточняет периодизацию английского языка, заявляя о новом фазовом состоянии Global English; предлагает синергетическую концепцию темпомиров, в которой эволюция представляется как синхронизация темпомиров (с. 247). Синергетическое мышление пронизывает монографию: автор предугадывает и смело ставит полемические вопросы, четко формулирует и доказывает свою точку зрения, разрабатывает терминологический аппарат диахронической лингвосинергетики.

Монография Т.И. Домброван – успех рождающейся на наших глазах одесской лингвосинергетической школы, которая, несомненно, уже имеет единомышленников и найдет последователей не только в Украине, но и за ее пределами. Синергетическая концепция Т.И. Домброван импонирует ориентацией на «переходные явления в языке» (с. 95) и описанием состояний становления в синергетической понятийной системе на разных этапах самоорганизации английского языка.

Глубокое понимание природы синергетического обмена в языке, о котором можно судить по списку основной литературы в 704 единицы, не только облегчает принятие нового взгляда на историю английского языка, дисциплины весьма консервативной и не склонной рушить традиции, но и погружает читателя в фазовое пространство, где предметом исследования становятся разновременные по скорости и интенсивности сдвиги.

Т.И. Домброван определяет язык как «темпоральную иерархию, когерентную совокупность различных темпомиров, в которой существуют раз-

номасштабные компоненты языковой мегасистемы» (с. 247). Определение отдает дань привычному понятию совокупности (соединение, общая сумма чего-то). Вместе с тем новизна синергетического подхода Т.И. Домброван к истории английского языка видится нам в оперировании синергетическим единством иной природы, чем совокупность. Анизотропия как «характеристика скалярного свойства устойчивости системы языка» (с. 316), фазовое пространство языка, передвижение языка по фазовому пространству, «изменение параметрического паттерна языковой мегасистемы» (с. 317) – в таком освещении сосуществующие конфигурации, насколько они доступны наблюдению, должны размывать языковые уровни в совокупностях, требующих уточнения понятия совокупности. Как можно думать, размышления о передвижении языка по пространству, подробно описанные в монографии через грамматикализацию и синхронизацию, в своей перспективе стыкуют синергетическую модель языка, синергетическую модель текстообразования (И.Ю. Моисеева) и синергетику дискурса (Н.Ф. Алефиренко, Л.С. Пихтовникова). Важной, на наш взгляд, является мысль о взаимосвязанности фазового перехода в системе английского языка и типологической трансформации английского языка, о синхронизации темпов изменения в истории языка и целый ряд других положений, подводящих к идее коэволюции в становлении языковой системы.

Монография Т.И. Домброван по-новому ставит вопрос об этапах (стадиях, фазах, точках), которые проходит самоорганизующаяся система английского языка. Хотя акцент делается на втором этапе становления самоорганизующейся системы – развитии, на самом деле, все этапы (возникновение, развитие, самоусложнение и разрушение) изменчивой системы включаются в поле зрения исследователя. Предлагаемая Т.И. Домброван синергетическая перспектива направляет к выяснению «крайней степени анизотропии языковой системы» (с. 212), куда войдут языковые уровни, не охваченные, по причине ограниченного объема, данным исследованием.

Синергетическая модель английского языка, построенная Т.И. Домброван, – это и реконструируемые протоязыковые состояния на этапе возникновения английского языка; и развитие, которое в нелинейной, динамичной, сложной многоуровневой системе приводит в действие самоусложнение языковых уровней; и разрушение синтетической системы в пользу аналитической; и экспансия глобального английского языка в современные языки; и возобновления и циркуляции в системе, сохраняющей идентичность благодаря параметрам порядка; и прогнозирование неустойчивости – об этом и многом другом, что свидетельствует о синергетическом изломе в фазовых переходах английского языка, которые еще ждут своего исследователя.

Простой пример возникновения названия цветка маргаритки («глаз дня»), приводимый Т.И. Домброван, порождает в сознании читателя мощный импульс, идущий от заимствованной скандинавской лексемы с обозначением окна («глаз ветра»). И если монография способна вести вглубь изучаемого явления, причем такого масштаба и с такими традициями, как история английского языка, и, если синергетические одежды истории ан-

гнийского языка органичны современности, что доказывает Т.И. Домброван, – такая книга становится настольной. Она раскрывает зерно истины, делая шаг навстречу долгожданной целостности лингвистической науки, приглашая к увлекательному процессу синергетического обмена достижениями, которые в своих лучших обобщениях не противоречат друг другу.

Рецензія надійшла до редакції 17.10.2014 р.

НАШІ АВТОРИ

Архіпова Ірина Михайлівна	кандидат філологічних наук, старший викладач, Горлівський інститут іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет
Галянт Галина Володимирівна	викладач, Одеська національна морська академія
Дзюбіна Оксана Ігорівна	аспірант, Львівський національний університет імені Івана Франка
Домброван Тетяна Іванівна	доктор філологічних наук, доцент, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
Єрмоменко Світлана Василівна	кандидат філологічних наук, доцент, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
Колегаєва Ірина Михайлівна	доктор філологічних наук, професор, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
Корнелаєва Євгенія Миколаївна	викладач, Одеська академія харчових технологій
Костроміна Ольга Валентинівна	аспірант, Одеська національна морська академія
Красницька Катерина Вікторівна	викладач, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
Кухаренко Валерія Андріївна	доктор філологічних наук, професор, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
Ладиженська Сюзанна Юріївна	викладач, Одеська національна морська академія
Нікульшина Тетяна Миколаївна	доктор філологічних наук, доцент, Автомобільно- дорожній інститут Донецького національного технічного університету
Петлюченко Наталя Володимирівна	доктор філологічних наук, професор, Національний університет «Одеська юридична академія»
Румянцева Олена Анатоліївна	кандидат філологічних наук, доцент, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
Сіденко Наталя Григорівна	аспірант, Херсонський національний технічний університет
Стрига Елеонора В'ячеславівна	кандидат педагогічних наук, доцент, Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського
Строченко Леся Василівна	кандидат філологічних наук, доцент, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
Тарасова Олена Анатоліївна	кандидат філологічних наук, доцент, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

Фоменко Олена Геніївна	доктор філологічних наук, професор, Класичний приватний університет
Хорошилова Вероніка Миколаївна	аспірант, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Черхава Олеся Олегівна	кандидат філологічних наук, докторант, Київський національний лінгвістичний університет

ВИМОГИ ДО РУКОПИСІВ

Шановні колеги! Просимо взяти до уваги наступне: редакційна колегія приймає до публікації у збірнику статті, що містять теоретично вагомі й достовірні результати наукових досліджень, які виконані на високому професійному рівні із залученням останніх досягнень вітчизняної та зарубіжної філології.

1. Приймаються статті, що написані українською, російською або будь-якою з робочих мов факультету РГФ ОНУ ім. І.І. Мечникова (англійською, німецькою, французькою, іспанською).

2. Згідно з вимогами ВАК України публікації у фахових виданнях повинні супроводжуватися УДК та анотацією (3-5 рядків) і переліком ключових слів (3-5) українською, російською та англійською мовами. Анотація і ключові слова наводяться **перед** текстом статті, кегль 12, міжрядковий інтервал 1, курсив, ключові слова напівжирним (див. зразок анотації)

3. Статті повинні мати такі необхідні елементи: (1) постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями; (2) аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, зазначення невіршених частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття; (3) формулювання цілей і завдань статті; (4) виклад основного дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів; (5) висновки з даного дослідження і перспективи подальших наукових розвідок (Постанова Президії ВАК України від 15.01.2003 р. № 7-05/1).

4. Посилання на теоретичні джерела подаються в тексті згідно переліку літератури у квадратних дужках наступним чином: [№ джерела, цитована сторінка; № наступного джерела, цитована сторінка] або [№ джерела; № джерела], якщо не наведені сторінки джерела. Наприклад: [4, 154; 6, 768] або [4; 6], де 4; 6 – номери джерел, 154; 768 – номери сторінок. Посилання на матеріал, що досліджується, наводяться у круглих дужках.

5. Ілюстрації (схеми, графіки, діаграми тощо) нумеруються у межах статті і супроводжуються підмалюнковими підписами, наприклад: Рис.1. Графік залежності показника *a* від показника *b*. Цифровий матеріал може оформлюватись у таблиці, які теж нумеруються в межах статті і супроводжуються назвою над таблицею по центру.

6. Окремі слова латиницею, що включені в кириличний текст, а також ілюстративні приклади виділяються курсивом, наприклад: Д. Артрідж свого часу запропонував термінопоняття “*culturally and ideologically situated reader*”. Приклади, що складаються більше, ніж з одного речення, виокремлюються у абзац та друкуються із відступом 10-15 мм від лівого берегу, наприклад:

Tune in Web radio stations from across town or round the globe. Download music from the Internet, search for and complete information about tunes and artists, and do even more (14, 653).

У разі наявності перекладу ілюстративної цитати він друкується з таким саме відступом.

7. Перелік цитованих джерел під назвою «Література» друкується 12 кеглем, міжрядковий інтервал 1 одразу після тексту статті: спочатку подаються теоретичні роботи, написані кирилицею, потім ті, що написані латиницею, у алфавітному порядку згідно вимог державних бібліографічних стандартів, потім подаються словники та довідкова література, потім матеріал дослідження. Нумерація наскрізна.

8. Обсяг статті (разом із ілюстраціями і переліком літератури) має складати 10-12 сторінок. Рукопис має бути представлений до редакції у роздрукованому вигляді (1 примірник) та надісланий за електронною адресою **lesiaastrochenko@gmail.com** у форматі *.doc (MS Word), або *.rtf : гарнітура Times New Roman, кегель 14, міжрядковий інтервал 1,5, сторінки мають бути нумеровані.

9. На окремому аркуші надаються дані про автора:

- 1) прізвище, ім'я, по-батькові (українською мовою згідно паспорту),
- 2) науковий ступінь,
- 3) вчене звання,
- 4) статус аспіранта, докторанта, пошукача (в разі наявності такого),
- 5) місце роботи і посада,
- 6) номер телефону, адреса, e-mail.

10. Статті обов'язково підлягають редакційному рецензуванню і редагуванню. У разі невідповідності заявленим стандартам стаття не публікується і може бути повернена автору для доопрацювання. Статті, що виконані аспірантами або по шукачами, мають супроводжуватися рекомендацією до друку, підписаною науковим керівником.

ЗРАЗОК АНОТАЦІЇ

УДК

Колесник О.С.

ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ МІФОЛОГІЧНИХ СЦЕНАРІЇВ

У статті розглянуто системні і структурні особливості міфологічних сценаріїв, механізм їх творення. Номінації їх елементів у германських мовах архаїчного періоду аналізуються у лінгвокультурному ракурсі.

Ключові слова: міфологічний сценарій, концепт-міфологема, система, фрейм, скрипт.

Колесник А.С. Лингвокультурные особенности мифологических сценариев. В статье рассмотрены системные и структурные особенности мифологических сценариев, механизмы их образования. Номинации их элементов в германских языках архаичного периода анализируются в лингвокультурном ракурсе.

Ключевые слова: мифологический сценарий, концепт-мифологема, система, фрейм, скрипт.

Kolesnyk O.S. Linguo-cultural peculiarities of mythic scenarios. The article addresses systemic and structural peculiarities of mythic scenarios as well as the mechanisms of their

ВИМОГИ ДО РУКОПИСІВ

emergence. Designation units denoting their components in old Germanic languages are analyzed in linguo-cultural perspective.

Key words: *mythic scenario, mythic concept, system, frame, script.*

КООРДИНАТИ ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА:

проф. Колегаєва Ірина Михайлівна

- телефон: (048) 776 21 89, 777 98 52
- адреса: 65058б м. Одеса, Французький бульвар, 24/26
Одеський національний університет, факультет РГФ, кімн. 109

КООРДИНАТИ ВІДПОВІДАЛЬНОГО СЕКРЕТАРЯ:

доц. Строченко Леся Василівна

- телефон: +38 067 749 29 27
- E-mail: lesiastrochenko@gmail.com

Звертаємо Вашу увагу, що збірник розміщується на наступному сайті електронних видань бібліотеки імені Вернадського:

http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/zrgf/index.html та на власному сайті <https://sites.google.com/site/zapyskyrgf>

Редакційна колегія

ЗМІСТ

Архіпова І.М. СИНТАКТИКО-СТИЛІСТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ АВТОРСЬКИХ ВІДСТУПІВ В АНГЛОМОВНИХ ХУДОЖНІХ ПРОЗОВИХ ТЕКСТАХ ХІХ-ХХ СТ.	3
Галянт Г.В. СУПЕРСЕГМЕНТНЫЕ ОСОБЕННОСТИ МУЖСКОЙ РАЗГОВОРНОЙ РЕЧИ АФРОАМЕРИКАНСКОГО АНГЛИЙСКОГО.....	10
Дзюбіна О.І. ОСОБЛИВОСТІ УТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ СЕМАНТИЧНИХ НЕОЛОГІЗМІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В СФЕРІ ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ.....	17
Домброван Т.И. ДИАХРОНИЧЕСКАЯ ЛИНГВОСИНЕРГЕТИКА – НОВОЕ НАПРАВЛЕНИЕ В ИЗУЧЕНИИ ИСТОРИИ ЯЗЫКА.....	24
Єрмоєнко С.В. НАПРЯМИ ДОСЛІДЖЕНЬ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ.....	33
Колегаєва И.М. СТАТТЯ МУЗЕЙНОГО КАТАЛОГА: КОГНИТИВНО-КОМУНІКАТИВНИЙ ФЕНОМЕН.....	38
Корнелаєва Е.В. ОСОБЕННОСТИ АКЦЕНТУАЦИИ В РЕЧИ ПРЕДСТАВИТЕЛЕЙ ПРОФЕССИЙ С ПОВЫШЕННОЙ РЕЧЕВОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТЬЮ.....	47
Костромина О.В. ГЕНДЕРНЫЕ СТЕРЕОТИПЫ РЕЧЕВОГО ПОВЕДЕНИЯ АВСТРАЛИЙЦЕВ.....	54
Красницька К.В. ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ КОНЦЕПТ <i>YANKEE</i> В АНГЛОМОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ.....	61
Кухаренко В.А. АЛЬТЕРНАТИВНАЯ ЛИТЕРАТУРА СОВРЕМЕННОСТИ.....	67
Ладыженская С.Ю. ГЕНДЕРНАЯ ВАРИАТИВНОСТЬ ГЛАСНЫХ В РЕЧИ БРИТАНСКОЙ МОЛОДЕЖИ.....	77
Нікульшина Т.М. ОНТОЛОГІЧНИЙ ЧАС І ПРОСТІР (на матеріалі англійських та українських народних казок) (Частина II).....	84
Румянцева Е.А. СТРАТЕГИИ И ТАКТИКИ РЕЧЕВОГО УБЕЖДЕНИЯ (на материале речи Президента Украины Петра Порошенко в Конгрессе США).....	94
Сіденко Н. Г. ІНСТРУМЕНТИ МОВЛЕННЄВОЇ МАНІПУЛЯЦІЇ В АНГЛОМОВНІЙ “ЖОВТІЙ” ПРЕСІ.....	105
Стрига Е.В. ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ВИДІЛЕННЯ ТЕМИ І РЕМИ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ.....	114
Строченко Л.В. АНГЛОМОВНЕ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ «КОШТОВНЕ КАМІННЯ» (мотиваційний аспект).....	119
Тарасова О.А. КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПРОСТІР ПЕЙЗАЖУ ФРАНЦУЗЬКОГО ПОЕТИЧНОГО ДИСКУРСУ ІІ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ.....	125
Хорошилова В.М. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ СТРАТЕГІЇ ЗАВДАННЯ ОБРАЗИ В НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСІ.....	132

Черхава О.О. РЕАЛІЗАЦІЯ МОВНИХ ТАКТИК У ТЕКСТАХ РЕЛІГІЙНО-ПОПУЛЯРНОГО ДИСКУРСУ.....	141
РЕЦЕНЗІЇ	
Петлюченко Н.В. Рецензія на монографію Олега Валентиновича Харченка «Феномен комічного у комунікативному просторі США» (К.: «МП Леся», 2014, 464 с.).....	149
Фоменко Е.Г. Рецензия на монографию Т.И. Домброван «Синергетическая модель развития английского языка (Одесса: КП ОГТ, 2014. – 399 с.).....	152
НАШІ АВТОРИ	155
ВИМОГИ ДО РУКОПИСІВ	157

Наукове видання

ЗАПИСКИ З РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

Випуск 2 (33) 2014

Записки з романо-германської філології / [ред. І.М. Колегаєва] // Одеський національний університет імені І.І. Мечникова: ф-т романо-германської філології. - Вип. 2 (33). - Одеса: КП ОМД, 2014. - 162 с.

Українською, російською, англійською, німецькою, іспанською мовами

Затверджено до друку вченою радою Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Адреса редколегії:

65058, м. Одеса, Французький бульвар, 24/26

Одеський національний університет, факультет РГФ, кімн. 109

*Коректор
Макет*

*Красницький В.І.
Банчик Д.В.*

Підписано до друку 24.12.2014 р.
Формат 70x108/16. Гарнітура Arial.
Папір офсет. Друк офсет. Ум. друк. арк.14,17
Зам.41.Тираж 300 прим.

Видавництво КП ОМД (свід. ДК № 774 від 17.01.2002 р.)
Надруковано в КП «Одеська міська друкарня»
65012, Одеса, вул. Пантелеймонівська, 17